

**Венко
Андоновски**

ФРЕСКИ

И

ГРОТЕСКИ

Венко Андоновски

**ФРЕСКИ
И
ГРОТЕСКИ**

**ФРЕСКИ
И
ГРОТЕСКИ**

(раскази за отсуството)

УПАТСТВО ЗА ИСЧИТУВАЊЕ НА ФРЕСКИТЕ И ЗА РЕСТАВРАЦИЈА НА ОШТЕТЕНИТЕ МЕСТА

Фреските од оваа колекција ги открив во пештерите на свеста. На пошироката јавност, претпоставувам, досега не И биле изложени, ниту познати.

И овие фрески, како и сите други, говорат за отсутното, за она што не постои, иако некогаш можеби постоело. Тие емитуваат пораки низ вековите, пораки што ова време не сака да ги разбере.

Како и да е, неколку од овие фрески се сериозно оштетени. На места, постојат замрачувања на нивната сликовитост, темни места, покриени од тешките наслојки на заборавот. Тие прекини, тие пукнатини во текстот на фреските се вистинско богатство за сите оние кои ги гледаат, затоа што го отвораат текстот на партитурата за нови настани, за учество на фантазијата на исчитувачот. Музичарите добро знаат каков предизвик е да се дополнува оштетена партигура, да се почувствува возбудата на непознатото, да се направи ризичниот чекор на враќање на отсутното преку тенката граница на Постојењето.

Затоа, зад секоја фреска од оваа колекција се печатени и реконструкциите на таквите прекини, што своеволно и не без ризик, ги изработи откривачот на колекцијата.

Тој воопшто не се сомнева дека исчитувачите на фреските ќе му забележат за таквата избрзана постапка. Дури, верува дека тие самите ќе изнајдат илјада подобри начини да ја премостат бездната во текстот, да ги обноват изгубените знаци, да го фатат колоритот, да го погодат тонот на оштетените места.

Конечно, приредувачот сака да соопшти дека колекцијата му ја посветува на сега веќе отсутниот тетин Мите. Кога приредувачот имаше пет години, тој го држеше за рака во манастирот „Свети Наум“, на Охридското Езеро; тој ден се случи иницијацијата во светот на чудните, долгнавести, просветени лица на светците. Одговараше на сите мои прашања, без застој. Се чудево од каде може толку да знае. Посебно ме изненадуваше што тој имаше одговор и на прашањето - што имало на празните места на фреските. Или пак, за секое лице насликано на фреските знаеше каде било претходно, миг-два пред да се појави, и каде ќе оди откако ќе излезе од сликата. Мислам дека денес ја разбираам неговата тајна, неговиот вешт занает.

Затоа и ја приредувам оваа колекција. Ја сфаќам пораката на отсуството.

Приредувачот

ФРЕСКИ

ФРЕСКА ОД ПРЕДВОРЈЕТО

Татко. Потем Св. Штерјо душевадникот.
Потем пак Татко, Отсутен.

Како небесниот омак го шмукна татко

ЦЕПУТКА

Од некоја ихтиза ли, од некое проклетство дамнешно или пак од чиста случајност, од ништо и за цабе, на Свети Никола, на домашна слава, Татко одеднаш - кивна.

И како што кивна, на таванот од Стара Куќа се јави таа - цепутката.

Сите слушнаа, но никој не виде освен Татко и јас. И, како што му беше наравта, го избриша носот па реши да молчи. На таванот, точно над носот од Татка се црнееше само една ситна, безопасна точка.

Така тоа траеше можеби час, можеби два. А потем, токму во мигот кога Татко стана да ја скрши погачата, цепутката потпукна и од точка се престори во кратка, тенка линија.

„Што е тоа?“, праша Мајка.

„Ништо“, рече Татко. И потоа, со долгиот, крив показалец, без да погледне во таванот, покажа кон цепутката. Стана, ја раскрши погачата, наточи вино и рече: „Утре ќе викнам мајстор“.

* * *

Од тој миг, како по стар и напишан договор наследен од предци, никој од нас не го употреби вистинското име за таа несреќа. Сите ја викавме цепутката - *тоа*. Велевме: *тоа* се шири. Или: *тоа* не напредува. Во стагнација е. Или: *тоа* ќе не уништи. Што е најсмешно, нерадо погледнувавме во неа, наместо да се справиме со *тоа*. Кога ќе се стемнеше, сите, како по договор, легнувавме помешечки и се преправавме дека спиеме. А всушност ги напрегавме ушите да не би да чуеме некаков звук или чкрипење, потпукнување некакво, баботење или нешто слично. Коските ни трепереа во страв дека *тоа* ќе јурне и ќе ни проголта, ќе ни шмукне како зрела мушмула. Таа ноќ, на Свети Никола, брат ми ме праша: „Што мислиш, ќе се повлече ли?“. Не му одговорив ништо, оти знаев дека и тој знае дека има нешта на овој свет, како што се животот, кивањето и бељата, кои, кога ќе тргнат во еден правец, со никакви чуда не можат да се сопрат, а камоли да се турнат во спротивна насока.

* * *

Не утре, не задутре, туку по цел месец Татко викна мајстор, оти таква му беше наравта: да одлага. Цепутката беше добила форма и големина на огромен пајак.

Тоа утро на врата затропа мајстор Штерјо. Носеше дрвено сандаче во кое го чуваше алатот:

мистријата и мастарот. Влезе важно како да е хирург што треба да соши рана, се качи на маса и со носот речиси ја допре цепутката. Подзамижан на едното око, со цигарата што му догоруваше во устата заканувајќи се да ѝ посипе со пепел, гледаше небаре гледа низ цепутката, некаде горе во небесата. Со киселиот, сулфурен чад што му излегуваше од ноздрите, Штерјо изгледаше како да е поврзан со некаков подземен свет. Молчеше, сосема отсутен, како низ небесна инка да разговара со некого, како некој да му дава свети совети што ние, обичните смртници околу масата на која беше качен не можевме да ги разбереме ниту да им дадеме смисла.

Како сега го гледам: ц'цка со јазикот, го двои носот од таванот и полека слегува од масата. „Дај еден штол, гажда Димитрија“, вели. „Дај штол да шеднам“.

Откако седнува, витка нова цигара, ја запалува и вели: „Не ја бива оваа работа, гажда Димитрија.“

„Како бре, не ја бива, мајсторе?“, свикува Мајка.

„Така убаво“, вели Штерјо. „Чел живот ше рашправам шо чепутки гажда Димитрија, ама вакво нешто немам видено. Жими деца.“

„Какви деца бре мајсторе? Па ти нели немаш Деца“, вели Татко Димитрија.

„Така оди жборот бе, гажда“, вели Штерјо.

„Оди зборот, оди, ама лаги кажува“, вели Татко.

„Голема ли е?“, прашува брат ми нетрпеливо.

„Да ти каже тебе чичко ти Штерјо една работа: и чрнките во окото ше мали чепутки, ама ниж нив ти влегува чел швет: шо нив гледаш и камче и планина, и капка роша и океан. Ништо на овој швет не шмее да ше потчени, не шмее човек да биде шупериорен, што велат филозофите, оти човекот два штопана има: Гошпод и ѓаол. Пошебено не шмеат да ше потченат малите нешта, како што се чепутките. И најголемиот жемјотреш почнува шо нај- мала дупка во жемјата, шо пукнатинка, што ше вели. Не рекол цабе народот: викни го ѓаолот да ти направи, а Господ да ја жатне чепутката."

„Аман бре мајстор Штерјо, зар не може со повеќе малтер да се наполни?!" прашувам јас. „Колку малтер, колку чакал може да изеде една линија од три педи, мајката?"

„Шупериорношта те лаже, момче. Да ти каже тебе чичко Штерјо една работа: ше жаебал, шо опроштение, шекој што се правел шупериорен на овој свет. Дај му на ѓаолот игла и пушти го на дното од океанот. Ќе дупи ден и ноќ, оти нема друга работа, и на крај и шо игла ќе иждупчи едно дупкиште до другиот пол, и ќе го жаебе океанот, шо опроштение. Ако ти ижгледа шупериорен. Ако не денеш, утре ќе иштече чел во вшелената."

„Остај бе, чичко Штерјо, ѓаоли и дупчења. Дај да замешам една вреќа цемент и кубик песок, па да свршине работа", вели брат ми, а сите гледаме дека и една мистрија за таа цепутка е многу.

„Ти кажа тебе чичко Штерјо: не може да ше жатне шо ништо. Жнам дека не може. Ама не жнам како да ве

убедам дека не може", вели Штерјо и си шмука од цигарата.

„Ами оти не може, бре мајсторе?", прашува пак брат ми.

„Жатоа што чепуткава не е на вашиот таван пукната."

„Ами каде е?", прашува сега зајадливо Мајка. „На подот да не е, случајно?"

„Не е. Ама не е ни на таванот. Тоа е чепутка во прошторот, во вашионата, што велат научничине."

„Од каде бре ти, мајстор Штерјо, стручњак за космос?", му велеам.

„Жнае мајштор Штерјо многу работи", вели. „Гошпод не му дал букви колку што треба, ама му дал тајно жнаење жа многу нешта", додава. Ова ви е чрна дупка; ја отворил гаолот жа да ши гледа шеир. Ши штоела во прошторот многу годиње, и како што патувала Жемјата низ вашионата, низ прошторот, налетала на чепутката. И баш шо вашиот таван Жемјата удрила во чепутката".

„Ја мајката", вели Димитрија и почнува да се лути. „И баш во мигот кога јас сум кивнал. И баш на слава, на Свети Никола. Да не сакаш една ракија пред да почнеш, мајстор Штерјо?"

„Не гажда Димитрија. Жими тебе, ни шо ракија ни шо шуво жлато не ме купуваш да ја поправам. Не е од кивањето, оти едно кивање не може да го рашчепи кошмошот; дупката ши штоела во пушија чекајќи да налета нешто на неа. Жнам дека оваа работа не ја бидува. Шекогаш вака почнува.

Прво на таванот, па ше шири, не те прашува, оди кон оцакот, ше шпојува шо него и бара канал за вашионата. И кога ќе најде чуг да повлече, ете ти ја белјата! Никој не шмее да шеди до оцакот, оти чепутката ќе му ја локне, ќе му ја шумкне душата, и низ оцакот - право во вашионата. Ражбери ме бре, Гажда Димитрија, не гледај ме така. Кој шум јаш да жатнувам нешто што Гошпод не можел да го поправи? Гошпод коа ши ја градел жградата небешна немал потреба од мајштори-цидари како што шум јаш. Шам ши градел, ама ете - пак рашпукала жгра- дата кошмичка."

И потем станува и тргнува да си оди, со дрвеното сидарско сандаче в рака. На врата се врти и вели: „Ражбери ме гажда Димитрија; јаш еднаш како да шум кажнет од Гошпода, оти ижгледа во некој претходен живот ишто шум бил цидар и шум ше качуал шо тоа жбешнатите луѓе што по гаолов речепт шакале да ја изградат кулата Вавилонска до небото. Ама Гошпод ше налутил и ми го шумешал јажикот, да му ебам штопанката. И веќе не факам миштрија жа работи што не се чисти."

Настанува тишина. „Ами, што е чарето, мајстор Штерјо?", прашува Мајка. „Да ижлежете шите од Штара Кука и секој на своја страна, да И ги смешате трагите на чепуткава, да не ве најде никогаш и никаде, оти ќе ве бара."

Во тој миг, од ихтиза ли, од проклетство дамнешно или за цабе - Мајка вреснува, Татко за инает седнува на стол под чепутката, баш до оцакот, а јас гледам дека небото се престорило во заканувачка рентгенска снимка.

„Ќе има дожд", вела м како за себе а потем сите четворица погледнуваме во цепутката.

А таа си стои како отсекогаш да била тука, над носот на Татко, на таванот од Стара Куќа.

* * *

Таа вечер истури. Седевме сите околу масата, а на маса ставивме кофа. Од цепутката течеше вода во силни млазеви. Одвреме-навреме ќе потпукнеше цепутката, ќе забоботеше со некој чуден глас, како да доаѓа од зад седум вселени, како да се урива нешто зад девет неба, и пак ќе гргнеше вода низ цепутката. До полноќ цепутката се рашири низ половина таван, до лустерот, а потем фати накај оцакот и само уште една педа И фалеше да се спои со него. Немаше веќе причина да се ставаат кофи. Водата ни беше до глуждовите. Настана краток спој на таванот и струјата згасна.

Како сега гледам и слушам:

„Одете си", вели Димитрија, и во тој миг една секавица му го осветлува лицето. Бел е, но спокоен; како да расчистил со тоа дека нема поправање на ова нешто и дека ќе биде онака како што мора да биде.

„Одете си", повторува. „Ова е моја работа и вие немате ништо со *тоа*"

„Како бре татко, твоја работа?", прашувам.

„Па нели Штерјо рече не е од кивањето, покрупно е! Нели рече да бегаме!"

„Штерјо не знае што зборува. Нема покрупна работа од куќа. Одете си. Јас кивнав, не вие. Одете си, знам дека ви е страв.“

Во далечината пука ровја и го осветлува бледото лице на брат ми. Во очите му читам див страв.

„Оди си“, му велеам. „Оди, ќе те најдеме. Ќе го натераме Димитрија да излезе и ќе те најдеме“.

Брат ми стои на врата. Одеднаш се свртува и почнува да трча. Вика како луд и трча бос по дождот, додека не исчезне во темнината.

„И ти оди си“, Ѐ вели Димитрија на Мајка. Таа стои и гледа во него како со очите да слуша, ама не дослушува.

„Оди си, ова е моја работа“, вели Димитрија.

„А ти?“ прашува Мајка.

„Јас останувам. Ова е моја куќа, и јас ќе одам со неа каде што ќе оди и таа“, вели. „Ајде, тргнувај“.

Мајка полека го пречекорува прагот и липа. Потем полека, сосема бавно и мачно полетува со рацете како со тешки крилја и се престорува во точка на хоризонтот.

Станувам и јас, без збор, пред да му го слушнам гласот, пред да ме избрка, и го бакнувам во чело. Тој не вели ништо; челото му е студено и оросено од ледна пот. Излегувам и стојам на врата; знам дека ме гледа само како сенка. „Излези бе, газда Димитрија“, му велеам, „не биди инает“, иако знам дека ништо не помага, ама сепак зборувам. „Јас сум супериорен“, вели гласот на Татко, „оти сум роден како човек и имам право да бидам човек.“

Не се плашам од една цепутка", вели. „Кажи му на Штерјо, кога ќе го видиш, дека е резил за родот човечки, оти една цепутка не сака да затне, оти се плаши. И кажи му дека куќа не се напушта за една цепутка! Заради такви како него уште лек ни за грип не нашол родот човечки, ебати родот! Арно Господ го накажал да ги нема сите букви во устата и семе во мадињата", се гневи сѝ повеќе татко без причина, како Штерјо да ја одзатнал цепутката.

„Излези бе Димитрија", велама за последен пат, ама цабе. Димитрија седи внатре и молчи.

Потем тргнувам и од зад грб најпрвин слушам силно крцкање, небаре сите столбови што го држат небото паѓаат, еден по еден. Се слуша страшно подземно и надземно баботење, земјата и небото се тресат, а јас во последен миг се свртувам да видам: еден миг пред да се урне, низ оцакот на Стара Куќа излетува Татко, без тело, како небесен цуг да го повлекол, како да го шумукнала цепутката и лета кон небото, дури не се стори свезда.

- Димитријааааа! - викам, не од некоја ихтиза, од ништо и за цабе, а погледот ми запира на единственото нешто што се крева над урнатината.

На нечепнатиот оцак од Стара Куќа, седи мајстор Штерјо, како на кула Вавилонска, се кикоти со блесок во очите и ниша со нозете како мало дете.

„Ти реков јас", вели, со сите букви во устата. „Ти реков дека супериорноста е можна само во слепилото и незнаењето".

НУЛЕВАЈА ФРЕСКА:

Наум, Исак

Наумово Второ пришествие

ОПИТОТ НА НАУМ МАНИВИЛОВ*

Таа ноќ, креветот не го прими Исака на починак. Го исфрли од под покривката и веќе следниот миг големиот научник стоеше бос, во ноќна кошула, со полудогорена лојаница в рака. Бараше нешто во џебот од уредно здиплените алишта, и потоа, мрmoreјќи се упати кон лабораторијата, во визбата на студениот дворец.

Се тресеше од студ; меѓутоа, намерата да ја провери интуицијата не му даваше мир и тој веќе го замислуваше завидливото, вцрвено лице на генералот Морен како извикува: „Невозможно! Чудо! Ова е ѓаволска направа, ѓаволот лично е ова!“ Светлината на свеќата слегуваше играјќи си со сенките по камените сидови и скалилата; потоа Исак, постојано мрmoreјќи си в нос застана пред дрвена врата со тежок катанец и ги побара клучевите во џебот од ноќната кошула.

---

* Наум Манивилов, поет-птица од македонскиот XX век.
При еден лет извршил самоубиство.

Ја отклучи и влезе, треснувајќи ја зад себе, како да се плашеше дека чудото е во воздух и дека секој момент може да излети надвор, како птица, та големото обложување да му припадне на тој надуен физичар, подлизурко со генералски чин.

Утредента, во гостинската соба на Исак Њутн беше ужасно задушливо. Гостите, големци и љубители на науките и уметностите цагореа во салонот, шмркајќи бурмут. Разговараа во мали групи, живо, соблазнително за најавеното, најново откритие на големиот Исак. Очекуваа секој момент домаќинот да се појави од зад завесата, што го делеше предворјето од просторијата за прием.

И навистина, набргу слугата најави дека генијот доаѓа во придружба на двајца помошници. Влезе достоинствено, лесно, со уредна перика и во празнична одежда, насмеан и свеж. В рака држеше некаква долга, стаклена цевка, затворена со метално капаче на едниот крај. Пристапи кон средината, ја положи внимателно цевката врз подадените раце на првиот помошник и потем тропна свечено неколкупати со рацете во воздух. Цагорот стивна.

„Господа“, рече. „Се собравме овде за да Ви докажам дека каменот и птицата воопшто не се толку различни, колку што обично се мисли. Имено, пред извесно време, јас и генералот Морен, разговарајќи за поезијата, во која честопати каменот станува птица а птицата-камен, се обложивме дека тоа е научно засновано тврдење. Јас тогаш тврдев дека и науката е поезија и дека

е можно да се создаде направа во која и за телата со различна маса ќе важи исто време на слободно паѓање. Генералот Морен веруваше дека тоа е невозможно. Но, еве ја таа направа, господа!" извика Исак и покажа кон цевката што лежеше во рацете на помошникот.

Прелета возбуда над присутните. Мрмореа, шепотеа, цагореа. Некои веќе ги ставаа лорнетите и гледаа во стаклениот предмет, сомничаво вртејќи со главите, изненадени од едноставноста на чудото. Но, Исак не допушти сомнеж. Пристапи кон цевката, извади од цебот пердув и еден поголем црн камен, ја исправи нагоре цевката и едновременно ги пушти и пердувот и каменот од горната страна. Миг подоцна, каменот удри со тресок на дното, а пердувот уште долго потем лебдеше високо, паѓајќи бавно, вртејќи се во круг, сè додека на крајот не се спушти крај каменот, на дното.

„Тоа е законот“, рече Исак. А сега, чудото!"

Потоа, на негов знак, помошникот донесе уште една стаклена цевка. Беше затворена од двете страни, а во неа беа ставени камен и пердув. Исак ја зеде в рака и спокојно изјави: „Еве, внатре се и пердувот и каменот. Од цевката само е извлечен воздухот“.

И потоа, ја преврте цевката. Внатре, во чудесниот простор на еднаквата леснотија, пердувот и каменот паѓаа еден до друг, бавно, рамномерно. Откако ќе паднеа на дното, Исак ќе ја свртеше цевката одопаку; така неколкупати го повторуваше опитот.

Одекна аплауз. Не можеше веќе ништо да каже, оти толиата веќе надоаѓаше, му честиташе и му ласкаше: во еден миг успеа, сепак, да го забележи љубоморното, вцрвенето лице на генералот Морен како се совладува и му приоѓа. „Честитам, колега“, рече генералот. „Го добивте облогот. Успеавте да му ја одземете тежината на каменот. Но, се плашам дека многу крв ќе се пролее поради ова. Поезијата веќе нема смисла. А и птиците веќе немаат значење.“

* * *

Таа ноќ, креветот не го прими Наума на починак. Го исфрли од под покривката и веќе следниот миг поетот стоеше бос, во ноќна кошула, растреперен и вознемирен. Шеташе од еден до друг крај на собата, воздивнуваше, ги триеше очите. Потем седна со лист хартија в рака и почна да запишува:

„Јас, Наум Манивилов, сонив чуден сон: се престорив во голем пердув, лесна птица, и паѓав долго во некаква стаклена бездна, лесен како воздух. Се вртев, се извивав во круг, јас, Наум Манивилов, обичен пердув, и по цела вечност удрив на дното од голема, стаклена цевка. Во тој миг сетив дека повторно сум тежок. Кога се свртев, видов сум се сторил голем, црн камен. Се пробудив исплашен, и не можев да се успокојам додека не се погледнав во огледало: оттаму гледаше мојата лика.“

И се врати потем Наум во креветот, со чудна, нејасна мисла. Додека заспиваше, чувствуваеше ужасна

необјаснива тага: како да се делеше од себе, од сета тежина на светот собрана во голем, црн камен.¹

* * *

Утрото дојде ненадејно. Беше тоа ден за Големиот Опит и не смееше да се задоцни. Брзаше Наум, трчаше по Водњанска улица, кон Редакцијата. Се качуваше по скалите на старата зграда со мирис на оловен облак, судирајќи се со познајниците кои го поздравуваа изненадено. Бегаше; кога стигна до последниот кат, задишан, погледна наоколу и откако се увери дека единствени сведоци на опитот се старите, празни кордори со немливи ќилими. се искачи на оградата од скалилата. Под него се отвораше црн квадрат: беше доволно широк за експеримент. Чувствуваше силна возбуда, каква што човек чувствува само пред големите победи на интуицијата.² Долу, во темнината, се назираа лопатите на работниците во визбата со јаглен. Опитот претстоеше: тој сосем се исправи на оградата, ги рашири рацете како птица и скокна.

Додека јуреше кон дното на огромната, црна цевка, сфати дека е премногу доцна за да запише: јас, Наум Манивилов, огромен црн камен, паѓав долго во некаква страшна бездна, тежок како земја. И видов долу: јас, голем, црн камен, удрив на дното и во тој миг се сторив голем пердув, необична птица. И ви велам Вам, кои останувате: птица е каменот, уморна, тажна птица, птица што вечно се буди а никогаш не се разбудува.

Последното на што можеше да се сети беше вресокот на жената што влегувајќи во зградата се судри со птицата која здивено, преплашено удираше со главата во стаклото на вратите, барајќи излез, за потем да одлети високо некаде, кон Водно. Во толпата што се собиравше над неговото тело јасно можеше да го види вцрвеното, љубоморно лице на генералот Морен како ликува, извикувајќи: „Велев, велев јас дека крв ќе падне поради она. Оти, птиците веќе се мртви; тие немаат значење.“

ФРЕСКА ПРВА:

Александар, Аристотел

Упокоение на Александар Грешен

ОДАЈА ЗА ДУШАТА

Грчкиот педагог не можеше да ѝ се изначуди на бистроумноста на младиот цар. За само десет дена, тринаесетгодишното момче, со помош на законот за коса еклиптика, пресмета дека една месечно-сончева година има педесет и девет мали години од по триста шеесет и пет дена, со годишна грешка од само половина час! На педагогот му се крена косата кога го спореди резултатот со календарот на Енопид: идентичноста на бројките кажуваше дека пред него стои гениј!

Вториот месец младичот веќе се занимаваше со трисекција на агол, а одлично му одеа и алгебрата и аритметиката. Со жед ги голташе „Елементите“ на Еуклид и сонуваше дека еден ден ќе успее Да го реши проблемот на квадрирање на кругот. На почетокот од третиот месец, токму кога педагогот се готвеше да започне да му предава на младиот Цар и етика, се случи скандал. Слугите возбудено говореа дека Александар му удрил шлаканица на педагогот, оти овој го поправил при решавањето на еден геометриски проблем.

И војската и стражарите шеиотеа за лошиот настан, та најпосле веста допре и до ушите на императорот. Тој веднаш заповеда да му се доведе педагогот.

* * *

„Сакам да ми ја кажеш вистината!“ грмеше императорот. Не сакам да го штедиш, оти му ја познавам крвта: неговата крв е моја крв! Знам дека е брз како блесок, дека е заслепен од себе и дека може дури и да убие од самољубие! Но, сакам да знам: зошто те удри, педагогу?”

Педагогот молчеше, со поглед прикован за земја. Си ја мазнеше кусата брадичка и избираше зборови; најпосле рече: „Тој е гениј, височество. И му нема спас. Еден ден, кога и да е, неговата неумереност ќе го посака и светот; а потем и ќе го покори. Но, неговата душа ќе страда, оти кршлива е, како египетско стакло, и не ќе може да го поднесе гранитот на неговата лакомост.”

Великиот Филип гледаше немо во средовечниот, славен филозоф. Седеше на својот престол, замислен, во раскошна одежда и со блескави прстења на рацете, со прстот на слепото око. Конечно, пукна со показалецот и палецот и рече, поблаго: „Но, зошто те удри?”

Педагогот се колебаше. Го крена погледот и милозливите очи на императорот му ја отворија душата како небо што се отвора при луња: „Седевме, денес претпладне, во библиотеката, а јас го исклушував неговиот гениј, господару.

Му поставив проблем од ука за која не сум му преподавал ништо. Го најде решението, но, во последниот потег, кога со смирена рака требаше да ја повлече тангентата и да стигне до целта, како да се израдува на својот успех; раката му затрепери и тој ја промаши точката во која требаше да заврши линијата. Видов дека го знае решението; тврдам со глава. Но, неговата лакомост и брзина да стигне до целта, неговата огнена желба да биде пофален, го оддалечи од успехот; потем пребледе и најсмирено ме праша дали решението е точно, иако и самиот знаеше дека не е. Му одговорив дека згрешил, а тој ме удри и со солзи во очите истрча од библиотеката. Ете, така се случува.

Императорот падна во тешко настроение. Се смурти и за час изгледаше безнадежно. Потоа, скршено рече: „Знаев. Знаев дека е толку умен што ќе ја злоупотреби својата моќ за да си ги прикрие слабостите“. „Но, премилостив господару!“, извика педагогот. „Ве преколнувам да не му го сметате тоа за зло; виновен сум јас, оти не започнав навреме со етиката! Та тој сѐ уште не знае дека доблеста лежи на средината од премногу и премалку, мудар е, умен, но лаком е, пргав и неумерен. Тоа е моја вина, господару!“

Великиот Филип изгледаше страшно. Беше репштелен како кренат меч. Потем пресече: „Готово е. Преодоцна е да го учиш на умереност. Тој веќе е освојувач.“¹

А потоа се збогува со мудрецот и заповеда да му се спакуваат ковчезите, да му се даде придружба и да се натовари конвојот.

* * *

Утрината, додека натоварените коњи иолека излегуваа низ градските порти, однекаде долета младиот цар и, трчајќи крај коњот на мудрецот, ја подаде раката кон учителот. Дланките им се споија во жежок грч и педагогот го сопре животното. Го погали младото момче по бујните кадрици, а овој гледаше понизно и молежливо во него, додека крупни солзи му врнеа по румените образи на предвреме созреаното, детско лице. „Не сакам да си одиш, педагогу!“ липаше царчето: „Те повредив, но не сакам да си одиш.“ „Во ред е се“ велеше филозофот. „Морам да одам; млад си и сетилата те лажат, но имаш време.“

Од прозорецот на кулата ги стрелаше строгиот поглед на императорот. Во еден миг, со отсечно движење на пркосната глава тој му даде знак на филозофот да си оди; овој го потера коњот, но зад себе слушна: „Сакам да ми поставиш задача што не можам да ја решам, педагогу.“

Педагогот се сврте. Гледаше, стрештен, во малото чудо. Потоа се врати, се навали во седлото, ја зграпчи разбушавената глава на момчето и бакнувајќи го в чело, шепна: „Душата ти е лакома, синко мој. Неумерен си во желбите, во силата и во знаењето. Не барај од мене да го сторам тоа.“ „Но, те преколнувам, господару на мудроста! Постави ми задача што не можам да ја решам!“

Учителот ги собра веѓите и тешко изусти: „Добро. Спознај ја, тогаш, својата душа.“

Изсидај одаја, од сите страни затворена, но така што ќе употребиш само еден сид при сидањето; сидот треба никогаш да не се доодува, а одајата треба да има онолку прозорци колку што има сидови. Кога ќе ја изсидаш, ќе видиш дека таа одаја си ти. Тогаш ќе можеш да се пофалиш дека си се спознал себеси."

И потоа, Аристотел го потера коњот по војот. На градската порта уште долго стоеше силната силуета на царчето, сѐ додека стражарите не ги затворија портите.

Во очите веќе немаше солзи.

* * *

Една жешка ноќ, триесет години подоцна, додека воените советници го молеа веќе болниот Александар да се откаже од походот на Кафказ Арабија и Средоземјето, велејќи му дека постигнал сѐ што може да постигне еден смртен цар, и да ако човек тргне како осумнаесетгодишен младич од едниот крај на неговото царство пеш, ќе пристигне на другиот како шеесетгодишен старец, царот одеднаш ја изгуби свеста и се струполи на земја. Кога се освести, му заповеда на воениот советник да ја подготви војската за поход и го овласти да раководи со воените операции. Потоа нареди да му се доведат најдобриот земјомер, најдобриот сидар и најбрзиот гласник во царството. На земјомерот и на сидар им предаде скица на чудна градба и заповеда веднаш да се отпочне со работа; на гласникот пак, предаде писмо.

Три месеци подоцна, длабоко во ноќта, на портите на Лицејот во Атина затропа ноќен патник. Му предаде писмо на еден белокош старец и исчезна во темнината, галопирајќи на веќе изморениот коњ.

Во очите на старецот блесна чуден сјај. Пораката гласеше: „Донеси душа за мојата лакомост“. Следниот ден старецот замина во Рим, во улицата на вештите стаклари."²

* * *

Александар лежеше на претсмртна постела во кружната одаја што градежниот старешина и земјомерот ја беа сосидале за само три месеци. Беше заповедал никој да не му доаѓа, а само еднаш дневно да му се носи храна. Тешко дишеше; само крупните очи кажуваа дека некогаш тоа бил човек со сила и упорност на свер.

Надвор, насобраните поданици плачеа тивко, речиси нечујно, плашејќи се да не ги слушне императорот. Не можеа да ѝ се изначудат на високата, грда, кружна кула со едно единствено, незастаклено прозорче, што никна по некаква неразбирлива желба на нивниот господар. Никој, меѓутоа, не знаеше дека станува збор за решение на загатка што не може да се реши.

Вечерта се слушна дека некој дојденец, со вреден товар дошол од далеку и дека бара веднаш да го види императорот. Беше стар, со долга, бела брада, но нечист и пропаднат од долг пат. В раце носеше мало, но тешко ковчеже, завиткано во свила. Влезе во кулата и го спушти ковчетот.

Внатре, на средината, на претсмртна постела лежеше ученикот. Гледаше во старецот долго, со ненадејна жар во темните очи. „Еве“, рече најпосле. „Сѝ е тука: одајата навистина има само еден сид, а сепак е затворена од сите страни. Сидот не може да се дооди, оти кругот нема почеток и крај, како и неумереноста. Но, на тој сид никогаш не ќе може се стави прозорец. Тој прозорец, тоа стакло е мојата душа; при првиот обид да се свие таа ќе пукн ќе се скрши под лакомиот круг на гранитот. А јас умрам кога ти ќе се обидеш да го ставиш про рецот и да ја завршиш градбата.“

„Сѝ е добро, Александре!“, рече старецот; „Сѝ е добро. Си ја решил загатката за која мислев дека не можеш да ја решиш. Но, никогаш не ја сфати пораката на загатката: ти мислеше на решението, а не мислеше на она што ти го кажува прашањето. “

Александар суво подголгнуваше. Потем скршено рече: „Знам. Пораката на загатката гласи: не решавај загатки за кои бараш да бидат нерешливи.“ И потем додаде: „Те молам, заврши ја градбава. Стави го прозорецот. Одаја без прозорец е како тело без душа.“

Старецот полека се наведнуваше и го отвораше ковчежето. „Донесов стакло токму за оваа одаја, Александре. Ново, валчесто, леано стакло, најнов изум на вештите стаклари од Рим. Правено е според мерка на твојата душа; тоа го слави почетокот на една нова доба, доба на Лакомите. Гледај, Александре, како е свиено; напнато е како стрела на затегнат лак.“

И додека стариот говореше, одненадеж, како што тоа се случува со стаклата и душите, само од себе, без ниеден допир, стаклениот полуцилиндер се распрсна на илјадници ситни парчиња, со сета сила на заробените страсти на дувачите на стакло. Со трепет во вилицата, коските и душата, Аристотел се вртеше бавно кон одарот. Таму лежеше мртвото тело на Ученикот.

Веднаш потоа, во одајата на неумереноста се втурнаа унесреќените поданици, ридајќи над мртвиот цар. Со чудо гледаа во срчите пред нозете на дојденецот. Еден од нив праша: „Што е тоа?“

„Неговата душа“, рече дојденецот.

И потоа, следен од збунетите погледи на поданиците, ги собра стакленцата - последните остатоци од душата на Гранитниот Владетел, ги положи во ковчежето и излезе надвор.

ФРЕСКА ВТОРА:

Кирил, Исијан. Потем Далмант.

*Ѓавол Го искушува Кирила,
Вознесение негово*

СЕНКИТЕ НА ИСИЈАН

„О, вие што гледате на овој гроб мој мрачниј,
молим, прочтите натписот што е на мермер
зрачниј“

Први два стиха од епитафот на Исајан од Врбен, гробишта кај Егри-Капија, Стамбол, 1843. Неговиот епитаф, заедно со оној на Кирил Пејчиновиќ, стои на самите почетоци од македонската пишувана книжевност. Освен првите два стиха, останатиот текст на епитафот на ова седумнаесетгодишно момче нема книжевна вредност. Двете фигури: гроб мрачниј и мермер зрачниј даваат за право да се заклучи дека анонимниот Исијан најверојатно бил творец на играта меѓу темнината и светлината.

Зрачниот

На 11 јули 1842 година, доцна приквечер, пред портата на манастирот во Лешок застапа суво, бледо момче. Слезе од коњ и тропна; миг потоа, во процепот на портата се појави едноок свонар. „Сакам да го видам игуменот“, рече бледиот.

Најбргу тој веќе стоеше пред конакот, гледајќи отсустно наоколу. Не сакаше да мисли на разговорот што претстоеше, оти кога ќе помислеше - бледилото му се засилуваше и срцето му се стегаше: не можеше да претпостави како игуменот ќе го прифати она што сакаше да му го соопшти.

„Игуменот не може да разговара со тебе, дете“, рече Едноокиот. „Треска го тресе. Веќе трет ден е така. Господ изутрина ќе каже дали ти било пишано да го видиш.“ И потем, многу бргу потем, падна зрачна ноќ над манастирот. Свезденото небо личеше на големо, како решето издупчено платно зад кое некој, отаде вселената, запалил илјадници кандила и свеќи.

Средба со гаволот

Изутрината Едноокиот го пробуди Бледиот со силно тропање на врата; „Треската минала“, рече. „Игуменот прездравел и сака да те види.“

Следниот миг момчето веќе беше паднало на колена во манастирскиот двор и му ја бакнуваше раката на бојјот служител, додека овој безуспешно се обидуваше да ја повлече назад.

„Стани, сине“, рече благо старецот. Беше слаб и врз него сѝ уште се гледаа траги од ноќешната треска. Момчето полека се исправаше. Долго беше тоа исправање, бесконечно долго траеше тоа приказание на лицето на Бледиот. Очите му беа ококорени од возбуда, чиниш секој миг ќе прснат; отец Кирил гледаше во тие сини, сосем прозрачни очи и не можеше да ѝ се изначуди на проѕирноста што ги исполнуваше неговите ириси; како да гледаше низ ништо, како да беа сотворени од ич-нешто, од утрински воздух. Русата, долга кога му паѓаше по долгнавестото, бледо лице, сѝ до рамениците. Беше како од фреска слезен. „Божјо чудо е ова“, мислеше игуменот. „Толкава красота не е на арно“, повторуваше.

Потем седна на малата клупа крај манастирскиот сид. „Кој си и што сакаш?“ праша стариот. Прозрачниот подголтна и рече: „Исијан сум, од Врбен, син на Димитрија, шеснаесетгодишен. Чтение учам, во Стамбол. Дојдов да ти помогнам.“ Игуменот гледаше во него со недоумие. „Да ми помогнеш? Како можеш да ми помогнеш?“ праша. „Малку народ у нас знае чтение, оче. И уште помалку некој разбира што пишува внатре во словата. А пак уште помалку народ оди в црква. Од бога сум, оче, пратен, цркви со народ да наполнам и чтение да разјаснам. Само јас знам како.“ - говореше Прозрачниот, додека отец Кирил зјапаше изненадено во него. Имаше нешто болно, презреано во лицето на Прозрачниот, печат на скорешен крај впишан во неговата необична красота.

Зрачниот гледаше со тие негови прозирни очи право во цркните на отец Кирил, премислувајќи се дали да продолжи понатаму, или да стане и да си замине. Конечно, рече: „Можам да направам светците од сидовите на твојот манастир да оживеат. И да говорат, да плачат и да се смеат, сами своето чтение да си го кажат, се гласови разни, без тебе и слово твое. Можам цркви да наполнам, да дојдат сите, и старо и младо, и здраво и болно да доаѓа да ги гледа оживеаните светци на Исијан од Стамбол, оче.“

Игуменот скокна како попарен, се прекрсти трипати како пред црн ангел и избега кон црквата. Се чувствуваше ужасно: штотуку го беше видел лицето на Сатана.

Гаволска треска

Рано изутрина, Исијан замина за Стамбол. Пред портата се сврте кон црквата и, додека Едноокиот го турнаше пред себе, извика: „Оче Кириле, те проколнувам, ако во тебе победи благоутробие, дојди во Стамбол за да ги видиш оживеаните светци на Исијан!“ И, потем портата се затвори, а Прозрачниот го голтнаа темни патишта.

Од тој ден, за отец Кирил настана вистински пекол. Го поврати треска, уште посилна. „Гаволска треска е ова!“, му велеше на Едноокиот. Страшни мисли и соништа му идеа; една ноќ сони дека никој веќе не му

влегува в црква; еве, паднал тој на колена пред селаните, слегол сред село да ги моли, а тие му се смеат и му велат: „Е, старо ем будало, што ќе ни е нам твојата црква? Што ќе ни е лика и слика од твоите светци, кога Исијан Прозрачниот ни даде живи? Еве ги, на, дома: зборат како човечиња, плачат и се смеат како од крв и месо се! Мавни ни се од овде и читај си ги сам своите чтенија!" му велат и го бркаат, оти ненужен им е. И се поти отец Кирил, грутка тешка во грло му стои, оти чувствува дека го прегазил, се сменил векот, а тој останал ист, непроменет. Тоа најмногу го стрешти, како ровја: зарем луѓето што ќе се родат по многу години, еден ден ќе кажат: „Црквата наша пропаднала, се испустела поради игумен Кирил, оти не го разбрал новото што го донел векот?" И тогаш, сфати дека и самиот прифатил, без да биде свесен, многу новости што ги носи векот. „Животот мора да станува поубав и полесен", рече една вечер додека излегуваше од вечерна; „народот мора полесно да го разбере Слово Божје." И ако веќе некој нацртал како изгледаат светците, си мислеше отец Кирил, ако постои типографија што лесно умножува сочиненија, што има лошо - неподвижните слики да оживеат?

Следното утро отец Кирил му заповеда на Едноокиот да се подготви за пат.

Сенки

Овојпат Прозрачниот дојде со голем, дрвен сандак со резе. Го симна сандакот од магарето, погледна со зрачните очи во отец Кирил и рече: „Вечерва. Вечерва ќе ги оживеам светците за тебе и за Едноокиот.“

Така, првиот македонски театар на сенки ја имаше првата претстава истата вечер, на 17 април 1843 година. Првото приказание го гледаа три очи: игумен Кирил и Едноокиот. „Гледај добро, да не е ѓаволова стапица. Три очи гледаат подобро од две. Гледај добро!“, рече Кирил.

Потоа Прозрачниот запали десет свеќи, постави бело платно врз најголемиот сид на црквата, покривајќи ги светците. Сред црквата, точно на половина меѓу свеќите и платното, го постави сандакот и клекна зад него, сокривајќи се цел. И, кога конечно сѝ беше готово, Прозрачниот ги извади од сандакот своите светци.

Во прв миг, разочарувањето беше целосно; тоа беа некакви дрвени фигури, издлабени однатре; всушност, беа тоа само празни рамки низ кои проаѓаше светлината од свеќите. На големото, бело платно отспротива пак, се добиваше нешто чудесно: целосни фигури на светци, со ореол, и дури - со две крупни точки наместо очи. Прозрачниот вешто ракуваше со нив: ги движеше лево и десно, горе и долу, а одвреме-навреме ќе ја кренеше левата рака од зад сандакот, и зад себе оставаше сенка на ѓавол со грозна муцка и две рокчиња од показалецот и ма-

лиот прст; беа тоа приказанијата во кои ѓаволот ги искушуваше луѓето и светците. Потем за час ќе ја спуштеше раката во сандакот, ќе земеше нова рамка и повторно на платното ќе се појавеше сенка на познат светец. За сето време Прозрачниот говореше од стомак, преправајќи го гласот час рапав, час пискотлив, час плачлив; беше одличен. Беше тоа целосна победа на движењето над неподвижноста, беше тоа чудесно како сон, како чудесата на Мајката Божја. Но, во оној миг кога Прозрачниот стана од зад сандакот, завршувајќи со приказанијата, во душата на отец Кирил се јавија слепа бол и подмолен сомнеж што го јадеа и грицкаа жестоко. Но, најмногу од сѐ - имаше трнлива љубомора што му ја параше утробата, однатре.

Свонарот пак, беше воодушевен: велеше дека Господ му го повратил окото, и дека едното негово око сега вреди повеќе од две. Повторуваше: „Ова е чудо, чудо е ова! Блажени нека се воздухот, прозрочноста негова и светлината Божја оти во нив живееле светци, невидливи, зрачни, без ние да сме знаеле и без да сме ги виделе!"

Клада

Таа ноќ, по првото приказание на сенки, отец Кирил не можеше да заспие. Веќе не можеше да разбере: ѓавол ли е Прозрачниот, штом од светлина умее да сочини - темно темничиште, сенка? И што светци ќе се тоа ако се

сочинети од темница, ако се видливи наместо - невидливи, како што си ги сочинил Господ Бог? А ако Прозрачниот е ѓавол, зарем е можно еден игумен да чувствува љубомора кон неговата вештина, кон вештината на Сатаната?

Не можеше повеќе. Стана, го пробуди Едноокиот; потем заедно го зеда сандакот од пред нозете на среќниот и уморен Исијан кој сонуваше нови подвизи во својот занает. Го изнесоа надвор од манастирот. Потоа направија огромна клата и запалија оган до небо.

Знае, знае отец Кирил дека ни една ноќ над манастирот до сега не била толку прозрачна колку оваа; знае дека никогаш не слушнал толку силни писоци, лелекања толку гласни колку што сега слуша од светците во сандакот, небаре доаѓаат од некаков голем, ѓаволски stomак, но знае и дека кога ќе се врати во манастирот, ќе го најде сандакот негибнат пред нозете на Прозрачниот, оти дури ни три очи не се сигурен сведок кога човек си има работа со спалување - сенки.

НЕБЕСНИТЕ ПРЕСТОЛИ

„...звезда со опашка зјело темна и не бје подобна
звездам, токо таке саде опаш по вечерта огреуеше откај
Солун, заождаше куде Мореја."

*Запис на Кирил Пејчиновиќ, набљудувач на небесни
пламења од минатиот век. Записот, најверојатно, се
однесува на Халеевата комета што минала крај Земјата во
1834 година.*

*Една Година подоцна, Кирил го врежува текстот на
својот епитаф во една камена плоча. Ова е повест за
потеклото на тој мудар камен.*

Ќе молиш, Господе!

Се урна светот, се здроби на парчиња, со силен тресок падна сѝ што постои на 20 јули 1845 година точно напладне, кога игумен Кирил доби писмо од Духовната цензура на Белградската митрополија.¹ Цензурата јасно велеше дека книгата на игуменот немало да се печати, оти во неа небесните работи биле насликани во дрска споредба со земните.

Миг потоа игуменот веќе стоеше во својот храм, гледајќи во распетието. „Зошто ми го чиниш ова, Господе?“ шепотеше. „Зошто ме принудуваш да го стишам својот гнев и да ти проштевам, Господе? Ти и јас не смееме да ги менуваме местата, Сине Божји!“

Потем, излегувајќи од храмот се сврте уште еднаш, и, мавтајќи со тупаниците во воздух, извика: „Ќе молиш и ти еднаш, Господе! За помош ќе молиш! Ме слушаш ли, Господе?“

Се уриваат небесните престоли

Од тој ден, отец Кирил се стори жив камен; ништо земно за него веќе немаше значење. И огнот во очите негови згасна. Студен беше, мразен отец Кирил. Со часови, со денови Едноокиот звонар гледаше како игуменот седи на триножец сред манастирскиот двор, со поглед в небо. Немаше во него веќе ништо телесно, ништо несовршено, ништо конечно; се престори во време, во чекање.

Како човек кој веќе го споредил небесиот свет со земниот, тој не припаѓаше ниту таму, ниту ваму.

Десеттиот ден Едноокиот И пријде на камената фигура седната на триножничето. „Оче Кириле“, рече. „Оче Кириле, не е за арно ова деноноќно гледање в небеса; остај ги оче, тие небесни работи; не се за наше око создадени, оти смртни сме ние оче.“

Ококорените очи на игуменот гледаа неподвижно горе, на небо. Личеше оддалеку на човек од идните столетија, седнат на магична, триножна птица што секој миг ќе го понесе, ќе го крене в небеса. „Зарем не гледате, о слепи, дека оној што казнува е ќор и оти болни се небесата негови?“ праша.

Едноокиот почувствува дека косата на темето му се исправа. „Болни се небесата?“ праша. Пред повторно да молкне, игуменот прошепоте: „Се уриваат престолите небесни. Ќе се урне небесиот свет, како земниот што се рони и пропаѓа, оти е гнил и несовршен. Врз нас ќе паднат небесните одрони, правот и пепелта Божја.“

Следниот ден, селаните на Лешок примија загрижувачка вест од Едноокиот гласник на вистината: игуменот, велеше веста, со дух и душа се преселил привремено на небо, а само телото го оставил на земја, тело што уште дише. И уште, им порачал на бедните да ја кренат понижената глава горе, кон небесата: дошло време кога оној кој бил Семоќен, веќе не е тоа, та ќе моли за милост, оти градбата негова, царството негово - истрошени веќе биле.

Измама

Околу пладне пак, се пренесе глас оти игуменот излегол од манастирот и оти се качил на јаболкница, на полпат од селото. Многу народ истрча да го види и тоа чудо, и тој резил што ги снашол - кај се видело игумен на дрво да се качува, како детиште? И видоа што видоа: качен на највисока гранка, со дланка над чело, игуменот гледаше право в небо. Народот претпазливо приближуваше кон игуменот, крстејќи се и чудејќи се, небаре црн ангел седнал на нивната јаболкница и мласка, мласка во гранките. Конечно, некој рече: „Кажи им на слепите оче, што гледаш на небесата? Што има таму?“

Одненадеж, во две движења, игуменот слезе. „Пукнатини и процепи, многу пукнатини и процепи на небото гледам; престолите небески ќе се урнат, браќа, и сѝ ќе падне врз нашиве глави.“ И потем си замина по патот, кон манастирот.

Темни облачишта се надвиснаа по половина час над незаштитените глави на луѓето. Се стемни; потем стрештија ровји и небото се отвори кон земјата. Луѓето трепереа, натискани како глвуци по куќите; покајнички шепотеа дека игуменот бил во право и дека навистина дошол Последниот Ден, оти еве, само што не се урнале небесните престоли, царството божјо.

Но, ништо не се случи. Дождот престана, небото се разведри, сонцето блесна и светот повторно беше сјаен. измиен, чист. Од билките, луѓето и жи-

вотните се цедеше гнастојата на земниот дворец и тонеше в земја. „Измамнику! Измамнику Божји!" викаше гневниот, преплашен и измиен народ, со тупаници над глава, гледајќи кон цврсто затоврените порти на манастирот. „Какви пукнатини, какви гаволи бре, гнасо! Небово е мазно како џам!"

Следниот ден, шести август, отец Кирил слезе меѓу народот за да ја исправи неправдата и да ја објасни измамата.

Божји глас

Народот бргу се насобра околу игуменот, како грозд околу прачка. Зјапа во него како во човек што се разминал со умот, зјапаа со сето љубопитство на бедници желни за туѓ пораз. „Готов си, Господе", си мислеше игуменот. „Ќе молиш; ќе ги молиш овие бедни, сакати, ќори, вошлосани; ќе ја бараш нивната помош Ти, Недопирливиот, а тие великодушно ќе те допрат со нивната крастава рака, со нивната од тбе презрена милост!"

„Што имаш да ни кажеш, измамнику?" праша заканувачки народот.

„Абер од Господа, ви носам." рече игуменот. „На небо бев, браќа и сестри", рече. „Десет дена бев таму, со ум и со душа. Оттаму видов: ние, ништожни мрави, под еден огромен небесен престол живееме; толку сме мали, што не се разликуваме еден од друг. Но стар е Господ; ќор е веќе и не ни препознава одделно, па не може ниту

праведно да казнува кога некој збесуе, ниту да награди кога некој Бога моли. Затоа и незаслужена казна често нѝ стигнува. Стар е, стар е Господ; престолите негови стари се и се ронат уште од првиот ден на векот."

„А што да чиниме ние? Нека си согради нови!" викна некој зајадливо.

Игуменот гледаше повторно в небо, небаре ослушнува некаков далечен крцкот. Потем, како болка да го шибна, наеднаш чучна и ги покри ушите со дланки. Народот вчудоневидено гледаше во слабото, истоштено тело на светецот. „Што ти е, игумене?!" списка некој.

Игуменот ги тргна дланките од уши и долго потем мрмореше нешто, како да разговара со призрак.

Одвреме-навреме повторно ќе ги придушеше ушите, небаре труби божји му трубеа врз глава, небаре опседнат со магична, вселенска музика. Најнакрај, погледна во народот и му рече на Невидливиот: „Нив прашај ги. Ако сакаат."

Цела ноќ никој око не склопи во селото. Сите шепотеа за чудото божјо: пред сите нив, на игуменот му се беше јавил глас небесен и беше молел за помош. Што сакаше Господ од нив, глуви при уши и слепи при очи - не дознаа. Решија најмудрите меѓу нив изутрина да појдат кај човекот што внесе страв, немир и чудна поласканост во нивните срца, и да го - прашаат.

Столб, кула камена

Изутрина, најмудрите затропаа на манастирската порта. Ги пречека едно возбудено око; со страшен, исплашен глас, Свонарот им соопшти дека игуменот уште взори тргнал со кола товарена камен и вар, и со уште двајца сидари заминал кон излезот од селото.

Мудреците побрзаа натаму и набргу можеа да видат две фигури на една чистинка како забрзано сидаат бела, камена кула, качени на скелиња. Отстрана, седнат врз купот камења, загледан в небо, си починуваше игуменот; одвреме-навреме го спушташе погледот врз градбата, како да одмеруваше уште уште колку сидање ќе биде потребно за она што беше наумил. Потем слегуваше од купот, се вртеше наоколку кршејќи си ги прстите, постојано шепотејќи: „Немаме време; никако немаме време. Само што не попуштил.“

„Што правиш тоа, игумене?“ прашаа мудреците. „Кула сидам, столб небесен“, рече. „Треба да се потпре сводот небесен, престолот божји.“ „Со еден столб?“ прашаа. „Народот божји ме остави сам“, рече, „та сам и ќе го поправам престолот на оној кој е исто така Еден и Сам, кога никој друг не сака.“ „А, ако сепак се урне?“ прашаа. Игуменот стоеше загледан во штотуку започнатата градба, како да премерува дали постои можност за такво нешто. Најнакрај, рече: „Ако се урне престолот, ќе ги собереме светите одрони и повторно ќе го изсидаме сводот небесен; нашиот Бог ќе се врати над нас, спасен

и благодарен и ќе склопи нов сојуз со оние што се помали од него. Собирајте ги, браќа и сестри, светите одрони од престолот небесен, подготвени треба да го дочекаме денот на Големото Сидање, оти горе, над нас, ќе нема ништо: се ќе падне врз нас, а оние што ќе преживеат, ќе го видат плачното лице господово као моли за помошта човекова, оти не му прилега на Севишниот да слегува долу и да се извишува повторно, сидајќи го, камен по камен, она што еднаш веќе го создал како Едно и одеднаш. Оние што ќе преживеат, со своја рака ќе сосидаат свод нов, поцврст и потраен од сегашниот."

„А, од што е сочинето небото, оче?" прашаа мудреците.

„Од камења", рече. „Целото небо е еден огромен, од божја рака изделкан небесен камен што сега се рони и се претвора во прав, ослободувајќи го огнот што спиел заробен во утробата на каменот. Тоа се ровјите, што како божја казна нѝ бијат. Така, огнот полека се сели од небото на земјата и го менува стопанот."

И потем клекна и со два камена, удирајќи ги еден од друг, почна да фрла искри по земјата.

Џебни молњи

Столбот на игумен Кирил слабо напредуваше, или, барем од селото изгледаше така. Штом мудрите се вратија назад, народот ги пречека на пат. Како пожар се рашири веста дека игуменот измислил некаква луда

историја, според која небото било сосидано од обични камења во кои спиел божјиот оган.

Требаше да се види селото таа огнена н Тајно, скришум еден од друг, по куките, по д ровите, луѓето фрлаа искри чукајќи камен од мен, како да сакаа да ја проверат приказната игуменот. Се разбира, знаеја како се добива ога порано; но никој не се беше сетил да тврди дека камењата паднале на земја - од небо и дека небесниот оган и земниот - се браќа. Целото село личеше на голем рој светулки во ноќта; стотици искри се палеа и се гаснеа наизменично, сѝ до зори. Луѓето не можеа да сфатат што им стана; како опијанети како маѓепсани влегуваа со некаков непознат жар во чарите на огнената игра во која искрата и молњата стануваа сестри, Бог и човек - браќа! Цела ноќ избраздените, збрчкани, прости лица на селаните се озаруваа со непознат, возвишен, божествен сјај. Новите сопственици на молњата, осилени, подмладени од блесокот на огнот пиеја и пееја сѝ до изгрејсонце.

А кога ненадејно се појави големиот, моќен диск над планината, се почувствуваа помали и од прашина. Срамежливо, бедно и јадно ги бутнаа магичните камења в џеб, а потем, откако ноќта неповратно истече, одвлекувајќи ја со себе нивната огнена оргија, еднодушно заклучија дека игуменот сепак е луд и дека неговите приказни се лажни, зашто не трајат повеќе од една кратка, необична ноќ.²

Предавство

Од почетокот на игуменовото преображение, Едноокиот чувствуваше силна вина за сѝ што се случуваше. Душата го жежеше, му тежеше небаре тежок камен му се беше закачил за цигерот (можеби и од многу лоша ракија), оти знаеше нешто што другите не знаеја, а што можеби беше клуч на сета загатка околу уривањето на небесните престоли. Со свое едно око виде оној ден дека игуменот прими лоша вест од Србија, со свои уши слушна како игуменот, миг потоа, му се закани на Бога во храмот. Виде и уште нешто: виде со бистро око дека игуменот ништо не виде на небо, оти и немаше што да се види, но тој знаеше дека само вербата човечка е основа на светот, дека само таа е столб што го потпира небесниот свет врз земниот и дека таа и од лага може да направи вистина, ако е силна.

И, се најде во силно недоумение: не знаеше што да чини. Можеше, едноставно, да појде в село и да раскаже сѝ, од почеток до крај; можеше на народот да му каже за гневот на игумен Кирил, за нетипосаната книга во која небесните нешта дрско биле споредени со земните. но, тој знаеше дека тоа нема многу да помогне, оти чувствуваше дека последниве дваесетина дена отец Кирил продолжуваше да ја пишува својата дрска книга - не со зборови, ами со постапки. Така чувствуваше дека текстот, дробните редови на тоа писмо не можат да сопрат, оти таму каде што завршуваа буквите, зборовите, хартијата - почнуваше стварноста: камењата,

столбовите, кулите на отец Кирил. Беше тоа чудовишен, несопирлив текст на земната дрскост што сам себеси се испишува, се умножува, се шири до бескрај. Луѓето околу манастирот стануваа букви, зборови, реченици на таа жива, полудена, здивена книга на Гневот.

Конечно, Едноокиот реши да ја каже Вистината. Се чувствуваше нејзин гласник. Беше лично убеден дека оние со две очи полошо гледаат од еднооките; го знаеше тоа ѓаволско дејство кај несовршените луѓе со две очи што непотребно им ја удвојува, усложнува и поделува единечната слика за светот, кој беше Едно. И, откако добро се нацица ракија, слезе в село цврсто решен да застане на страната од Бога.

Гнев

Многу бргу падна столбот на игумен Кирил, неговата кула од камен. Падна лесно, од човечка рака, како никогаш и да не постоела. Народот беше згласен од богохулникот: поради некакво си слово што сам си го напишал, тој решил да го жртвува Господа и да го наведе на грев целиот народ негов.

„Каде е, каде е сатаната!“ викаше разгневениот народ со стап в рака, тропајќи на високата манастирска порта. Внатре пак, во дворот, кршејќи си ги прстите, разбирајќи ја високата цена на вистината, трчаше горе-долу Едноокиот, сфаќајќи дека укинувањето на илузијата нужно раѓало гнев и насилство.

Во храмот пак, игумен Кирил стоеше замислено загледан во сликата на распетието божје. „Сега сум сам, господе“, велеше. „Сам е оној што единствено може да ти помогне; конечно сум сам и Еден, како ти што си. Заедно сме сега сами, господе. Нека сме си напомош, јас и ти.“ До вечера народот дивееше пред манастирските порти. Едно време почнаа да прелетуваат и камења над манастирскиот двор. „На, еве ти ги парчињата од небесниот престол!“ врескаше во транс на Вистината некој. „Ти ќе си го поправал светот небесен, сатано!“ Во најскриениот агол од дворот трепереше оној што со едно око им покажа пат на слепите при очи.

Слегување во подземниот свет

Истата ноќ отец Кирил слезе во подземниот свет, оти за него немаше место веќе ни на земниот, ни на небесниот. Слезе меѓу сенките на оние што умреле, за да побара помош од оној на кого најмногу му веруваше, од кого единствено и се плашеше, та му ја спали и сенката дури беше жив. Минувајќи низ осенчените простори на умрените, тој чувствуваше спокојство што му го празнеше целото битие.³ Однекаде се јави сенката на мајка му; го довикуваше, го молеше да се сврти, но тој непоколебливо трчаше напред, ослободен како оган, чист, оти чувствуваше дека веќе за ништо нема време. оти небесниот престол веќе здивено чкрипи таму горе, крцка,

чкрта и секој момент може да се урне и да се здроби на парченца. „Исијанеене! Исијанеене!" викаше, пиштеше и јуреше како молња низ наизменичните полиња на светлината и мракот. Зад него патот се затвораше како мрачно, темно море.

Одеднаш, тој увиде дека стои пред сенката на Прозрачниот. „Што сакаш?" праша овој суво. „Мојот народ ми го сврте грбот, Исијане. Не сака да го потпре небесниот свод. Помош ми треба, Исијане." „Што можам да сторам за тебе?" праша немливиот глас. „Научи ме да сочинувам сенки што ќе ми бидат помошници кога ќе дојде денот на Големото Сидање."

Сенката на Прозрачниот постоја миг-два и потем се сврте да си оди. Заминувајќи, рече: „Ти си будала. Сенките всушност и не постојат. Тие се вреќи полни со ништо."⁴

Отец Кирил трчаше по Оној Кој заминуваше. Молеше, преколнуваше да му се открие вештината на сочинување сенки. Оној Што заминуваше пак не се свртуваше. И, кога веќе беше доволно далеку, се слушна слаб глас: „Најпрвин се сочинува празнина. Потем празнината се исполнува до врв со ништо. Притоа се внимава празнината да не биде дупната, за да не истече ништото. Потем сенката е готова."

Отец Кирил гледаше во мозаикот од сплетени сенки во далечината. „Те благословувам, Исијане", рече. „Не можеш да го благословиш Оној Кој не постои", рече овој. „Не можеш да благословиш нешто за што нема име. А не можеш ни да го спалиш."

И, потем отец Кирил се заврте да си оди.

„Чекај!“ викна сенката. Отец Кирил се сврте. „Еве ти го сандаков“, рече Прозрачниот. „Имаш готови сенки внатре. Внимавај да не ти се отвори капакот и да не ти се разбегаат дури не стигнеш горе. Никој мртов не ќе може да ги собере назад. Оди си сега! Бегај!“⁵

Утрото го осамна отец Кирил во блескаво расположение. Крај неговите нозе стоеше магичниот сандак на Исијан со верните помошници - сидари на небесниот свод. Стоеше на истото место од кое пред многу време, онаа зрачна ноќ, Едноокиот и игуменот го зедаа и го однесоа на - спалување.

Претскажување: огнените птици

Денот десетти август мина мирно. Пејзажот дишеше со пламен здив, вообичаен за летно пладне. Така беше сè до вечерна. И, тогаш се случи.

Некаде пред вечерна почнаа по небото да прелетуваат огнени птици. Ги имаше стотици, илјадници, цели јата. Се размножуваа со огнена брзина: од една настануваа десетици, стотици помали и потем заедно ја прелетуваа планината, губејќи се зад неа. Народот зјапаше в небеса, собран сред село. Гледаа во роевите, во огнените јата што минуваа високо над нивните глави, гледаа со зинати усти, со совршен мир и со ужасна тишина со која се уриваат големите вистини.⁶

Во манастирскиот двор пак, Едноокиот избекумено трчаше лево-десно и го довикуваше игуменот, молејќи го да излезе од храмот и да погледне в небо, оти почнале да се уриваат небесните престоли. Овој пак, упорно одбиваше. Велеше дека има важна работа: очи в очи, со Бога, требало да се договорот околу судбината на светот.

Седум ноќи се уриваа, се абеа и се одронуваа небесните престоли. Осмиот ден, приквечер, на небо се јави голема звезда со опашка. Четири ноќи изгреваше звездата околу вечера, а заогаше изутрина. А петтиот ден отец Кирил го доби првиот дар од небо - доказ што им ја затна устата и на најгласните меѓу оние што тврдеа дека небесните престоли си стојат здрави и цврсти на небото, како порано.

Божјиот дар. Големиот сојуз

На 21 август, точно напладне, од небо долета и потем со силен тресок падна крај манастирската порта - божјиот дар. Се расчисти правот и потем се укажа чудесно, големо парче од престолот небесен: идеално изрежана камена плоча, со остри, правилни, како со нож отсечени рабови. Рамна како небо, жешка како оган, без ни една дамка - плоча совршена.

Со трчање Едноокиот се упати кон селото, да го раскаже чудниот настан. Се врати по половина час, со многу ракија во цигерот и со народ зад себе. Со страв луѓето гледаа во плочата. Игумен Кирил

седеше врз неа, исто како што порано седеше врз триножната дрвена птица во дворот, седеше и внимателно, со врвовите на прстите ја испитуваше, ја чистеше од прав и ја галеше.

Од тој ден, отец Кирил веќе ниеднаш не ги спомна престолите небесни. Едноставно, изгуби секаков интерес за небесните работи и веќе не мислеше на сидарските поправки на сводот. За него постоеше само таа небеска плоча; не забележа, дури, ни дека по извесно време ја снема опашестата ѕвезда од небото. Селаните пак, уште многу години, низ многу поколенија, бегаа и при најмал шум на небо, очекувајќи да се урне просторот над нивните глави.

Со денови игумен Кирил клечеше врз небесната плоча. Трпеливо, внимателно, со длето в рака, постојано запишуваше нешто во каменот. Кога заврши, ја пренесе плочата во манастирската визба и ја положи крај некаков чуден, но за Едноокиот веќе познат сандак.

Десет години игумен Кирил помина во чуден мир и ненарушено спокојство. Им се врати редовно на богослуженијата и најревносно ги исполнуваше своите обврски кон Бога. Едноокиот не можеше да си ја објасни таа ненадејна преобразба кај отецот, со која работите се вратија во онаа состојба во која и си беа пред кавгата со Бога. Чувствуваше дека постои некакво попуштање и кај Господа, и кај игуменот. Со ноќи размислуваше за тоа и никако не можеше да разбере кој, во таа битка, однел победа. Првин Господ го навреди игуменот отфрлајќи му ја книгата, словото

негово, како ненужно и дрско чтение; подеднакво точно беше и тоа дека можеби отец Кирил прв го навреди Бога, понижувајќи и клеветејќи му го вечното царство, престолот севишен. Но, тоа и не беше толку важно; најважното, она што Едноокиот никако не можеше да го сфати - беше дека Господ, на клевети и скрнавена одговори со - награда! Како дар на отпадникот Господ му испрати најголема скапоценост - парче од неговиот престол! За возврат пак, отец Кирил смекна и ја заборава целата своја теорија за небото, целата повест за несовршенството на небесата.

Но, и покрај сета рамнотежа, покрај премолчениот договор меѓу игуменот и Бога, сепак, се чувствуваше и нешто друго: една прикриена, тврдоглава, тетовска упорност кај отецот - сепак да извојува победа. Како инаку Едноокиот можеше да го разбере она едногодишно, тврдоглаво, изнемоштено но упорно длабење на старчето по небесната плоча? Што беше тоа, ако не - тивко, бавно абење и уривање на едно делче од престолот на Севишниот?!

Чувствуваше, знаеше Едноокиот дека од сета таа нагодба меѓу тврдоглавото старче и Господ, тој излегува - и без она едно око. Се чувствуваше слеп, измамен: великодушно застана, во критичниот момент, на страната од Бога, заштитиувајќи го од богохулноста на Тврдоглавиот; наместо награда, Бог го заборава и го шутна, избивајќи му го и она едно око, а на скрнавителот му подари парче од себе, од својата небесна кожа.

Немоќно минуваше Едноокиот крај храмот, со око полно гнев, но и натаму се плашеше да ја крене тупаницата во воздух и да ги изговори оние чудотворни зборови: „Ќе молиш и ти еднаш, Господе! Ќе молиш, Господе!"

Во него во тие мигови буеше само завист. Не веруваше веќе во Бога, во правда; живееше само за мигот кога ќе ги открие единаесетте илјади гроша што отец Кирил ги беше собрал како поткрепа за типосување на идните свои сочиненија, а ги беше сокрил длабоко во утробата на манастирот.

Денот на Големото Сидање

На 13 март 1845 година Едноокиот го положи мртвото тело на игуменот во манастирскиот гроб. Наоколу, народот плачеше безутешно по оној кој им ги отвори очите, им ги поткрена главите и им пробуди интерес за небесата.

Едноокиот слегуваше во визбата за да ја донесе небесната плоча со која отец Кирил сакаше да го покријат, кога ќе умре. Погледот му падна врз сандакот фрлен во аголот; беше сигурен дека еднаш порано веќе го беа спалиле истиот сандак, со игуменот. Брза, алчна мисла му ја понижа свеста. „Тука ги криеш, значи, сатано!" помисли. „Затоа и целата онаа илузија со спалувањето, за да ги скриеш, значи, во нешто што не постои!"⁸

И потем, несреќниот гласник на Вистината го поткрена капакот. Миг подоцна, сенките на највештите сидари од почетокот на светот, ја кренаа плочата и ја понесоа надвор.

А што виде народот, со две очи? Па, вака: со силен тресок, сама се отвори вратата од визбичето и потем се укажа плочата. Рееше во воздух како пердув, а потем долета до гробот и полека го покри покојникот, со свод толку цврст и сигурен, каков што светот немал ниту помни од почетокот на векот.

Миг потоа, народот виде како Едноокиот панично истрчува од визбата, небаре прогонет од сенки, а по него лета чуден, дрвен сандак. Во еден миг го зграпчија невидливи раце, го фрлија во летачкиот ковчег и потем капакот се затвори со страшен тресок.

Никој веќе не може да каже каде одлета чудниот сандак на Исијан и дали и кога ќе се врати Едното Око на Вистината."

ЗВУЧЕН ГРЕВ

1.

Една есенска приквечер 1795 година, додека тураше дожд над Хиландарскиот манастир, монахот Кирил Пејчиновиќ доби задача да му однесе вечера на искушеникот Далмант во самицата. На монасите им беше најстрого забрането да говорат за тајната на искушувањето на необичниот Далмант, но се шепотеше дека старецот дошол некаде од север и дека доброволно се ставил на маки, за да се очисти од некаков смртен грев. Никој, меѓутоа, не знаеше каков бил гревот на старецот: тој самиот побара да му се носи само вечера, секој седми ден - парче леб натопено во вода.

Кога ја турна тешката, дрвена порта од самицата, монах Кирил здогледа мал, сув и испиен човек, на околу педесет години. Беше зараснат во брада; кожата на лицето му беше слепена за черепот како стар пергамент, од страшните маки на кои се беше ставил. Рамнодушно гледаше во монахот и одвај успеа со поглед да покаже

каде да му биде оставена вечерата. Потоа ја подаде ковчестата рака кон лебот, но снагата му откажа и тој со тресок се спружи врз камениот под. Монах Кирил го крена, потпирајќи го врз студениот сид; потем со своја рака го хранеше. „Јади, Далманте, јади!“ велеше. „Не искушувај се одеднаш. Нема грев што бргу се чисти.“

Отец Далмант гледаше отсутно во младичот. Беше збунет; изгледа дека во ликата на младичот препозна некого од минатото, зашто се обиде да изусти нешто, но ноздринките само му затреперија, бледите усни се одлепија, за најнакрај одвај да прошепне: „Звуч-но... те-ло... га-волово... де-ло.“

И, потем падна во бессознание.

2.

Од тој ден, монах Кирил немаше мир во душата. Не му излегуваа од уво оние зборови што ги изусти грешниот Далмант. Навечер, во одајата за монасите, се обидувааше да засpie, но, всушност, слушаше како во ушите му одзвонува: „те-ло... де-ло...; де-ло... те-ло“. Му се чинеше дека тоа шепоти отец Далмант, дека неговиот шепот одзвонува и го потресува од темел целиот манастир, а оние два збора се удираат од сидовите на заспаната одаја, дека се раздвојуваат и потоа пак се спојуваат, како двајца млади во грешна љубов. Не знаеше монах Кирил зошто, но знаеше дека врската меѓу оние зборови е грешна, телесна, похотна. Никогаш порно не беше слушал такво

нешто; личеше тоа малку на трпезечките песни од неговиот роден крај, но беше многу посилено, пострасно. Ги листаше дење сите црковни книги, сите богослуженија и канони, но никаде, никаде не најде таков свон како оној што излезе од устата на грешниот Далмант.

Следните седум дена монах Кирил ги помина во болна напрегнатост на увото. По цели денови слушаше сѐ што излегува од устите на монасите. Не мислеше на значењето; го демнеше само звукот. Беше разочаран кога откри дека никој не говори онака како што говореше грешниот Далмант; тој, бездруго, знаеше некаква тајна за зборовите и нивните врски.

Седмиот ден, монах Кирил доброволно се јави да му однесе вечера на искушеникот. Ја отвори окованата врата на тајната, и, откако очите му свикнаа на темница, рече: „Оче Далмант, сакам да ми ја кажеш тајната на зборовите.“

Далмант гледаше низ малото, високо прозорче со решетки, некаде далеку, во темното, есенско небо. Дишеше нерамномерно и плитко. Потоа ја лизна горната усна и тешко рече: „Зошто те интересира тоа? Зошто го предизвикуваш јаволот? Млад си и не ти треба тоа.“

Кирил молчеше. Потоа рече: „Од онаа вечер, не можам да заспијам. Ми свонат ушите, и дење и ноќе. Неук сум и не знам што е тоа.“

Далмант гледаше престашено во младичот. „Знаев“, изусти, „знаев дека си син на Сатаната, како и јас што сум бил, пред да сознаам.“

Ако е така, како што говориш, тогаш ѓаволот влегов во те ти нема спас. Еден ден, кога и да е, ќе те заведат телата на зборовите." „Тела? Какви тела?" прашуваше Кирил. Далмант тешко дишеше. Потоа напор прошепоте: „И зборовите имаат тела. Гласовите се месо и коски на зборот; меките гласови се месо и крв, тврдите се костур. Како и човечкото, и тоа тело е грешно, оти страшно ги љуби телата на другите зборови, особено на сличните", велеше, засилувајќи го дишењето, станувајќи сѝ повозбуден, ококорувајќи ги очите и одмавнувајќи со главата. „Колку зборовите се послични, толку гревот на оној што ги венчава, изговарајќи ги, е поголем! Запомни го тоа, сине ѓаволов, пред да се покаеш! Имаш ли ти право да венчаш две жени или двајца мажи?!“ И тука плукна настрана, гонејќи го ѓаволот што повторно навлегувдше во него. „Анатема! Анатамааа!“ врескаше искушеникот во грч, борејќи се со нечастивиот.

Кирил гледаше зјапнат во грешниот Далмант. Устата му беше отворена; не можеше да му се изначуди на она што го слушаше. „И без разлика дали во таа љубов се спојуваат машко и женко или две исти тела, таа љубов, како и секоја друга телесна љубов е духовно празна“ лелекаше грешникот. „Празна е, како око на мртовец, сине ѓаволов!“ И, тука искушеникот запре. Гледаше вземи, главата му беше ведната од замор.

Одеднаш, тој доби желба уште да зборува. „Не учи го говорот на ѓаволот, сине." Рече. „Не барај го во црковните книги, оти чисти се тие.

Некогаш, кога сите луѓе биле грешни, сите зборувале така. Зборовите имале само тела и не значеле ништо. Потоа Бог се смилувал и им подарил душа на зборовите. Оттогаш тие нешто значат. Никој нема право да им ја убива душата поради телесните врски! Никој!"

Монах Кирил стоеше стаписан пред вратата. Сакаше да излезе веднаш, но нозете му беа тешки како земја. „Има ли", почна тивко, „има ли барем два збора што си ги љубат и телата и душите подеднакво, Далманте?"¹ праша.

Искушеникот сега гледаше безволно пред себе. Очите му беа крвјосани. „Твојата грешка е голема; сакаш веднаш да дознаеш сѐ. Но, и гревот има скалила; и кон него се качуваме во степени, како и кон доблеста. Да не ти даде Господ, дете, да се качиш таму! Оди си сега! Оди си веднаш!"

3.

Следните седум дена монах Кирил повторно не заспа. Постојано размислуваше за звучниот грев на отец Далмант. Во ушите му звонеа најневозможни врски меѓу зборовите што ги знаеше; сонуваше како зборовите И се подаваат на прекрасната љубов, како си ги привлекуваат и освојуваат телата, како се сплетуваат во чудно Единство составено од Две. Една ноќ, во ушите му засвони грешен спој: „богови - рогови". „Богови со рогови", изусти и се сепна; размислуваше така, штрекнат

од сон, додека дамарите му лудуваа и пот му течеше низ вратот, по градите. Монах Кирил знаеше дека веќе е звучен грешник и дека ѓаволот веќе го ставил под свое, дека зборовите, најпрвин во неговото уво, а потоа и во неговото срце, почнуваат да водат бесрамна, богохулна љубов. „Едно во кое се подметнати Две“, мислеше, „Бог во кој клечи ѓаволот“.

Од таа љубов, се раѓаа грешни деца: мисли што го унижуваа Бога, ја искривуваа вистината за светот раскажана во светите книги. Се налути на себе: не можеше да сфати зошто нечестивиот ја одбрал токму неговата душа за да ја престори во блудна постела на зборовите. Отпрвин не разбираше, никако не разбираше што е тоа што толку страшно ги принудува зборовите да си ги спојат телата во оној грешен спој „богови со рогови“. Ако само за миг го заменеше она „рогови“ со „плодови“, чувствуваше дека љубовта меѓу зборовите исчезнува, спласнува.

Најнакрај, мораше да заклучи дека звучниот грев постои во сите јазици, кај сите народи и дека е најсовршениот од сите гревови. Забележа и уште нешто: тој грев, за разлика од сите други гревови, бараше од грешникот огромен напор и знаење. Требаше да се биде вешт, да се живее во јазикот, за да се стекне правото на тој грев стар колку и човештвото, грев што неминовно му се случува на секој оној кој ја создава убавината.

Така, престана да им верува сосем на црковните книги. Поправо, им веруваше, но откако ќе размислеше добро за собитијата што беа таму опишани.

Се плашеше дека некој можеби ги пречистил од звучниот грев, та затоа ги читаше светите сочиненија и меѓу редовите, односно таму каде што не беше запишано-ништо.

4.

Следната недела стоеше повторно пред грешниот Далмант. „Го проучив твојот грев“, рече. „Верувам дека постојат и зборови што си ги љубат и телата и душите, подеднакво. Но, душата и срцето ми се преслаби, за да ги сознаам.“

Стариот Далмант гледаше рамнодушно во него. Изгледаше многу лошо, како човек што се разминува со животот. „Ни јас не ги сознав“, рече. И потоа јадеше од лебот, алчно, како човек што веќе го окајал својот грев и се крепи за долг, непознат пат.

Монах Кирил стоеше пред вратата од ќелијата. Пред да се збогува, праша: „Каде го научи гревот на зборовите, оче?“ Отец Далмант го остави парчето леб. „На боиште, во Грција“, рече. „На раце ми умре еден англиски лорд. Во џебот од кошулата му најдов цела книга звучни гревови што грешникот ги испишал со своја рака.“ „Каде е сега книгата?“ праша монахот.

Искушеникот се закикоте ѓаволски. Гласот му беше изменет, како да извира од под земја, како сатаната да говори од неговиот стомак. Се кикотеше долго, цела

вечност, губејќи и земајќи здив, за потоа повторно да почне да се смее; едно време снеса воздух и почна да кркори од гркланот. Со сета напрегнатост на своето звучно уво, монах Кирил успеа да слушне: „Во тебе.“

И потем, испушеникот ја испушти душата. Додека таа излегуваше од телото, отец Кирил слушна вселенска музика. Нема зборови, нема споеви од зборови со кои таа може да се наслика; во неа, на еден студено прецизен начин, се содржеа сите можни звуци од почетокот на светот, сите созвучја, сите мелодии. А следниот момент, телото на грешникот почна да се распаѓа.

Кога возбудените монаси втрчаа во самицата, можеа да видат дека месото на грешникот се престорува во јато меки, нежни гласови, коските во тврди, груби, и дека се станува облак од здивени звуци што препелкаат со своите крилја, за потем, како ушна светлина да се извишат низ прозорчето на самицата, нагоре, кон небото. Во аголот, каде лежеше грешниот Далмант, лежеше сега книгата на англискиот лорд. Страниците ѝ беа бели, празни. Врз неа можеа да се впишат знаците на новите гревови на човештвото.¹

ФРЕСКА ТРЕТА:

Авероес

Плачот и смеата на Св. Авероес

ГРЕШКАТА НА АВЕРОЕС*

Третиот ден од седмиот месец 965 години точно напладне, Абулгалид Мохамед Ибн Ахм Ибн Мохамед Ибн Рашид, познат како Аверос седеше на својот диван во раскошната соба за размислување, задлабочен над прочуената дефиниција на трагедијата во Аристотеловата поетика. Како што ни соопштува Борхес во расказот „Чудењето на Авероес“, Авероес никако не можел да разбере два збора од необичниот текст, за кој, инаку, сметал самиот за стручњак: трагедија и комедија. Според Умберто Еко, Авероес не ни можел да има претстава за непознатите зборови, бидејќи никога во животот немал можност да види театар, поради табуто на сликовното прикажување во исламот.

И така, си седеше добриот Авероес на диванот и ги превртуваше ситните бројаници в рака, мачејќи се над тешкиот проблем, сè додека во собата не влезе неговата најмлада жена,

---

* Авероес - арапски филозоф од средниот век. Стручњак Аристотеловата „Поетика“.

бујна девојка со јадро тело и разголени гради. В рака држеше некава непозната книга, со црни, тешки, стари корици.

Од тој ден, животот на стариот, добар Авероес се стори жив пекол. Со ноќи остануваше над чудната книга што на неговата жена И ја беше подарил непознат трговец од Запад. Внимателно и со чувство на грешник ги исчитуваше и препрочитуваше ситните редови на туѓото, малку познато писмо. Се соблазнуваше од чудните мисли во црната книга, шеташе вознемирен, размислувајќи за приказните што му ги шепотеа необичните облици на буквите во долгите, топли ноќи, додека младата жена го молеше да се откаже од непознатата мудрост на тајната книга од Запад и почесто да ја посетува нејзината одаја. Но, Авероес не можеше да си допушти да прочита ниту една книга невнимателно: секогаш се сомневаше во шепотот на книгите и со ноќи размислуваше за нивната вистинитост. Многупати откриваше и грешки во текстовите и ги проколнуваше невнимателните препишувачи, кои поради недоволна писменост или невнимание ја менуваа смислата на мудроста. Така, Авероес полека се претвораше во буден стражар над опасната можност, поради само еден погрешно препишан збор, целото човечко искуство да биде засекогаш изгубено низ вековите.

Седмиот ден од осмиот месец 965 година, точно напладне, по долгите, непроспиени ноќи, Аве роес излезе од

собата за размислување исцрпен и пропаднат, ослабен и уште повеќе стар. Погледот му беше отсутен, очите светкаа како пропаднати жарчиња во модрите тркалца на восочното, брадосано лице. Косата му беше залоена и залепена за тилот, но тој сепак изгледаше задоволен. До вечера Авероес се капеше придружен од слугите, а кога месечината скокна високо на небото, тој тивко влезе во собата на жената.

Не помина ниту половина час, а Авероес истрча со силен вресок од собата на жената, ја тресна вратата зад себе, се заклучи во собата за размислување, одбивајќи да отвори, иако исплашените слуги го молеа да излезе и да им објасни што се случило. Жената пак, со разголени гради стоеше пред вратата од нејзината одаја и тажно, жално се насмевнуваше: потоа им порача на слугите да се разотидат и да не се грижат, оти со нивниот господар сè било в ред, освен што го измачувала кобната книга што во мирниот дворец ја беше донел трговецот од Запад. Поради таа книга, велеше, господарот снеможувал.

Зад затворената врата, сосем гол, Авероес со треперливи раце ги вртеше страниците на црната книга, барајќи го она место од текстот што му се беше врежало в глава уште при првото читање. Се беше досетил на нешто: очите му беа ококорени, небаре ќе пукнат од темната, арапска крв што јуреше низ испакнатите жили на вратот. Кашлаше во транс, прескокнувајќи со погледот преку редовите, Додека во ушите му одсвонуваа магичните зборови од спорното место:

„И рече Јахве, Бог: 'Не е добро човекот да биде сам; ќе му сочинам помош налик на него.' Тогаш Јахве, Бог, пушти тврд сон врз човекот и овој заспа, па му извади едно ребро, а местото го затвори со месо. Од реброто што му го одзеде на човекот, направи Јахве, Бог, жена и му ја доведе на човекот. Тогаш човекот рече: 'Глеј, еве коски од коските мои, месо од месото мое! Жена нека се вика, од човек кога е створена!'“

Авероес прелетуваше со погледот преку познатите редови. Потоа долго размислуваше врз чудното место. На крајот, заплака горко и безутешно. Цела ноќ Авероес плачеше како дете што открило дека светот не е онаков каков што го прикажуваат сказните. Слугите се вознемирија; ја колнеа маѓепсаната книга што во нивниот дворец ја донесе непознатиот трговец од Запад и го колнеа денот кога се всели несреќа во животот на нивниот сакан и великодушен господар. Изутрина, плачот од собата на Авероес беше веќе сосем стивнал: се чинеше дека тоа цимолито истоштено животно во претсмртен час. Единаесет дена и единаесет ноќи не излезе Авероес од својата одаја. За сето тоа време се повторуваше истото: навечер плачот се засилуваше и стануваше неподносливо да се слуша тоа болно виеење во кое се содржеше сета болка на човештвото, а изутрина, изнемоштен од ноќниот плач, Авероес лежеше во пот и страшна треска на подот од собата за размислување, со превртени очи и со лига што му се слеваше од устата.

Осумнаесеттиот ден од осмиот месец 965 година, точно напладне, Авероес сам излезе од проклетата соба. Сакаше сам да се искапе и за првпат одби придружба во бањата. Кога месечината скокна највисоко на темното, арапско небо, тој тивко ја отвори вратата од собата на својата млада жена. Малку потоа, грозен машки кикот се разнесе низ дворецот: Авероес рееше во воздух како ангел од Библијата, обвинен со некаква светкава, розова прашина. Неговото, намачено, старечко тело, со детска немоќ во силата, леташе кружејќи во воздухот, над главите на сонливите, исплашени слуги, за потоа со сета сила да влета во собата за размислување. Се слушна страшен тресок и за миг телото на Авероес се најде на подот. Телото ја заклучи вратата и продолжи да се кикоти внатре; се смееше без прекин, како да е заразено од некаква смејачка болест; не можеше здив да збере од смеење. Целиот дворец беше на нога; слугите, избезумени, трчаа ваму-таму и си ги корнеа косите во страшна бол. Жената со разголените гради стоеше пред својата соба, насмевнувајќи се со длабоко сожалување, а зад неа, облечен доста необично, со туѓи црти на лицето, стоеше и ја придржуваше за половината - непознат човек.

Слугите стоеја пред заклучената врата и го молеа добриот, стар Авероес да отвори. Тој пак, како воопшто да не ги слушаше, ами и натаму се смееше како луд. Потоа се слушна чкртање на перо: беше јасно дека Авероес нешто запишува. Потоа повторно одекна грозен кикот и конечно,

почна да се слуша гласно пиштење, како кога на вол му се вади грклан. Слугите ја скршија вратата и го најдоа Авероес на подот, со тежок, украсен нож збрцан до дршка во гркланот. Лицето му беше блажено, насмеано, озарено од некакво тајно задоволство на мудрец кој успеал да сирне најдалеку од сите други. Очите му беа благо отворени, како да се загледал во некакво непознато, тајно писмо и како да го разбира.

Горе, на масата, стоеше отворена кобната книга на трговецот од Запад. Под пречкртаниот текст, меѓу дребните версети, стоеше запишана исправката на Авероес: „И рече Јахве, Бог: не е добро човекот да биде сам. Ке му создадам помош налик на него. Тогаш Јахве, Бог, пушти тврд сон врз човекот и овој заспа, па му ја извади коската од меѓу нозе, а местото го затвори со месо. Од коската на плодилото што му ја одзеде на човекот, направи Јахве, Бог, жена, па му ја доведе на човекот. Тогаш човекот рече: 'Глеј, еве коски од коските мои, месо од месото мое! Жена нека се вика, од човек кога е створена!'. И рече Бог: жено, ненаситна жено, те осудувам вечно да копнееш по она место од телото на човекот, зашто коска си што сака на свое место да се врати; а тебе - му рече на човекот - вечно да тагуваш по одземената коска и да ја бараш, од жена во жена. И, оти ја открив тајната на постанокот на жената, во летото господово 965, јас, Авероес, откривам дека трагедија и комедија е едно исто, но разделно, како коската и месото од плодилото на човекот разделени што се, како мажот и

жената, во вечна потрага еден по друг. Затоа било: во исто време не може човек и да плаче и да се смее. Од своја рака оставам завет: оваа книга, со исправка моја, да се чува како око в глава и да не се никогаш!“

Борхес ништо не ни соопштува за овој со Авероес, така што можно е сите овие факти да не му биле познати кога ја пишувал приказната за мудрецот. Овој запис е пронајден многу години подоцна од настанот, во бележникот на домаќинот на дворецот кој ја водел економијата на имотот, и логично, како писмен човек и приврзен слуга, се погрижил да остави сведоштво за чудната смрт на неговиот господар. Тој, две странички понатаму, соопштува уште дека на денот на закопот на Авероес исчезнала жената со разголени гради и маѓепсаната, црна книга со стари корици во која останала исправката на Авероес. Така, засекогаш бил изгубен примерокот на книгата со исправката, па секаков обид за потврдување на оваа приказна е – невозможен.

Од сведоштвата на педантниот книговодител дознаваме уште дека единаесеттиот ден од десетиот месец во годината 965 бил обесен еден од слугите, затоа што ширел гласови дека жената со разголените гради уште одамна, во долгите, арапски ноќи на женската осама, го примала во својата одаја чудниот трговец од Запад и дека сега живее со него во некој друг град, иако и нему не му била верна. Понекогаш, вели писанието, во часови пријателство во постела, на многубројните намер-

ници од Исток и од Запад им ја покажувала книгата со исправката на добриот и мудар Авероес, како доказ дека стариот учен отсекогаш го имало малку во постела, и дека, веројатно, отсекогаш не му биле сите коски на број.

ФРЕСКА ЧЕТВРТА:

Климент, Ангелариј, Лаврентиј

Спомен на чудата на Св. Лаврентиј

ПОСЛЕДНИОТ МАКЕДОНСКИ РЕКТОР

1.

На годишнината од смртта на блажен отец Климент Охридски, точно на полноќ, се разбуди отец Лаврентиј со силни болки го душата. Над манастирот крај Бело Езеро беснееше силно невреме: секавици го параа езерото и цела вселена рикаше како рането животно. Стана, ја запали лојаницата и започна да го тресе заспаното тело на отец Ангелариј. Овој скокна од постела и долго гледаше во отец Лаврентиј, немо, изгубено и преплашено. „Сонив страшен сон“, рече Лаврентиј. „Сонив дека сите книги за богослужение сами од себе се листаат и вртат, а јас, сам на вечерна го гледам тоа. Свеќите страшно потпукнуваат, само што не се изгаснале од силниот, студен ветер, страниците страшно шуштат, и како што дува ветрот, така буквите од писанијата испаѓаат од страниците, подлетнуваат во воздух, а ветрот ги позема и ги носи угоре, го крева покривот од црквата и ги развејува по небото. А потем сите книги останаа празни, без ниедно слово во нив.

И додека плачев над празните сочиненија, ветрот се стори кикот и ми рече: „Така ти било пишано, Лаврентиј: едно друго време да видиш, и други народи, и други луѓе што со туѓи букви ќе ги сочинат твоите празни книги, други имиња на нештата што ќе им дадат, а ќе им ги забораваат вистинските, природните.“ А јас потем ги бркав во воздух словата што летаа кон небото, додека не се разбудив во страшен страв.“

Утредента отец Ангелариј влезе во одајата на отец Лаврентиј задишан и му соопшти дека ноќта исчезнало пофаленото слово за блажен отец Климент, кое тој, отец Лаврентиј, го беше составил со своја рака и душа, а за чие исчезнување се дознава и од биографот на Климента, премудриот Теофилакт Охридски.

2.

На 2 февруари 1962 година, во кафеаната „Балкан“ библиотекарот на Филозофскиот факултет Филип Филиповски му раскажуваше на еден свој пријател каков сон сонил: седи тој во библиотеката, лето е, доцна попладне, си пивнува ракија и го чита Прличев; во еден момент, низ отворениот прозорец забележува рој скакулци: ситни се, разнобојни - зелени, кафени, црни. Влетуваат низ отворениот прозорец на библиотеката, се нафрлуваат врз книгите по полиците и ги подјаднуваат; грицкаат со малите, остри, невидливи запчиња и сосем ги

покриваат книгите со телцата. Библиотекарот Филип Филиповски скока, мавта со раце во воздух, ги брани ретките книги од наездата, но попусто: сите книги се уништени, дури и уникатите, без страници во црните, стари корици.

Пријателот на Филип Филиповски се насмевнува. „Ништо, ништо не значи тоа.“ вели. „Под импресија си на она за што пишува печатот“ вели и му подава „Нова Македонија“. На деветтата страница Д. Томовски напишал текст со наслов: „На петти февруари сонцето сепак ќе свети“, а подолу, со поситни букви стои: „Некои индиски и малајски религиозни секти прорекоа дека ноќта меѓу 4 и 5 февруари нашата планета ќе престане да постои“.

Надвор врне снег, зима е како никогаш до тогаш, народот е исплашен од вестите за крајот на светот, а во топлата кафеана „Балкан“ Филип Филиповски потонува, крај чаша црно вино, во длабоки размисли: мисли на своите книги и на страшниот сон.

На 17 октомври истата година, престана да свети сонцето за Филип Филиповски. Влезе во библиотеката на Филозофскиот факултет столчен и избекумен: водата допираше до колена, стотици книги гниеја и се распаѓаа во матната течност, а надвор Вардар допрва наоѓаше.

3.

Од оној ден, отец Лаврентиј сосем полуде. Полуде од жал по исчезнатото житие што го беше составил со големо благоутробие за учителот, последниот македонски ректор Климент Охридски, кој ги затвори убавите очи едно топло попладне, 916 година. Влегуваше на сред богослужение во храмот и почнуваше да мавта со рацете во воздух, како да лови муви. Потем отец Ангелариј го изведуваше од храмот и го смируваше. Овој плачеше како дете и го молеше Ангелариј да појдат заедно во Бугарија и да слезат во визбата на библиотеката на кнез Борис. Со ноќи, со денови, во треска повторуваше некаква повест за некакви си заговорници што ја украде книгата и велеше дека секој момент, од завист или љубомора, словото може да биде уништено. Трипати се обидуваше отец Лаврентиј да избега од манастирот и да тргне кон Бугарија, но отец Ангелариј будно го следеше секое негово движење. На крај, отец Ангелариј немаше друг избор, освен да го врзе за постела со силни синцири. Една ноќ, отец Ангелариј се пробуди од силен ветер: ветрот ги отвори прозорците со тресок, ги развеа покривите од постелите и ги оддува писанијата од масата за препишување. Отец Ангелариј скокна на нозе и здогледа кобна глетка: среде одајата, високо во воздухот рееше креветот на кој беше врзан отец Лаврентиј и целата одаја се исполни со розова светлина. „Еве го, еве го пак, доаѓа по мене!“ викаше отец Лаврентиј на сет глас.

И потоа, целиот кревет, со отец Лаврентиј излета низ прозорецот уривајќи го сидот и исчезнувајќи во далечините, таму каде што веројатно се спојуваат небото и земјата во темно,-. ноќно петно.¹

4.

Библиотекарот Филип Филиповск лежеше врзан за креветот. Доаѓаа лекари, му дава инекции од кои му доаѓаше сон на очи и целата снага му снеможуваше. Го сонуваше отец Лаврентиј; еве го, сам на вечерна ги лови буквите во воздух, додека силен ветер ги позема и ги дува накај езерото сите страни на светот, околу големата вода. И виде библиотекарот Филип Филиповски: лето е 918 година, а по пустите падини на Источна Македонија ита во претсмртен час отец Лаврентиј, во искината мантија, кон Бело Езеро. Очите му светат како јагленчиња, лицето му се издолжило чиниш кожата ќе му се дупне секој миг од остриите јаболкца и брадата. Жеден е отец Лаврентиј, гладен е, измачен, трча и паѓа, колената му се жива рана, табаните-камен, жолт е отец Лаврентиј, жолт како свеќа, но носи абер во манастирот во кој мора да стигне. Оти, виде отец Лаврентиј сѐ : виде некое друго време, друг век виде, и виде дека во подрумот на некаква чудна, студена-библиотека, окован во пранги седи жив последниот македонски ректор, преблажен отец Климент, столчен, поразен; и виде дека сите букви, додека тој умира со корка леб и чаша вода а над него стојат некакви други

луѓе, заговорници и измамници со подуени мешиња и сало на вратот и му се смеат оти словата одлетале во воздух, та ред не останал за него сочинет од други времиња: „Толку си бил важен“, му велат, „толку те сакал и те почитувал народот.“ Виде Филип Филиповски дека и отец Лаврентиј го видел тоа зло време, летајќи окован за својот кревет, како Филип што е заробеник на својот; виде Филип дека отец Лаврентиј виде се и дека затоа сега трча кон манастирот крај Бело Езеро, да каже што видел, трча отец Лаврентиј и се почесто паѓа по скржавите падини на испустена Македонија, и најнакрај, со првиот попладневен гром стигнува нестварен како виножито до брегот на Езерото. Паѓа, паѓа отец Лаврентиј, тврда е земјата, топла пред летен дожд, и здивот е топол што И го вдахнува тој. Гаснат убавите очи на светецот загледан во најубавото, разбеснето небо, гаснат очите додека првите секаквици го шаркаат намуртеното, разбранувано езеро. И се буди библиотекарот Филип Филиповски тешко, мачно, сосем излекуван од тешките депресији поради појавата во Библиотеката.

5.

Три месеци отец Ангелариј потајум ја оставаше навечер портата од манастирот отворена. На сон му доаѓаше отец Лаврентиј: доаѓа тој со исчезнатото слово под мишка и се смее. „Ви велев јас“, вели отец Лаврентиј,

„книгата мора да е здрава. А и ректорот е жив, заточен во некое идно време.“ И, се поболее отец Ангелариј од жал, од некаква чудна болест: почна да им ги заборава имињата на нештата, и многу нови, чудни зборови употребува за да ги означи предметите. За манастирот велеше дека би требало да се вика „лицеј“, оти тој збор повистинито ја претставувал убавината на градбата. Потем, една ноќ, сони нов збор, кој му изгледаше поприкладен: „академија“. „Оболевме од разни времиња“ им велеше на оците од манастирот. Една ноќ сони отец Ангелариј некаква машина што сама пишува писанија и ги размножува, за час, во неброен број преписи. Од тој ден сите кренаа раце од него: со ноќи остануваше над масата за препишување и се обидуваше да се сети, да ја нацрта машината што ја беше сонил.²

Друга ноќ пак, виде отец Ангелариј оти отец Лаврентиј трча по падините на Македонија; табаните му се камен, но тој трча и паѓа; виде оти носи абер, оти нема да стигне до Бело Езеро, нема да втаса да каже што видел во идни времиња и што станува со исчезнатото сочинение. Зора е веќе: гледа отец Ангелариј дека гаснат убавите очи на отец Лаврентиј, загледани в небо, пред летен дожд, и во тој момент, во одајата со тресок влетува празен креветот на отец Лаврентиј, паѓа на место од каде одлета пред три месеци и знае отец Ангелариј дека отец Лаврентиј веќе нема да се врати. Го гали отец Ангелариј тажно празниот кревет и плаче; потем излегува на конак и погледнува кон Галичица; сонцето сепак свети, а по таж-

ните падини на испуканата, сушна земја, надоаѓаат многу, многу скакулци. Потем се врти кон Езерото: оттаму, како божји здив да надоаѓа, здивот на отец Лаврентиј ја мрси масната коса на отец Ангелариј. И во следниот момент, вистинска поплава од познати букви го затрупува видикот: манастирот е поплавен од убави слова, што еве, влегуваат во празните книги и се враќаат на свое место, како што си стоеле запишани од раката на последниот македонски ректор. И словата на блажен отец Лаврентиј се тука, ги исполнуваат празните страници на новите книги онака како што си биле сочинети, како ништо да не се случило.

Отец Ангелариј трча со солзи во очите и се смее, скока од радост, ја тегне камбаната и свони пред утрински дожд. Помислува на здивот на отец Лаврентиј што ги врати сочиненијата и веќе не мисли на скакулците што надоаѓаат од кај Галичица. Во истиот час од денот, десет века подоцна, библиотекарот Филип Филиповски влегува, сосем излекуван, во новата библиотека на Филозофскиот факултет. Се чувствува весело, но како да му е отстранет еден дел од сеќавањето: ги гледа редум новите книги, ги пребројува, но сепак, речиси е убеден дека нешто му недостига...

ФРЕСКА ПЕТТА:

Хацон

Предавство пророково

ЗЕМЈОТРЕС

„Народот на Словените пак, којшто живееше во близина, не смееше дури ни да доближи (поради земјотресите), а камоли да го опсади градот... Раскажуваа дека при првиот силен земјотрес, по кој следуваа непрекинато и други, го виделе замрачен целиот воздух повеќе часови, како што велеа, од правот на урнатините.“

„Чудата на Св. Димитрија Солунски“, книга втора, Анонимус.

Ден прв, коложег 630 година

Градскиот заповедник, архонтот Рекс, почна да ја губи поддршката кај Солунјаните. Предходницата и стражите околу градот беа поразени поради лоша организација и небудност; Рекс тоа не го признаваше пред Ромејците, иако неговиот советник, астрологот Теофан, со години му укажуваше на големата корумпираност

кај воените старешини. Словените и Аварите ги беа веќе наместиле хелеполите и каменофрлачките кон ѕидините на градот. Секојдневно надоаѓаа сѝ нови и нови легиони од тешко вооружени Драговити и Смолјани.

Градот беше под жешка опсада, и овојпат, по сѝ што се случуваше, изгледаше дека црно му се пишува. Каганот Хаџон, предводникот на Словените, со задоволство ја ослушнуваше гробната тишина зад тешките ѕидишта, зад кои ѕрамот заборава и да дише низ устите на луѓето.

Ден втор, коложег 630 година

Рекс беше бесен. Не му гинеше смена или бунт. Главата одвај му висеше на рамења. Најпосле, како и секој што не гледа излез, реши да оди на сѝ или ништо. Беше време за големиот трик на масовната хипноза.

Вечерта, според советот на Теофан, неговите луѓе кришум подметнаа пожар под кивориумот во храмот на чудотворецот Свети Димитрија Солунски, заштитникот на градот. Веќе утредента, со политички указ, гласниците им јавија на граѓаните дека моштите на светецот пламнале сами од себе, точно на полноќ. Беше сосема јасно дека светецот се лути на непромисленоста на пучистите кои сакаа да го убијат заповедникот на градот и да постават способен војсководач и стратег на негово место.

Големиот трик веќе дејствуваше.

Истата вечер, пак со политички указ, пророкот Теофан го собра народот пред храмот на Светата Матрона. Клекнат на колена крај оган во кој се жареа воловски плешки што требаше да го соопштат пророштвото, пред многубројните лица, тој стапи во контакт со светецот и овој, низ негова уста, прати блага вест: Варварите и овојпат не ќе успеале да го освојат градот, оти нивната несреќа е во нивната предност; ги имало толку што и земјата не ќе можела да ги додржи, ниту нив, ниту нивното тешко оружје. И рече, уште, дека тој ќе сторел сѐ да се отвори земјата и да ги голтне Варварите, до еден.

Ден трет, коложег 630 година

Точно на полноќ некој му ја затна устата на пророкот на Словените и го одвлече во ноќта, меѓу шаторите и стражите на заспаните војски. Го спроведе кон источниот ѕид на градот, го турна низ Касандрината порта и го воведе во една темна визба.

„Барем од тебе да му пророкуваш на твојот господар пораз!“ рече гласот од темнината. „Ќе му кажеш дека светецот ќе ја отвори земјата и ќе ги голтне војските ако се осмели да тргне кон ѕидините. Ако го сториш тоа, ќе ја наполнам визбава со злато што ќе биде твое. А ако го заколеш на спиење првата ноќ по повлекувањето, ќе наполнам уште една.“

Пред разденување пророкот на Хаџон веќе мирно спиеше во својот шатор. Во темната визба Теофан го прашуваше Рекса: „Што ќе правиме сега?“ „Ништо.“ велеше Рекс. „Сторивме сѐ. Сега ќе чекаме.“

„Мислиш дека ќе стресе?“ прашуваше потем Теофан. „Глупости!“ рече Рекс. „Тресе еднаш на сто години. Но, тајната е во хипнозата. Тоа е племе што се хипнотизира со злато.“

Вечерта пророкот на Словните отиде кај господарот и му рече дека ѕвездите не му се наклонети. Му соопшти дека сонувал како моштите на Свети Димитрија пламнале на полноќ во кивориумот и дека светецот е лут на варварските легиони. Му рекол, во сонот, дека земјата нема толку сила да ги додржи тешките војски на своите плеќи, и дека ќе попусти. А потем бесно го гаѓал пророкот со коска од моштите свои; го погодил в чело и кога овој се разбудил - крај себе, во леглото ја нашол коската на светецот.

И потем ја извади од џеб нагорената коска и му ја покажа на поглаварот.

До разденување Хаџон не склопи око. Утрината издаде заповед половина од легионите да се разместат подалеку од градот, по далечните полиња. И откако ја растовари колку-толку земјата, им заповеда на старешините да го одложат нападот на градот за еден изрев, додека размисли што ќе чини натаму.

Ден на масовната хипноза, коложег 630 година

Точно на пладне земјата почна ужасно да се тресе. Се урнаа првин високите кули на каменофрлачките, а потоа, како калинки почнаа да распукнуваат кулите на градот. Касандрината порта се отвори и се распука: патот кон градот беше отворен. Но, никој не тргнуваше натаму.

И морето полуде: огромни бранови, високи колку сидиштата на градот ги плавеа полињата. Животните и луѓето пиштеа, се крена ужасен прав, земјата распука и многумина пропаднаа долу. Остатокот се разбега во паника, далеку од градот.

Истата вечер, откако претходно го унапреди пророкот во висок воен чин, како благодарност за навремениот совет да повлече половина од легионите на сигурно, Хаџон замина на починка. Утрината го најдоа со ромејско сечило во гркланот и со неизговорен збор на бледите усни. Заменикот на Хаџон забележа дека пророкот на Словените исчезнал. Тврдеше дека зборот што останал неизговорен на усните на мртвиот каган бил - предавство.

Во исто време, свесен дека успеал да протне коњ низ иглени уши, Рекс ги враќа моштите на светецот во кивориумот, без една коска, ги чисти сагите од подметнатиот пожар и чувствува дека народот повторно го сака, и покрај многуте трупови по улиците, по земјотресот. Знае, иако не му е јасно како - дека големиот трик на масовната хипноза ја добил силата на реалноста. Знае дека златото во визбата ветена за пророкот е вистинско, знае дека е вистинско и сечилото во

гркланот на прехрабриот Хаџон. Знае, се разбира и за неизговорениот збор на усните на Хаџон: тој збор е „предавство“, оти во моментот кога е убиен, тој бездруго го видел познатото лице на убиецот и можел само да разбере дека земјотресот бил лажен, оти вистина е дека земјата се тресе еднаш на сто години.

Но, никако не му е јасно: како можеше тој варварски пророк, ѓубре од човек и злато од предавник, да дозволи да биде згмечен како црв во полуурнатата визба полна злато, утрината, по земјотресот, кога се урнал таванот од неговиот предавнички трезор, додека тој невнимателно се обидува да се вовре внатре и да ја извлече наградата за својот дел од трикот? Зарем и тој, како учесник во големиот трик бил толку наивен, што можел да поверува дека земјотресот, сепак не бил вистински?

ФРЕСКА ШЕСТА:

Свантовид, Арон

Св. Свантовид ја убива ласицата

СВАНТОВИД

Според некои делови од историјата на средновековниот историчар Скилица, постоела легенда дека двајцата браќа Василиј II и Константин VII биле родени од црна ласица. Преданието вели дека оние што ќе бидат родени од ласица ќе бидат слепи при очи, ќе си ја измешаат крвта земајќи се меѓу себе и ќе раѓаат чудовишно убави суштества кои ќе умираат на млади години.

Бидејќи деловите од историјата се изгубени, а постојат само писмени сведоштва од оние што ги читале, останува најразумно - да се верува во преданието.

1.

„Гледаш ли нешто, Свантовиде?“ прашуваше заповедникот. Свантовид мижеше, челото му беше збрчкано како кожа од износена војничка сандала. „Не“, рече. „Како - не?“ викаше заповедникот. „Како бре - не, копице, ќораво?“

И потем го клоцна пророкот в ребра и се упати кон засолништето, пцуејќи.

Ноќта се беше веќе сосем спуштила врз големата, црна планина. Уморните војници се подготвуваа за починка, стражите веќе беа поставени, кога Свантовид, легнувајќи крај постариот војник Арон, прошепоте: „Лажев, Ароне. Лажев дека не гледам ништо. Оти, видов очи. Илјадници, крвави очи: зелени, сини, кафени. Очите ќе ни ги извадат ако ја искачиме планината, Ароне."

Утредента заповедникот на легионите издаде наредба војската да ја искачи Беласица.

2.

Три дена подоцна Свантовид стоеше пред страшниот Василиј. Императорот го гледаше под око, од глава до петици, а потем ја сврте главата настрана и божем незаинтересирано, праша: „Значи, ти си пророкот, за кого говори војската?“

Свантовид се тресеше од страв. Пленет, заробен, понижен, уста не смееше да отвори пред мрачниот Василиј. Му се чинеше голема, црна планина што одвреме-навреме се поместува на престолот. „Да, височество", голтна некако, со одвај чуден глас, „јас сум тој.“

Планината фати да се смее. Се смееја и великодостојниците од двете страни на престолот. „Височество", рече Свантовид откако устите молкнаа; „моето име, височество, значи - оној кој гледа сѐ ; кога ќе замижам, можам

да видам сѝ што се случило и што ќе се случи - утре, в година, пред сто години."

Великодостојниците пак удрија на смеење. Го гледаа како будалетинка, со понижувачки погледи, желни за биенење шага со послабиот. Но, во тој миг тешката рака на Мрачниот се крена високо во вжештениот воздух и веднаш настапи грозна тишина. Скиселените лица на дворјаните говореа за лошото расположение на императорот; тој пак, длабоко замислен, гледаше право во необично сјајните очи на Свантовид, мазнејќи си ја брадата. Малите, црни очиња светкаа под тенките, свиени веѓи; на Свантовида му се стори дека стои пред некаква црна ласица. „Ако е така“, рече ласицата, „ќе погодиш каква наредба ќе издадам сега. А ако не погодиш, ќе ти летне главата, оти си - лажго!"

Императорот стана, фати под рака еден од великодостојниците и го одведе во најоддалечниот агол на одајата. Потем се ведна и му шепна нешто тивко во увото. Овој пак нишна со главата во знак на разбирање, љубопитно гледајќи во Свантовида. Потем се вратија назад и императорот седна на престолот. „Кажи“, рече. „Кажи што заповедав."

Свантовид ги затвори очите, за да може да види што ќе се случи. И, побрз од молња, падна пред нозете на Мрачниот, прегрнувајќи ги и бакнувајќи ги. Плачејше како дете, молејќи ја ласицата да не ги ослепува легионите, велејќи дека подобро е и за него и за Бога војниците да бидат погубени, отколку ослепени.

3.

Утредента Свантовид беше повторно спроведен во дворецот на Василиј. На знак на Мрачниот, дворската свита ја напушти одајата. Стоеја, еден спроти друг, мрачната ласица и сјајноокиот Свантовид; кај Мрачниот се чувствуваше возбуда. Свантовид знаеше дека го мрази, но не знаеше зошто. Ласицата молчеше, со прсти на челото, потпирајќи ја тешката глава. Конечно, изусти: „Знаеш ли дека заповедта сè уште не е извршена?“ „Знам, господару.“ „А знаеш ли зошто?“ праша. „Не знам, господару.“ „Знаеш ли дека од тебе зависи дали твоите војници ќе гледаат?“

Свантовид остана стрештен од она што го изговори ласицата. „Како тоа мислите - од мене зависи, господару?“ праша.

Црната ласица го гледаше сега со тие нејзини мрачни жарчиња право во сјајните очи. „Така.“ рече. „Си ја слушнал ли легендата за моето раѓање?“ праша скршено. Свантовид ја ведна главата; потоа, тивко рече: „Ја знам, височество.“

Мрачниот стана и се упати кон вратата. „Појди по мене!“ рече.

Одеа долго. Чекореа по долги, темни коридори, се додека не слегое во некаква визба. Стоеја пред тешка окована, заклучена врата. Мрачниот извади клуч и отклучи; влегоа во просторијата.

Свантовид стоеше како закован. Внатре, на широка, бела постела спиеше бела девојка.

Градите под тенката, бела сила Ы се спуштаа и креваа шумно, како препелкање на крилја од јато бели гулаби. Лицето сјаеше со светечка, натприродна светлина, а рацете, благо свиени во лактовите, како бели лебеди спиеја врз обликот, од бел мермер извајан стомак. Свантовид чувствуваше силна болка од блесокот на белината во очите; не можеше да го одвои погледот од нестварното, бело суштество што со секое вдишување во сонот стануваше поубаво и повеличествено. „Тоа е Ласица“, рече суво Мраниот. „Така ја викаат дворјаните. Прв си што си ја видел. Ја држам заклучена, од раѓање.“

И заплака тивко, горко.

Свантовид зјапаше во Ласица. Го жежеше во видот, но несовладлива сила маѓосно му го држеше погледот прикован за лицето на совршената убавина. Сѝ изгледаше толку нестварно: црната ласица со темните жарчиња вперени во него, небесната светлина што зрачеше од прозрачното тело на девојката во магливата одаја, шумот на нејзиното плитко дишење, розовите табани што сиркаа од под белата покривка. Во еден миг рече: „Што треба да сторам за Вас, Височество?“

Мрачниот ја ведна главата. „Треба“, рече, „треба да ми кажеш дали легендата е вистина.“

Не гледајќи во ласицата, со треперливи усни, Свантовид изусти: „Не можам, височество. Ако само за миг замижам пред неа, мојот живот веќе нема смисла.“ „Значи, убава е?“ праша скршено Мрачниот. „И слеп би го видел тоа што видовитиот сега не смее да го види.“ рече Свантовид.

„Значи, вистина е?“ прашуваше упорно Мрачниот. Свантовид молчеше. Најпосле, Мрачниот свика: „Затвори ги тие твои проклети очи и кажувај кој Ы е татко! Кажуваај!“ , рикаше.

Свантовид стоеше со ококорени очи, без да трепне, загледан во суштеството. Потем се слушна ужасно рикање; Свантовид ја почувствува тешката рака на Мрачниот врз главата. Го стегаше како стега, черепот му крцкаше, во очите му се зарија два сврдла. „Мигот вечност нека ти е!“, 'ржеше Темниот. „На', вечно гледај си ја сега, Севидливецу!“

И потем, Свантовид потона во некаква бела, бесконечна бездна. Пред да изгуби свест, успеа да каже: „Таа е ќерка на Константин, Вашиот брат.“

Изутрина дворјаните беа стаписани кога на престолот затекнаа црно ласиче, стутулено и преплашено. На маса најдоа писмо во кое мрачниот Василиј пишуваше: „Заповедта да се изврши веднаш. За она што не сакав да го видам, за срамот мој - да нема око на белиов свет. Царството да го преземе мојот двојник Теодор од Адријанопол.“

4.

Беше петта ноќ од осмиот месец 1014 година. По падините на Беласица лежеа легионите на слепилото. Најнапред одеа две сенки, оковани една за друга, боси, со тага во празните глобови, сопињајќи се по острите камења. Едниот изговараше:

„Слепци на светов, собраќа мои; не жалете видот, оти има слепи и при очи. Оти, јас видов што никој не видел, оти видов и за вас, видов и отповеќе за нашиот род. Затоа слепи сме сега, браќа мои Лицето на смртта го видов, браќа, лицето на Убавината, и не можам да ви го раскажам, оти не зборови со кои може да се сочини убавина, ниту да Ы се каже името.“

Другиот се влечкаше зад првиот и шумно дишеше. Лига му течеше од очите. „Застани, Свантовиде!“ велеше. „Застани, да те прашам.“

По долго пешачење, бапнаа во еден дол. Првин едниот, потоа другиот. Првиот праша: „Гледаш ли нешто, Свантовиде?“ „Да“, рече вториот. „Што гледаш, Свантовиде?“, прашаше упорно првиот. „Гледам, Ароне, слепи како газиме по црна планина што се сторила бела жена; со стомак од мермер, лакти како лебеди.“ „И што уште, што гледаш уште, Свантовиде?!“ врескаше радосно првиот, скокајќи како дете. „Ништо друго. Неа само ја гледам, Ароне. Бела е, побела од белото.“ „А како се вика, Свантовиде?“

Свантовид молчеше.

Потоа Арон стана. Синцирот се затегна и тој ја почувствува сета тежина на телото на сјајноокиот. Го сети ноќното ветре како му полазува по лицето и потем го завлече трупот удолу, во темнината.

Во тој момент Теодор од Адријанополис седи спокојно во својата царска одаја и се чуди зошто црното ласиче што го затекнал на престолот струже со ушињата. Тоа пак, гледа

некаде во далечи ните, упорно гледа, како оттаму да го слуша гласот на Арона кој пее по пустите падини на Беласица: „Бела планина, црна планина, јаде глушец сланина, бела ласица, црна ласица, гроб му е Беласица!

ФРЕСКА СЕДМА:

Евтихиј

Сказанието на Св. Евтихиј

СМРТТА НА ЕВТИХИЈ

-

-

- Бог да го прости! - рече печатарот. - Колку години имаше?

- Деведесет - рече момчето.

- Ја знаеш ли приказната за неговиот имењак? - праша мајсторот.

- Не - рече отсутно момчето.

- Дедо ти, бог да го прости, морал да ја знае, а не ти ја кажал?

И потоа, редејќи ги оловните букви, стариот раскажуваше.

* * *

Само што пукна пролет, 1303 година, Евтихиј допатува во Охрид. Се всели со милост на еден домаќин во една куќа крај Горна Порта, од каде имаше преглед врз црквата Свети Климент, и уште другиот ден се фати со работа. Влезе в црква и долго ги гледаше површините. Третиот ден започна со живописот.

Мајстор Евтихиј работеше ден и ноќ. Работеше бавно, мачно, но сигурно. Висок, жилав, со долга, бела брада, со очи на светец, со старечки, но мирни раце, со денови не излегуваше од храмот. Дење, во примракот на црквата, меѓу миризмите на темјанот и свеќите, врз штавена кожа ги мешаше своите чудотворни бои. Набргу, цел град почна да говори за чудесната фреска на мајстор Евтихиј. Оние што ја беа виделе, а таквите беа реткиоти мајстор Евтихиј не пушташе секого додека работеше - велеа дека светците имаат водени очи. Некои, други, тврдеа дека било опасно да се гледа фреската, оти човек можел да се разболи и да умре од тага; гледајќи во длабоките, влажни очи на светците, човек ја предизвикува смртта, велеа. Еден од најстарите жители говореше дека светците на мајстор Евтихиј го гледале светот необично кротко и питомо, и дека на човек му се чини дека каде и да застане во црквата, тие сѐ така гледаат право во него, мирно, питомо. Немало место под сонцето каде човек можел да избега од водениот поглед на тие старци со бели бради, ако еднаш ги видел. Набргу, граѓаните почнаа да ја сонуваат фреската на Евтихиј: наутро си ги раскажуваа соништата, чу- дејќи се кога ќе откриеја дека дури и боите на хисотните и химостионите, дланките и очите на светците - кај сите нив се совпаѓаат! Целиот град ја сонуваше еднакво фреската на мајстор Евтихиј, а тој, сигурно, како вешт сликар на соништа, го сликаше нивниот сон, слабеејќи сѐ повеќе, боледувајќи од убавина.

Некаде кон крајот на есента, мајстор Евтихиј ги исфрли штавените кожи од манастирот, во дворот, зад камбаната, на западната страна. Фреската беше готова. Мајстор Евтихиј одвај стоеше на нозе: беше слаб, пожелтен од неспиење, бескрајно горд во својата бледа убавина. Во очите му сјаеше длабочина. И додека народот на мајстор Евтихиј, со дланки врз подзинатите усти стоеше пред насликаниот сон, некој донесе вест дека во градот пристигнал чудотворец и трговец од исток. Рекол дека поседува моќ да го размножи сонот на Евтихиј и на неговиот народ и дека наскоро народот не ќе мора да оди в црква заради убавина. Едноставно, ќе можел таа потреба да ја задоволи и дома.

* * *

Последниот ден од есента, трговецот влезе во манастирот, затекнувајќи го мајстор Евтихиј во ситни поправки на живописот. Беше низок, дебел и со жолти прсти, како восок. Личеше на смрт; мирисаше на жежок песок и на јужни ветрови. „Слушнав дека си сликар на соништа“, рече. „Да“, рече Евтихиј мирно, не гледајќи во дојденецот. „И, велат дека си најдобриот.“ „Да.“ „Сакаш ли да работиме заедно?“ праша жолтиот. „Ти имаш сон и вешта рака; јас пак, имам чудо што ќе го размножи сонот. А потоа ќе го продаваме и ќе заработиме многу пари!“ велеше трговецот. „Еве, гледај!“ извика гордо и од торбата извади парче бело чудо. „Ова е хартија. Низ неа се гледа сѐ, целиот свет, па и ликовите на

твоите светци. Служи за размножување. Ја донесов од Сицилија."

Мајстор Евтихиј трепереше. Вилицата му поигруваше под долгата, бела брада. Пријде и со страв го пипна чудото. Потем, стрештен од изумот, нагло ја повлече раката. „Твојата уметност е застарена", велеше жолтиот. „По некое време сите ќе сликаат на хартија. Моите помошници ќе ги пресликаат твоите светци на неа, а потоа ќе ги обоиме и ќе ги закачиме на дрвени плочки; потоа ќе ги продаваме.“ „Ќе ги продаваме? Кому?" „На народот" рече дојденецот. „Така", продолжуваше дебелиот, „и тој ќе биде задоволен, а и ние. Секој ќе си има дома при- мерок од твојот сон, и не ќе мора да доаѓа в црква поради убавина и Бога; ние пак, ќе имаме пари и ќе одиме низ светот, покажувајќи го нашето чудо, и кај другите народи."

Мајстор Евтихиј пребледе. Ја крена побелената, тенка рака и немоќно, како дете, замавна во воздух. „Бесрамнику!“ викаше. „Бегај од овде, бесрамнику! Богохулнику!“

И пред да трепне, во црквата влегоа двајца помошници на трговецот. Го врза стариот, добар Евтихиј и додека тој ги преколнуваше да си одат, да не ги унижуваат Бога и светците, тие започнаа да ги пресликуваат тажните лица со водени очи. Го правеа тоа вешто, искусно: најпрвин ќе го прилепеа белото чудо врз лицата на Тажните, а потем ѓаволот го правеше своето: одеднаш, без допир на четка, на чудото се јавуваа цртите на лицата, очите, ореолите, усните.

Помошниците требаше само да поминат со јаглен врз појавените контури - и размножувањето беше готово.

Евтихиј промолкна; не можеше да верува дека светот измислил таков страшен изум низ кој, како низ воздух, можат да се гледаат и размножуваат неговите тешко сонети соништа.

* * *

По неколку дена трговецот ги изнесе првите тезги во градот. „Народе!“ викаше. „Народе! Ела ваму да го видиш најновото чудо! Го размножив сонот на мајстор Евтихиј и сега секој од вас може да си купи парче од него! Народеее!“

И потоа продаваше.

Неговите помошници на лице место ги бојадисуваа парчињата хартија врз која со јаглен беа исцртани лицата на светците. Можеше и да се порачуваат бои, по желба. Луѓето трчаа низ градот, воодушевени, со по парче од сонот в рака и го разнесуваа гласот за чудото на трговецот од исток. Гледаа во иконите што ги купуваа со стравопочитување, изненадени од сличноста на светечките лица со оние од фреските на мајстор Евтихиј. „Исти се!“ велеа. „Светот, значи, оди напред!“ велеше некој. „Сега не морам да одам в црква!“ врескаше пресреќно друг. „Ова е чудо!“ пиштеше една жена во трансот на сличноста. „На мајстор Евтихиј му требаше половина година за фреската; трговецот ја размножи за три дена и тоа така што за секого има по едно парче! Трговецот ги размножи светците!“ врескаше во хистерија народот.

Седмиот ден, откако се увери дека ниту една куќа не останала без парче од сонот на мајстор Евтихиј, трговецот и неговите помошници ги спакуваа тезгите, боите и своето бело, просирно чудо и со тешки цебови а лесен чекор заминаа во непознат правец.¹

* * *

Зимата дојде ненадејно. Студ се всели во срцата на луѓето. Многу бргу, откако стивна среќата од чудото, народот се почувствува излажан. „Овие светци немаат водени очи!“ рече еден ден некој. „Го знаев тоа уште оној ден!“ рече друг. „Трговецот е измамник!“ велеше трет. „Сега сите имаме по едно парче од фреската, а никој ја нема целата!“

Потоа се слушна дека од оној ден кога дојде трговецот, мајстор Евтихиј паднал болен, но дека започнал нова фреска и дека се заколнал дека ќе ја направи така, што кога повторно ќе дојде трговецот со просирното чудо, не ќе може ниту да ѝ се приближи. Самиот поглед на таа убавина ќе бил смртоносен, за секого. Се шепотеше дека мајстор Евтихиј работел со невидена жар и упорност врз новата фреска и дека сакал никогаш повеќе да не се повтори денот на размножувањето. Работел, велеа, само ноќе и никого не пуштал в црква; луѓето попусто се обидуваа да сирнат внатре и да ја видат фреската на смртта.

Конечно, народот масовно се поболе од мака. Еден ден, ги собра сите икони на трговецот и ги запали пред црквата, за

да го одоброволи мајсторот. „Не ни требаат лаги!" викаше народот. „Излези, Евтихиј! Не сликај ја фреската, оти ќе те убие! Евтихиј! Те сакаме само тебе! Трговецот е измамник!"

Но, стариот мајстор не излегуваше. И кога најстариот жител на градот ја отвори вратата од манастирот, а по него се втурна излажаниот народ, видно чудо.

На местото каде што требаше да стои смртоносната фреска, врз голиот ѕид стоеше исправен, мртов, мајсторот Евтихиј. Очите му беа отворени, длабоки, водени. Беше како жив; смртоносната фреска, болната, совршена убавина стоеше пред нив. Од неговите питоми и кротки очи се читаа благ прекор и прошка. Стоеше, мртов а жив, додека солзи му течеа по образите и во врели капки паѓаа на студениот под. Солзеше и народот; солзеа свеќите, цела црква солзеше. Блескаше таа убавина во самракот на храмот Божји со некаква златникава светлина, како фина прашина, додека светците од фреската на мајстор Евтихиј ги симнуваа ореолите и се клањаа.

И, народот писна во плач. Од тој ден тој народ има длабоки, вечно водени очи.

* * *

„И сето тоа поради обична паус-хартија!" воздивнуваше печатарот. „Готово е“ рече потоа. „Во колку копии?" праша.

„Стотина." рече младичот.

Стариот печатар го иритисна копчето на пресата. Долго потоа, во малата печатница се слушаше само едноличниот звук на машината што го размножуваше некрологот за Евтихиј.

ФРЕСКА ОСМА:

Константин, Славе
Преображенија Дионисови

ВИНСКА МУШИЧКА

Според Марко Цепенков

Тој ден Славе Ѓ. Д. почувствува дека му бегаат и светот и луѓето. Си дојде дома, во Велестово, со студен порив во душата и без да ги поздрават домашните слезе во визбата и се пикна во бочва полна вино.

Три дена и три ноќи го молеа домашните да излезе. Три дена и три ноќи тој одбиваше. Велеше оти се чувствува прашина што со брзина на светлина се оддалечува од земјата. Татко му, загрижен и растреперен седеше крај бочвата и велеше: „Излези бре, синко, од таму, не будали се! Што му фали на светот? Кај се видело и чуло човек в бочва да се пикне, дом да си направи?“ А Славе одговараше: „Не одам надвор. Мене овде ми е убаво. Никому ништо не сум му зел, ниту украм. Од цел свет само бочвава ми припаѓа. Зар лакомоста на луѓето и неа ќе ми ја земе? Јас овде ќе си живеам, довека.“

Четвртиот ден Славе веќе одби и да разговара. Молчеше и не мрдаше од зад бочва. Татко му, конечно, исплашен, реши да ја откове. Зеде тесла, чукна два-три пати, плисна и се разлеа вино на сите страни, и - пред домашните се укажа празнина. Славета веќе го немаше. Се беше сторил винска мушичка и мирно пролета крај главата на татка си. Леткаше, кружеше околу тиловите на домашните, ги слушаше нивните оплакувања, и најпосле реши да испита како изгледа сега светот.

Најпрвин леткаше по дворовите на соседите. Во првиот двор слушна: „Море, каква пијаница! В бочва се пикнал! Демек, малку му било шишено!“ Во вториот двор луѓето зборуваа дека не ги почитувал домашните и дека влечкал в село некакви си пијаничишта, уметници од Скопје, кои до зори на глас кажувале стихови, удирале в тарабука и квичеле на хармоника. И, откако се провртка низ село и не слушна ниту еден арен збор, реши да појде во Струга. Дента се отвораа Струшките вечери на поезијата.

Можеше Славе да се пикне во автобус без да плати карта и да појде в Струга, но не сакаше. Забавно му беше тоа што имаше крилца, а и не сакаше да си го одземе задоволството од летот преку Езерото. Тргна преку вода - право кон Струга.

Си леткаше така, спокојно, воопшто не загрижувајќи се поради изменетиот изглед, кога, кај Канео виде некаква писателско-политичка делегација, од Скопје. „Ај да слетам малку, да видам што муабет прават“, си рече. И полета надолу.

Беа тројца. Одозгора изгледаа како сплескани; големите глави како да беа сѝ што иоседуваат. Едниот од нив, во црн костум, висок, им се правдаше на другите двајца: „Убаво направивме што му ја дадовме наградата. Човекот може да врати. Не ќе ја даваме на селски учител, ебаго!“ Другиот гледаше замислен во Езерото, и одеднаш почна да рецитира занесено: „Чукна чукче чеканче, вчера лапнав пастрмче!“ Беше очигледно дека добива инспирација, сѝ понагло и понагло. Третиот пак, брзаше да извади од џебот пенкало и да ја запише ненадејната инспирација на вториот: „Не ти оди некако песнава; ај да седнеме во Рибнион, можи ќе ти се засили инспирацијата!“ А првиот гледаше зинато во езерото, за конечно да рече: „А кој ќе плати?“ „Сметкава ќе плати, ебаго!“ рече првиот и потоа тројцата стрчнаа надолу, крај Света Софија, да ја спасат инспирацијата додека уште има време.

Не беше Славе расположен да слуша муабети што за поента го имаа ебагото, та си се крена високо и си летна накај Струга. Леташе, леташе, цел ден леташе, кога, некаде кај Струга - сети дека ветрот се засилува. Погледна нагоре и виде темни облачишта како се спуштаат над езерото. И, кога веќе можеше да го насре хотел „Дрим“ во далечините, почна да беснее силна бура. Го зафати силен ветер и го понесе во височина, фрлајќи го лево-десно. „Ах, што не си го послушав татка, та да си излезам од бочва пред да се сторам винска мушичка“, си мислеше и се каеше. Ветрот стануваше сѝ посилен и го носеше во правец што не можеше да го определи од не просирната завеса на дождот.

И, кога конечно помисли дека со него е свршено, почувствува дека влетал некаде на суво и тивко место.

Беше влегол во некаква мошне класична и стара меана. Меанџијата, дебел мустаклија со извалкана престилка точеше вино од едно големо буре. Во меаната имаше само еден гостин: беше тоа сув, слабичок господин со брадичка и интеллигентно лице. Личеше на учител од минатиот век. Си седеше во аголот и си пиеше рујно вино. На маса имаше отворена тетратка и одвреме-навреме по нешто ќе запишеше, откако претходно добро ќе си цицнеше од чашата.

„Ај да видам што пишува чоекон“, си помисли Славе и летна кон масата во аголот. Слета на десното рамо од господинот и погледна во тетратката. Но, во истиот миг брадестиот со силен тресок ги затвори кориците и удри врз масата. Беше неволен, нервозен. Брадата му се накостреша од лутина. „Домаќине!“, викна. „Домаќине!“

Од зад шанкот се појави мустаклестиот. „Што е, даскале?“, праша. „Не оди работата?“

„Не!“ викна раздразнет брадестиот. „Ти, вино ми даваш, или вода? Цел ден пијам, а не можам да се опијам!“, протестираше даскалчето. „Немам поарно, жими крстов немам поарно, даскале“, се правдеше мустаклијата. „И вчера од истово ти дадов“.

Брадестиот, очигледно, не беше задоволен од одговорот. „Штом е така, никогаш не ќе ја завршам песнава!“, викна и потем повторно се задлабочи во тетратката. Гледаше во неа, вцрвен од виното, но не можеше да чкртне ниту ред.

„Да си слетам на носон од брадестиов“, си помисли Славе, „та да видам што мака си имат“.

И, слета точно на носот од даскалот. Погледна во тетратката и виде некаков ситен, везен ракопис, со кој беа нанижани три стиха:

Ми велет онје пијан сум;
А ја си не знам какво е
Тва, пусто, шкуро пијанство!

Кутриот Славе! Колку само се исплаши, колку се смали на големиот нос од брадестиот! Пред него, односно - под него, седеше лично - Константин Миладинов! Поточно, Славе седеше лично на носот од Константина и не можеше да му се изначуди на чудото. „Ај беља“, си мислеше. „Што ден ќе беше ова? За Струга тргнав, јас, Славе, винска мушичка; за Струга тргнав, во Струга сум стигнал; само, како ли го промашив векот? Да не нешто бурата ги смешала времињата, или пак се опијанив додека си бев во бочвата од татка? Ај да летнам надвор и да видам кај сум?“

И, си летна Славе низ прозорец надвор, кога таму - калдрма, Тесно сокаче, куќи стари, струшки. „Вистина векот сум го промашил“, си мислеше. Ова нова Струга не е; стара е“. Полетка уште мал-ку низ сокачето, излезе на главен сокак и гледа - хотел „Дрим“ го нема; на негово место си раснат езерски трски а малку потаму се лулаат врзани стари рибарски чунови. „Ај, мајката! Две белји ме нападнаа оти не си го послу-

шав татка; ем винска мушичка се сторив, ем цел век наназад се вратив“. И, слета Славе на еден лист од дрво и горко заплака. Си лееше така солзи, сѝ додека не слушна двајца како разговараат, минувајќи под дрвото. „Да, пијаница бил, сите така велат. Падинат, си чукнуват глава на сидои и на камења, а даскал е, деца наши учи! Срамоти живи!“, велеше првиот. Вториот пак, загрижено гледаше во првиот и нишаше со главата, давајќи знак дека разбира и дека се згрозува. „Еден ден, в бочва ќе се пикнит!“, рече.

„Ај, мајката“, си мислеше Славе, „даскалите, значи, никогаш не ти биле омилен кај луѓето“. И потем, некако утешен, престана да рони солзи и реши да се врати во меана.

Внатре брадестиот веќе жестоко се караше со меанцијата. „Кого мамиш!“, велеше; „Вода имаш турено, затоа не опиват!“. „Жими крстов, немам вода турено!“, се правдаше мустаклијата. И, токму во мигот кога Славе се готвеше да слета на носот од Константина, овој стана и тропна со тупаница по масата; Славе пак, несреќно се лизна од носот и заврши во чашата од даскалчето.

Кутриот Славе, колку се исплаши во првиот миг кога плесна во виното! Си мислеше готово е сѝ со него; сега ќе се удави и никој не ќе може да каже ниту абер за крајот негов! „Готово е; збогум мајко, збогум татко, и ти моја мила невесто; не ќе ме видите веќе, ниту гробот ќе ми го дознаете!“. И, се сви во смртен грч, во плач претсмртен удри; плачеше, плачеше, но ништо лошо не му се случуваше.

По едно време, почувствува дека одлично се снаоѓа во виното, како риба во вода. И уште нешто забележа: колку подолго пливаше во виното, толку тоа посилно стануваше; добиваше силина и вкус. Конечно, не можеше да ја издржи винската пареа во чашата: виното речиси вриеше од алкохол и почна да се пени и да чади како на Крали Марко атот. Во следниот миг, разбеснетиот даскал луто ја грабна чашата и ја принесе кон устата; Славе пак, во последен час излета и се смести на носот.

Требаше да се види лицето на даскалот кога ја голтна првата голтка! Најпрвин се вцрви, потем зафрче, ја избриша устата и стресе со главата како цел мравјалник да го нападнал. Потем ја накрена чашата и ја испразни до дно. „Ова последново“, викна кон преплашениот мустаклија, „ти беше поарно. Ај тури уште една, ама од истото!“, викна сега поблаго.

„Си ја зедев бељата на глава“, си помисли Славе. „Овој Константин не ти знаел за доста! Сега ќе морам цела вечер, дури му се сопиват, роб да му бидам, вино да му правам силно, оти инаку ќе го отепат меанџијана, ни крив ни должен! Ај, проклета ти била судбата на винските мушички! Вино прават, вино не пијат; само гледаат други како си пијат! Ах, будала, будала! Светот арен си е, дур има за пиење, човек дур си! Оф, мајче, леле, татко, само повторно човек да се сторам, никогаш веќе до бочва не приоѓам!“ И потем слета во втората чаша што меанџијата ја беше оставил пред даскалчето.

Но, се излажа Славе. Даскалчето ја испи втората чаша и си стана. Ја стави тетратката в џеб и заоде, ио нозете му се отсекоа и тој се заниша несигурно, кон вратата. Едвам ја погоди и излезе на сокак; потем долго се тетеравеше и паѓаше, говорејќи си: „Ај, мајката! Олку пијан да бидам! Од две чаши вино? Ова последново - гром беше". Чекореше несигурно, стануваше и паѓаше, додека неблагодарниот, непросветен народ наоѓаше некакво уживање во исмевањето на оној што трезен беше нивен стравопочитуван идол, а пијан - исмејуван ништожник. Но, и покрај с'и, Константин изгледаше чудно решителен и истраен; како точно да знаеше кај сака да стигне и што сака да стори, и како да сакаше тоа да се случи што побрзо. „Не смеев толку да го засилам виното", се каеше Славе. „На душа ќе го носам човеков".

Но, даскалчето напредуваше по сокакот. Влезе во една куќа, се мушна во една одаја, запали ламба, грабна перо и ја извади тетратката од џеб. Славе леткаше околу неговата глава и потем повторно му слета на нос. Долу, во тетратката, со неумолива брзина се нижеа стихови:

Ја друго нишчо не сториф
Саде си зедев крај мене
Сафа со винце тиквешко
И си се малу нацицах.

Ми велат с'нки носеве –
Ко д'ода ми се валеет.

Земја се тресит, вервите,
За тва се носе валеет.

И ак' си чукна главата
На сидои и на камења,
И ак' се џумки на чело,
От такви мали работи
Али требит да се плашиме? -

У! Пијаница падинат!
Ми велет и се смеет.
Ко да им нешто напраиф!
Шчо имат, ако падина?
Пак како јунак си станва.

Немојте, усти погани,
Тук-така не клевете ме!
И пак ви верно пофтора:
Ја сосем не зна името
От тоја пусто пијанство. –
Ич не сум ја пијаница!

И потем, даскалот ја затвори тетратката и си налеа чаша вино. Го голтна, се смурти и го исплука. „Вода! Пак вода туриле во него!“, викна. Потем нагло го бутна носот в чаша да помириса, и Славе се најде пак во вино. Немаше време ниту да мрдне, а Даскалот ја принесе чашата до уста и ја испи, со сѝ Славета, до дно.

Ете, така Константин го голтна Славета, без Да знае. Но, и Славе, без да знае како, одеднаш се наоѓа, жив и здрав,

повторно човек - во фоајето на хотел „Дрим“ во Струга, токму пред еден од тројцата што ги беше сретнал кај Канео. „Добра вечер“, поздравува, и брза кон шакот, да си нарача пиво. „Доста гледав друг како пие и доста на друг му чинев среќа“, си мисли. „Редно е сега и јас да се напијам пивце-две, па да си појдам дома, да им раскажам на домашните што чудо ме снајде денес“.

И, утредента заминува за Велестово. Уште оддалеку го здогледуваат неговите и истрчуваат, пресреќни, да го пречекаат. „Татко, мајко!“, вика Славе. „Светот човечки убав бил! Во едно друго време бев, и видов дека сѐ на светот на човека му робува и угодува, за среќен да биде, винце да си се напие“, вели. Неговите го погледнуваат малку чудно, зашто сигурни се дека не го разбрале. Помислуваат дека го нападнале него пак неговите поетски мушички и потем влегуваат сите дома. Во тој момент, збунетиот Константин, во стара Струга, разочаран констатира дека и виното светско веќе не е она што треба да биде и се пикнува налутен в бочва.

Оттогаш, Славе и Константин се немаат веќе сретнато. Меѓутоа, кога и да седне да пишува песна, Славе постојано го чешка носот на врвот, небаре таму му стои некаква невидлива винска мушичка...

ФРЕСКА ДЕВЕТТА:

Еврипид

И би едно

МЕДАЛЈОНОТ ОД ПЕЛА

*Магичната Пела, земја на поважниот дел од Едното
(Анонимус)*

„Кај Еврипид дејствието честопати не завршува природно, од развојот на самите собитија, како кај Есхил и Софокле, туку заплетот се расплетува на лесен начин, - без повик се појавува бог на справа - како симбол на господово спасување - и со едно движење ја расплетува или спречува катастрофата (...) Еврипид и умрел во Македонија, во Аретус кај Амфипол, зимата 407/6 година, и тоа од раните што во кралскиот лов, додека се враќал дома доцна или се одморал во шумата, му ги нанесле кралските ловечки пци." (Милош Н. Гурик: „Историја на хеленската книжевност")

Запченици, лов

Еврипиде, скоте.

Мува да пролеташе, ќе се слушнеше. Десет илјади очи напрегнато гледаа во проскениумот.

Креуса и Јон се расправаа; во воздухот висеше страв; од под тешките, трагички маски доаѓаа возбудените гласови на артистите. Одеднаш, Јон извика: „Глеј! Над домот накаден, миризлив, кој бог лице сјајно покажува сега? Да бегаме, мајко!“, викна.

Озгора, од небо, качена на некаква необична справа што полека се спушташе свечкајки, закачена на синцири, слегуваше Атена Палада. „Не бегајте!“, молеше божеството. „Душман не сум, туку пријател!“, убедуваше.

И, додека божеството стоеше збунето пред преполниот амфитеатар, најпрвин срамежливо, а потем си посилно и самоуверено, се рашири аплауз. Одекнуваше, ечеше победнички аплаузот од десет илјади раце; во центарот на тогашниот свет, во магичниот каменен круг човек му ракоплескаше на човек, оти беше успеал конечно, по толку илјади години, да фати едно од божествата, да го врзе со синцир за некаква машина и со помош на запченици сокриени зад параскениите да го спушти од небо на земја, да го покаже.

Еврипиде, Еврипиде.

Публиката притисна напред, кон местото каде седеше човекот што успеал да го улови божеството. Тој пак, задоволен од ефектот на неговото лукавство со скриените запченици, стана од местото и почна да ја чести публиката со суви смокви. Одеднаш, погледот му падна врз некакво чудно суштество: низ толпата се пробиваше девојка на околу дваесет години, русокоса, со крупна темна бенка на левата страна од нежната, грациозно облена

брада. Беше витка, висока, со посебна гордост во однесувањето; со нежните, бледи, долги раце си пробиваше пат меѓу воодушевената публика, за конечно да застане пред него. Стоеше тука, поубава од месечина. Бенката на левата страна од брадата беше единствената пукнатина на совршенството што природата го изработила врз нејзината појава. Еврипид добро ја познаваше кобната привлечност на таквите жени; знаеше дека токму таа една, единствена пукнатина ја истакнува совршената убавина на целината и дека без неа, сѝ би било здодевно единство на рамнодушната совршеност.

Одеднаш, без некоја определена причина, Еврипид реши да не **И** посветува внимание. Меѓутоа, веќе следниот миг мораше да сфати дека тоа нема да биде така лесно. Слушна како таа шепоти, доволно гласно за да чуе тој: „Зошто не **И** ги покажа на публиката и запчениците, кога веќе **И** го покажа божеството?“ Прашањето остро се зари во неговата свест; беше остро како кучешки заб; чувствуваше како черепот му се распорува. **И** уште не се беше соземал, кога уследи ново касање; додека тој се обидуваше да остане рамнодушен и да продолжи со честењето на публиката, таа продолжи спокојно, речиси сосема тивко: „Веруваш ли Еврипиде, скоте, дека еден механизам може да ги спушти горните долу и да ги качи долните горе? Веруваш ли? Зошто? Зошто го понижи божеството?“

И тогаш, се случи нешто чудно. Без своја волја, без било каков гест на соучество, без никаква желба за разговор, тој сепак го слушна својот глас како несигурно трепери:

„Боговите се во наши раце“, рече. „Ние управуваме со нив, не тие со нас“.

Следниот миг таа веќе диво се смееше. Виеше од смеење, плачеше од виеење, се смееше од плачење, плачеше од смеење. Којзнае што правеше. Диво ја зафрли долгата, бујна коса на грб и со едно излудено, варварско движење го скина медалјонот што лежеше на јадрите, набабрени гради. Му го подаде медалјонот и кога овој пружи рака да го дофати, таа како вешта маѓесница му го тргна со брзо движење назад; потем дивјачки го гризна медалјонот и го преполови, фрлајќи му ја едната половина пред нозе. Понижениот човек што го загуби целото се наведна пред нејзините нозе и бргу-бргу го пикна парчето в џеб.

А потем таа исчезна, како никогаш и да не постоела.

Еврипиде, скоте. Што ти требаше да ловиш божества по небесата, да ги врзуваш со синцир за запченици, што ти требаше да ги симнуваш горните, да го потцениш значењето на судбината, да го славиш тој скот - човекот, што ти требаше, Еврипиде?

Беше единаесеттиот ден од месец елафеболион, доба на Големите Дионисови поклади.

Помалку вредна половина

Десет години помина Еврипид во пештерата во Саламина, гледајќи во точката каде се спојуваа небото и морето. Реки сува, горчлива пепел му те чеа низ жилите.

Понекогаш му се чинеше дека всушност и не постои точка каде се спојуваат двете синила; можеби беа и едно, си мислеше. Одвреме- навреме се враќаше дома и влегуваше во библиотеката.

Му се преполови животот. Постојано мислеше на медалјонот, на парчето што му остана в рака тогаш, во амфитеатарот. Не помогна многу ни архонтот; тој знаеше само дека девојката е ќерка на Архелај од Пела. Целиот медалјон ја претставувал девојката; беше тоа повеќе од сигурно, оти горе, при врвот на парчето беше испишано: ПЕЛА. Но, и овојпат судбината покажа дека сака да се поигрува со оние кои не веруваат во неа и да ја покажува својата надмоќ; Еврипид веќе длабоко веруваше во тоа, оти - како поинаку можеше да се протолкува фактот што од медалјонот, од портретот на девојката недостигаше токму - брадата, делот со чудесната бенка? И зошто медалјонот се скрши токму на тоа место, а не погоре - кај челото, да речеме, или подолу, кај вратот? Судбина ли беше тоа - нејзините заби да гризнат токму во совршенството, да чепнат во тајната на чудното единство на пукнатината и целината? Одмазда ли беше тоа, одмазда за оној глупав запченик зад параскениите? И имаше ли посурова казна од тоа - да недостига единствената недоследност на природата во совршената слика на убавината?

Излудуваше полека, но сигурно. Со денови, со месеци, со ноќи, со часови гледаше во парчето и се концентрираше

токму на она место, под усните, каде требаше да започнува брадата со грдиот белег на убавината. Отсуството на бенката му го дразнеше видот до растројство; коските го болеа, душата му се смали, свеста го напушташе. Сфати дека тоа што го поседува не е ТАА; поголемиот дел беше во неговите раце, господареше со него: располагаеше со косата, челото, очите, носот, усните - но тоа не беше ТАА. Беше господар на речиси целината, но немаше ништо; недостигаше бенката. Така, господарејќи со поголемиот дел стана господар на ништото.

Полека сфаќаше на каква тешка и смислена казна го осуди судбината: тој најбогохулно посегна кон Едното, кон Целото, кон Вистината, кон Бога, кон Апсолутното, кон Сознанието; го скроти дури и бога оној ден, го престори во биден зависник од еден запченик што ќе му ја определува судбината и што ќе го спушти долу, меѓу луѓето; и, токму кога требаше да ја подаде раката и трајно да го зграпчи Едното - в рака му остана - дел. Другиот дел остана некаде во Македонија, во Пела. Забите на судбината пресудија така, забите на проклетото суштество од Пела. Беше, значи, осуден да нема дел од она што неговите очи веќе го беа виделе како цело. И знаеше дека секогаш во такви случаи, кога се трпи таква казна - казна на губење на дел од целото - на човека му се чини дека в рака го има помалку важниот дел. Бавно, но сигурно, почнуваше да верува дека вредноста на животот е во она што го нема, во отсуствата.

„Половина човек сум“, И рече еден ден на жена си, излегувајќи од библиотеката. „Каде одиш?“, праша таа. „Да си ја најдам и другата половина“, одговори заминувајќи.

Лов, заби

Земјата во која се наоѓаше поважниот дел од ништото со кое господареше Еврипид изгледаше тажно. Народот на тоа кралство беше запуштен, чиросан, сиромашен, гладен. Луѓето зборува дека кралот станал премногу суров и дека бедата дошла поради тоа што суровиот старец е веќе неспособен да ги извршува управните работи.

Истата вечер по пристигнувањето дојденецот побара да го одведат пред кралот. Слугите, по долго убедување неволно се согласија, предупредувајќи дека кралот не е многу разговорлив и дека заповедал да не биде вознемируван.

Сепак, го поведоа. Беа двајца; дојденецот чекореше зад нив. Слегуваа по некакви стари, прастари, камени скали. Слегуваа можеби ден, можеби два; беше тоа чудно патување под земја. Слегуваа со свеќи в раце, мирно, како тоа да го прават секој Ден. Слегуваа цела вечност, само слегуваа. И токму кога Еврипид посака да праша каде е крајот на тоа бескрајно слегување, двајцата застапаа пред тешки, стари, дрвени порти. „Каде сме?“, праша дојденецот. „На небо“, се закикотија двајцата. Потем со здружен удар со нога ги треснаа вратите. Пред Еврипид се отвори непознат простор.

Беше тоа немлива, долгнавеста, полутемна просторија со тежок, застоен воздух. Беше многу ниска; таванот висеше како да ќе се урне секој миг. Во дното, поставена на свешник, гореше свеќа; зад свеќата, по сидот, трепереа три сенки.

Еврипид се сврте назад: слугите веќе ги немаше; го слушна тресокот на дрвените врати зад кои останаа скалите што водеа нагоре. Потем тргна бавно, несигурно, кон дното на просторијата.

Над свеќата, на престол седеше старец со ококорени, големи очи. Очите му беа сосема бели, безбојни, без црнки. Беше многу стар, можеби постар и од времето; брадата му допираше до подот. На вратот носеше медалјон.

Дојденецот направи уште еден чекор напред, напрегајќи се да го погледне медалјонот. Се слушна предупредувачко 'ржење; во темнината лево од престолот блеснаа два песјака. Следниот миг сржа и темнината од десната страна и песја вилица штракна бесно.

Дојденецот стоеше пред старецот. Полека почна косата да му се исправа на темето од ужас: во двете раце старецот држеше по еден синцир што тонеше во темнината од каде доаѓаше придрушено 'ржење. Конечно, стариот ги затегна синцирите и 'ржењето стивна. „Што сакаш“, праша грубо Господарот на синцирите и забите. „Ја барам ќерка ти“, одговори дојденецот. Стариот молчеше, луто гледајќи во него. „Што ќе ти е?“, рече сурово, едвај додржувајќи ја здивената темнина со синцирот.

„Сакам да И го вратам ова“, рече дојденецот и го подаде парчето од медалјонот; во моментот кога ја подаде раката, песот од лево ненадејно скокна и штракна токму под зглобот на дојденецот; раката здивено се повлече, го испушти медалјонот и овој се здроби на парчиња. И дојденецот и старецот гледаа занемно во правта.

„Сега е си готово“, рече стариот. „Сега веќе може да се каже дека исчезнала причината за твоето доаѓање овде. Загатката е веќе решена; решена е на тој начин што веќе немаш ниту дел од неа. Ти си господар на ништото.“ „А кој си ти?“, праша дојденецот. „Јас сум господар на синцирите и забите. Јас решавам за тоа како ќе се подели Едното, а не ти.“

Дојденецот тешко ги разбираше зборовите на Господарот. Затоа и невнимателно праша: „Каде е ќерка ти?“

„Немам ќерка“, одврати сурово Господарот на 'ржењето. „Никогаш и не сум имал“, рече. „Сум имал кучка, а не ќерка“. И потем, го повлече синцирот и го изведе на светлина суштеството од левата страна на престолот.

Се укажа грозен створ: личеше на пес. Беше Црн, со само една бела дамка на левата половина од муцката. Крзното му беше некострешено, а од збеснатата, пенлива уста излегуваше страшен звук: кркореење на црева и 'ржење. Беше подготвен да го раскине дојденецот. „Ова е ќерка ми“, рече. „Тоа е таа“.

Оеднаш, стариот заплака безутешно, горчливо, скрбно. „Водеше љубов со пес“, липаше, „таа кучка водеше љубов со пес дури не се стори самата пес“, повторуваше. „Таа кучка никогаш и не била ништо друго освен - кучка“, плачеше. „Еве, еве и го љубовникот“, рече и го повлече животното од десната страна на престолот.

Се укажа сосема исто суштество, со сосема исти заби, со ист поглед; само белата дамка се наоѓаше од десната страна од муцката. „Гледаш ли,“ велеше стариот, „гледаш ли дека се исти? Сите луѓе се исти; сите се пци. А некој мора да ги држи на синцир, оти имаат остри заби. Господарејќи со синцирот, господареш и со нивните заби“, велеше.

„Каде е нејзиниот дел од медалјонот?“, праша ненадејно дојденецот.

Она што потем се случи, тешко може да се опише. Старецот позелене од бес; со крајни сили ги додржуваше синцирите што се затегнуваа под бесните налети на сверовите. Пена му се појави на устата. Почна и тој да 'рже. „Еврипиде, скоте!“ викаше. „Кој си ти да имаш право на она што ти недостига? Мислиш ли ти, скоте, дека само затоа што ти недостига уште мал дел од целината - имаш право да слезеш и во подземјето, да ги исмеваш боговите со синцири и запченици, да го славиш тој скот-човекот?! Кој ти го даде тоа право, песу? Не гледаш ли како 'рже човекот, како целото човештво 'рже и го затегнува синцирот на боговите, не гледаш ли дека ако нема бог што ќе го додржи ударот на здивените песји тела, што ќе го затегне синцирот - сѝ ќе јурне и ќе се рас-

кине на парчиња? Не гледаш ли дека сите богови ќе завршат во песја челуст, Еврипиде?“

Потем долго молчеше. Оеднаш, ја отвори устата и дојденецот слушна познат глас; десет години чекаше да го слушне тој глас, гласот на девојката од Пела. Сега, тука, во немливата просторија на Господарот на 'ржењето, синцирите и забите нејзиниот глас излегуваше низ устата на Господарот, тажно, скршено, разочарано: „Еврипиде, Еврипиде. Што ти требаше да ловиш божества по небесата, да ги врзуваш со синцир за запченици, што ти требаше да ги симнуваш горните, да го потцениш значењето на судбината, да го славиш тој скот-човекот, што ти требаше, Еврипиде? Што ти требаше да го бараш Едното? Ти не ме сакаш мене; ти не дојде заради мене, оти ти никогаш и не си сакал никого, оти не си го сакал Бога; ти дојде да ја решиш Загатката, да победиш во составувањето на целината, дојде затоа што си лаком и што сакаш да го добиеш Целото, дојде да се потврдиш, да се докажеш, да го поништиш божественото во мене, да ја престигнеш судбината што треба да те стигне; десет години те чекав, Еврипиде и ти бев верна; водев љубов со пес, Еврипиде, за да не те изневерам. Мојот страв е стварност сега: ти дојде. Дојде по совршенството на целината. Ја сакаш ли, Еврипиде? Ја сакаш ли?“

Еврипид стоеше, цврсто убеден дека не смее да отстапи. Гладен беше, гладен. Не можеше да му оддолее на повикот на Едното. Конечно, рече: „Дај ми го. Дај ми го медалјонот на Едното.“

Следниот миг, Господарот на 'ржењето веќе полека ги попушташе синџирите. Ги крваше полека рацете и го симна медалјонот од вратот.

Не би можел Еврипид да се сети на ништо друго, освен на здивеното свечење на ослободените синџири во темнината; не би можел да се сети на болскотењето на двата пара песјаци, на топлиот, влажен здив по лицето што доаѓа од гладна утроба. На ништо не би можел Еврипид да се сети, освен дека бавно и тешко се буди како сенка по шумите на Пела, земјата на поважниот дел од Едното; се буди во светла, бела, снежна ноќ и гледа занемено во медалјонот што победнички виси на неговите гради, во медалјонот што повторно е споен, залепен, како никогаш да не бил скршен. Гледа, и иако знае дека ниеден запченик, ниеден заб веќе не може да го раздели споеното, не може да разбере колку едноставно изгледала сликата на неделивото.

Сликата на отсутното, лицето на смртта.

Еврипиде, скоте.

РЕСТАВРАЦИИ

ОПИТОТ НА НАУМ МАНИВИЛОВ

Скаменетото огледало

Фрескава претставува вистински куриозитет според начинот на кој е направена. Затоа и ја поместуваме на прво место во колекцијата. Во што се состои таа необичност?

Јасно е, имено, уште на прв поглед, дека станува збор за дводелна композиција. Во првиот дел од фреската се насликани Исак и неговата магична цевка што му ја одзела тежината на каменот; во позадината на истата композиција со само една боја е насликано вцрвенетото, љубоморно лице на генералот Морен, во оној замислен момент кога извикува: „Крв ќе се пролее поради ова. Поезијата веќе нема смисла. А и птиците веќе немаат значење!“

Сегашната состојба на фреската покажува дека на овој прв дел, во буквалната смисла на зборот му е „прилепен“ втор, со сосем аналогна композиција и аналогни форми на изразот. Но, прашањето што тука мора да се постави е: како дошло до ова „пришивање“?

Најверојатно, вториот дел од фрескава, кога таа настанала - изгледал сосем поинаку од сега. Мошне веројатно е дека при некој поголем потрес тој бил одронет и целосно уништен, за потоа на негово место анонимен фрескосликар да постави - огледало! Така, се добива првата жива фреска во историјата на човештвото, оти на првата, стабилна и насликана композиција и било додадено вечно живо и секогаш различно продолжение - во зависност од оној што ја гледа, стоејќи пред огледалото. Така, долги години, можеби векови и милениуми, фреската имала секогаш ист почеток, но - различен крај. Во нејзиниот втор дел, во огледалото, секој набљудувач со сопствени движења и според сопствена волја решавал за исходот на она за што раскажува фреската. Се разбира, цената на една таква авантура била: вовлекување на гледачот во светот на приказната.

По сè изгледа, еден од последните, ако не и последен нејзин гледач - бил Наум Манивилов. Застанал пред неа, го видел првиот дел со Исак, цевката, пердувот и каменот, а потоа погледнал во вториот дел - огледалото. Впрочем, дека навистина дошло до тоа Наум да се огледа во вториот дел од фреската - сведочи самиот тој кога пред крајот на вториот дел запишува: „Се пробудив исплашен, и не можев да се успокојам додека не се погледнав во огледало: оттаму гледаше мојата лика.“

Но, дали навистина било така? Дали навистина Наум во огледалото ја видел својата лика? Или пак, видел нешто друго?

Доколку тој навистина го видел сопствениот лик, тогаш фреската и до ден денес би била жива, а огледалото во вториот нејзин дел - активно. Сепак, значи, тој исказ на Наум е лажен. Тој мора да бил многу возбуден кога се видел себеси во огледалото како пердув, а миг потоа - како камен (оти сѝ уште бил под импресиите на елементите од првата целина), но уште почудно било тоа што зад себе, во огледалото, го видел и вцрвеното, љубоморно лице на генералот Морен! Не би можело на Наум да му биде јасно во тој миг како генералот Морен слегол од првиот дел на фреската и застанал, меѓу илјадниците гледачи, токму зад него, а пред огледалото.

Во моментот кога Наум рефлексно се свртува зад себе, за да го види вцрвенетото лице на генералот, сфаќа дека огледалото веќе е мртво, дека тој е оној огледувач кого тоа го одбрало за да го зароби како вечен свој изглед. Така, во дотогаш живиот, втор, огледален дел на фреската се скаменува последниот нејзин гледач; огледалото умира и се претвора во чиста, стабилна фреска. Веќе никој не може да докаже дека тоа некогаш било огледало, оти кој и да застане пред него - ќе го види Наума.

Скаменувајќи се, огледалото и Наум го претвора во - камен. Веројатно затоа и народот ги покрива со превез огледалата во куќата на оној кој умира: може да се случи огледалото да умре и засекогаш да ја зароби во своите рамки сликата на покојникот.

Зошто и како огледалата ги избираат своите последни огледувачи во моментот кога умираат - никој, до ден денешен, не знае да објасни.

Од сето тоа можат да се извлечат неколку опасни заклучоци: сите слики што ги гледаме околу нас - се огледала кои умреле и во мигот на скаменувањето ги заробиле оние што минувале или гледале во нив; смртта не е ништо друго туку однос на скаменување меѓу огледалото и огледувачот; со секоја смрт, бројот на сликите што не опкружуваат се зголемува, а бројот на огледалата се намалува. Со тоа се зголемува предвидливоста во овој здодевен свет, а непредвидливоста, добата во кое вториот дел од нашава фреска бил живо огледало што давало секогаш различен крај - засекогаш се изгонува и прогласува за непожелна!

Така, може да се каже дека живееме во стапицата на поставените огледала што кога ќе се скаменат - ќе нѝ престорат во неподвижни слики, во споменици на предвидливоста, на нејзиниот тажен триумф.

²Мала фреска во голема фреска

На ова место среќаваме една, за тоа време честа мајсторија на старите фрескосликари. За жал, таа вештина, со текот на времето сѝ повеќе изумира. Мајсторијата се вика фреска во фреска. Само по себе се подразбира дека за да влезе нешто во нешто, првото нешто мора да биде помало од второто. Колку пак нешто е помало, станува подалечно, понедостижно, и се престорува во објект на мечтаењето.

Така, може да се каже дека најмалото од најмалите нешта речиси и не постои; или, ако и постои - не се гледа.

Таков случај имаме и овде. Во поголем фрагмент од фреската е вградена можеби најмалата до сега фреска во историјата на фреските. Минијатурноста на оваа фрескичка често предизвикува расправи кај реставраторите на овој дел од големата фреска. Многумина тврдат дека минијатурната фреска всушност и не постои. Меѓутоа, добар дел од реставраторите посакува сепак да ја види. Може да се каже дека малата фреска е видлива само во оние периоди од денот и ноќта кога постои желба кај набљудувачот таа да биде видена. Со други зборови - малата фреска на ова место постои кога сакаме, а исчезнува тогаш кога не сакаме да ја видиме.

Постои и една легенда која ја објаснува теоријата на старите фрескосликари врз која тие ја изведувале својата мајсторија наречена „фреска во фреска“. Таа теорија може да се именува како при. сутност на отсутното, видливост на невидливото. Според таа легенда, во една прочуена, стара живописна школа дошол млад човек, за да ја научи тајната на фрескосликаството. Многу бргу тој ги надминал своите учители, што предизвикало омраза и завист кај некои од нив. Еден ден, тој се обложил дека може да ја наслика најмалата фреска на светот; фреската ќе биде толку мала што нема да се гледа, но сите ќе ја видат.

Конечно, по три месеци работа, тој ја завршил фреската. На неа, во крупен план била наслика на Богородица,

но со најмалиот дотогаш насликан Исус. Бил толку мал, што старите фрескосликари морале со нос да го допираат лицето на Мајката Божја за да можат да го видат. „Ти си измамник!“ викнал еден од учителите. „Не го исполни ветувањето“ рекол друг. „Спасителот е навистина сосем мал, но сѝ уште се гледа!“ „Не допирајте ја Мајката Божја со носот оче!“ одговорил мирно ученикот.

Следните три месеци младиот ученик ги минал во изработка на нова фреска. На неа Спасителот речиси веќе и не можел да се види; но, сепак бил таму. Старите фрескосликари веќе ликувале, верувајќи дека вистината е на нивна страна. Конечно, по уште три месеци, еден ден, точно напладне, ученикот ги викнал учителите за да им го покаже своето ново дело. Кога застанале пред фреската, почнале да се крстат; на неа воопшто не бил насликан Спасителот, ами само Мајката Божја. И, токму кога сакале да го анатемисаат богохулникот, најстариот од нив рекол: „Чекајте, браќа! Ми се стори за миг дека го гледам; само, толку е мал, што не можете да го видите!“ И потем, еден по еден, старците се согласиле дека сепак го гледаат Синот Божји; го виделе сите, иако бил толку мал - што не се гледал.

Преданието кажува само уште дека младиот ученик се викал Исијан, дека бил дванаесетгодишен и дека набргу ја напуштил манастирската школа, за натаму да го усовршува својот занает по светот, оти таму, очигледно, веќе немало што да научи. Тој се јавува и како споредна фигура на една фреска

во оваа колекција, под наслов „Сенките на Исијан“. Велат дека неговото мајсторство отишло дотаму што успеал да ги наслика светците без да им ги претстави телата, фигурите (Види: „Сенките на Исијан“). Како и да било, преданието вели и дека последната вечер, пред заминувањето од манастирот, старешината на фрескосликарите дошол кај него и му рекол: „Синко мој, не знам дали навистина толку си го смалил Синот Божји што не се гледа, или воопшто не си го насликал, но јас ВИДОВ!“ „Што видовте, оче?“, прашал Исијан. „Видов дека го НЕМА, а тоа значи дека сум го видел неговото отсуство; ако пак сум го видел неговото ОТСУСТВО, тоа значи дека тој сепак бил тука пред да замине!“ Исијан, меѓутоа, не сакал да разговара на таа тема.

Но, да се вратиме на нашата фрескичка, оти таа, по онаа на Исијан, која, за жал не е сочувана (ја уништиле неа завидливите стари мајстори ноќта пред заминувањето на ученикот) - е најмалата досега насликана фреска што влегла во друга, поголема. Поголемата фреска, како што веќе рековме, изгледа вака: „Чувствувавше силна возбуда, каква што човек чувствува само пред големите победи на интуицијата“. Големата фреска, како што се гледа, говори за некаква возбуда; малата фреска пак, вградена во неа (онаа што може, но не мора да се види), не говори ништо за таа возбуда, оти таа е - возбудата сама! Таа ја слави смртта на означителите, на преносниците, на посредниците меѓу човекот и светот, таа е писмо без писмо, знак без означител, таа е чиста фреска-стварност.

Овде ја даваме зголема- на, иако е можно, при зголемувањето нејзината убавина да биде деформирана, нејзината оддале- ченост - приближена, нејзината недостижност - дофатена со рака:

Збунет, бушав стојам пред животот, мамо.
Гледам и се царам во маглива бездна,
здивено кај кипи безоблична пена.
Збунет, бушав стојам пред животот, мамо.

О, зар само тоа било? Тоа ли се
времињата славни, будењата наши,
парчињата врела свест, шарените плажи?
И скршено стакло, огледало мазно.
Каде е целото, каде сме ние, мамо?

Збунет, бушав стојам пред животот, мамо.
Стојам и гледам: таа збесната бездна,
тој здивен вриеж, безоблично азно.
Вреќа полна празно. Да скокнам ли, мамо?

Од сето тоа, може да се заклучи: секоја фреска во себе содржи помала. Најмалата од нив е и најсовершената. На неа е насликано отсуството.

ОДАЈА ЗА ДУШАТА

Скандал во амфитеатарот

На ова место, Филип мора да се сеќав; немил настан од времето на детството на малиот силник. Тој сигурно пред очи ја има сликата кога на Дионизиските празници, пред преполнетиот театар, малиот Александар станал, покажал со прст кон просцениумот - каде глумецот со маска на Дионис го доловувал неговото разуздано поведење и извикал: „Луѓе, богот не е вистински! Луѓе, па богот не е вистински!“

Тој, Филип, секако се сеќава и дека настанала штата во публиката, дека илјадници луѓе почнале да си ги собираат перничуњата на кои седеле, и по онаа трезвена забелешка на идниот освојувач го напуштиле амфитеатарот, гласно коментирајќи: „Точно! Богот не е стварен; како само допуштивме ние, возрасни луѓе, трговци, некој да не мами прикажувајќи ни бог под кој се крие човечко маска на бик!“ Некој, дури, се осмелил и да извика дека театарот произведува лаги, а трговците сакаат да си имаат работа само со вистинити нешта.

Разгневениот Филип секако се секава и дека од публиката тогаш станал еден мудрец, по име Аристотел, вчудовиден од бистроумноста на детето што со една единствена реченица им ја укинало илузијата на десетина илјади луѓе, враќајќи ги во реалноста, изнесувајќи ги од светот на, според многумина - болната фантазија, во која маската станува лице а образецот - образ. Тој мора да бил свесен за огромната реалистична енергија на детето, за неговиот сè уште незаматен разум, оти веднаш потоа го направил својот опит за проверување на трезвеноста, и денес познат во медицината како Аристотелова проба. Му ги вкрстил на момчето показалецот и средниот прст на раката и го прашал: „Колку прстите се допрени?“. Обично, луѓето со мала смисла за реалност, особено кога очите им се затворени, одговараат: четири. што се објаснува со илузијата што човек ја добива како удвојување на осетите поради вкрстеноста на прстните нерви. Меѓутоа, во штамата на преполнетиот амфитеатар, одекнал сигурниот глас на детето: „Два!“

Уште од тој ден Аристотел можел да ја предвиди шпаканицата што ја добил, а за која се расправа на оваа фреска. Му било уште тогаш сосем јасно дека еден ден ќе се судри со малиот насилник што го предизвикал најголемиот скандал во античкиот театар, прекинувајќи претстава, ругајќи му се на театарот како медиум, поништувајќи ја илузијата во корен.

Сепак, знаеме дека Александар подоцна навикнал да го почитува напишаниот договор според кој на определени места, меѓу кои и театарот, човек треба да се преправа дека маските се лица, а лицата маски. Никој, меѓутоа, не може да тврди кој Александар - оној првиот, или оној другиот, возрасниот бил поправ и поблиску до вистината.

²Владетелот на стаклото

Во улицата на стакларите во Рим, Аристотел доживува интересна епизода. Доаѓајќи таму, се распрашува кој е највештиот стаклар, и сите му велат дека тоа е еден необичен старец што веќе долго време не сака да размени со никого збор и дека никого и не прима во работилницата. Едноставно, велат, го презира овој свет. Никој, меѓутоа, не ја знае причината за таквото негово поведеение.

Упорниот Аристотел, сепак, наоѓа начин да влезе во неговата куќа. На врата го пречекува ќерката на стакларот, а Аристотел, со остро надворешно и со мудро внатрешно око веднаш забележува дека таа е тенка, кршлива и просирна. Нејзината совршена убавина му дава за право да заклучи дека е направена од најнежно стакло, најверојатно од здивот на татко Ы, со макотрпно дување низ цевката за обликување кварц. „Имате ли мајка?“ прашува мудресот. Девојката се насмевнува безгласно а п тоа вели: „Мајка ми е огнот, а татко - здивот на стакларот. Некогаш порано и јас бев од крв и месо;

меѓутоа, мојата убавина предизвикуваше воздишки кај мажите. Така се случи да бидам најмалку илјадапати силувана. Тогаш татко ми се налути и ме пресоздаде од најфино стакло; никој не се осмелува оттогаш да ме допре, оти ќе ме здроби. А никому веќе не му оди во прилог да ме здроби, оти тогаш не ќе може ниту да ме гледа. Татко ми ги научи луѓето на едно нешто: најдобар начин да се сочуваат нештата е да се направат колку што е можно покршливи. Така никој не ги допира; само ги гледа.“

Слегуваат заедно во визбата на стакларот, што едновременно е и негова работилница. Таму Аристотел затекнува човек стар можеби сто илјади години, со долга бела брада и со црвени очи од стопен стаклен песок. Изгледа како да е излезен од ковачницата на Хефест. Долго потем тој говори за потеклото и магичната тајна на стаклото, а одвреме-навреме дува во цевката и произведува невидени форми, што поради просирноста и нежноста тешко се разбираат. Неговото стакло е најтенко, најнежно и најкршливо во цел Рим; а ако се знае дека Рим е светот, тогаш може да се каже дека е тоа најнежниот стаклар на светот. Вели дека се сеќава дека рецептот за производство на стакло го украде од библиотеката на Асурбанипал кога бил младич од околу петстотини години и дека многу бргу почнал да му наоѓа грешки и да го усовршува. Конечно, Аристотел му кажува зошто дошол. „Ми треба стакло што ќе ја отслика лакомоста на душата“, му вели. Стакларот гледа во него стаклесто и извикува: „За кого? За кого ти треба?“ „За Александар“, одговара мудрецот.

Потем стакларот бесно срипува и го воведува Аристотела во една просторија зад работилницата. Одајата е преполна со скршени стаклени предмети; некои од нив се здробени како сол. Газат по срчите, додека старецот вели: „Кажи му ти на тој твој Александар дека никој нема право да уништи нешто што не е создадено од негови раце, со негова душа! Така кажи му на тој твој Александар, да запомни! Никој не смее да уништи ништо, ако не го создал со сопствените раце, со сопствениот здив!“ И потем раскажува дека и тој цел живот се обидува да завладее со светот, цели сто илјади години, и дека тоа конечно му успеало откако го пресоздал светот од стакло. „Овој свет јас го создадов!“ вели покажувајќи на здробените срчи. „Тука, во оваа визба, го создадов својот свет; континенти, планини, реки, луѓе, животни, билје од стакло создадов, сè што е потребно за еден свет!“, вика. „И, потем го освоив, оти имав право на тоа, и го здробив, оти беше мој! Јас владеам со тој свет, јас владеам и јас ќе владеам, оти јас сум го создал, јас и ќе го уништам, кога сакам и како сакам! А кој му дал право на твојот Александар да освојува свет што не е негов? Знае ли тој да направи свет од стакло, па да види дека не е можно да завладееш со нешто нежно а да не го здробиш? Кој му дал право? Кој?“

И потем, тресејќи се од лутина, стакларот си седнува на своето столче, крај огништето. Разочаран е од новите владетели, оти тој е единствениот последен жив владетел на стаклените светови. „Ќе го сторам тоа што го бараш“, вели.

„Само, не заборавај да му пренесеш на твојот Александар што сум му порачал! Не заборавај!“

И, потем владетелот на стаклото ја испушта својата некогаш лакома, а сега скротена душа низ цевката, потопена во стаклената магма на огништето. Следниот миг Аристотел здогледува прекрасен, вжештен, просирен полуцилиндер што уште потреперува, непостојан како меур од сапуница. Веднаш потоа императорот на стаклениот свет паѓа мртов, неговата душа се сели во полуцилиндерот, девојката крикнува и од сопствениот крик се здробува во фина стаклена сол, а Аристотел го зема неоладеното стакло, неостинатата душа, знакот на лакомоста и бега низ улиците на Рим.

НЕБЕСНИТЕ ПРЕСТОЛИ

¹Бројот што недостига

(Како се смета времто: погрешни и точна години; тиранијата на броевите)

Историски точниот датум на добивањето негативен одговор е 1836 година; овде, меѓутоа, фрескосликарот користи погрешен податок. Станува збор, очигледно, за погрешна година.

Смислата на ваквата постапка е, веројатно, да се покаже дека постојат точни години (оние во кои настаните се случиле) и погрешни години (оние во кои настаните не се случиле). Меѓутоа, овде, фрескосликарот очигледно сака да нѝ убеди дека настаните можат да се случуваат и во погрешни години, та дури и дека собитијата би биле поточни ако се случат во погрешно време.

Повеќето од нас, исто така, веруваат дека се родиле и дека живеат во погрешно време. Ако е тоа вистина, тогаш секој од нас, живеејќи во туѓо време, живее и туѓ живот!

Ние, можеби сме влегле на местото од некој друг, па живееме во негова куќа, пушиме негови цигари, водиме љубов со неговата жена, одгледуваме негови деца. Не помага тука многу сослушувањето на жените, кои по правило, на прашањето: „Чија си?“, одговараат механички: „Твоја и само твоја.“ Така, ако сето тоа е точно, произлегува дека сме родени во туѓ свет, што не ни припаѓа.

Но, покрупниот дел од проблемот е: ако ние живееме во погрешни години, тогаш кои се тие што живеат во точните години? Може ли да се случи тоа вистинско време да биде празно, ненаселено, надвор од нас и ние надвор од него?

Некои пак тврдат дека сите години се погрешни, дека нема точно време и дека тоа е последица на несовршеноста на системот на броевите. велат дека при составувањето на бројниот систем е испуштен еден број кој понатаму го нарушил вистинскиот поредок на сè што може да се изброи, па и на годините. Една упростена и наивна верзија на оваа хипотеза е дека изгубениот број е - нулата, и дека сè што постои треба да се брои почнувајќи од нула. Според таа верзија, нулата е огледало што ги содржи сите други девет броеви; таа е сè и ништо, точка од која истечува и во која се слева се што постои, целиот свет. Според таа упростена, наивна концепција е компонирана и оваа колекција фрески. Во фреската број нула, што има форма на кружно огледало се огледуваат сите други девет фрески; тие се содржат во неа, од неа излегуваат и во неа влегуваат.

Во неа, во фреската нула, се содржат сите ликови и собитија што подоцна ќе се јават; од неа тие се изведуваат како од јајце од кое се изведува светот*.

Ако нулата е бројот што недостига, тогаш решението на проблемот со погрешните години е многу едноставно: треба само да се помрдне бројот на годините за еден наназад, та секој од нас да го дознае точното доба. Така, јас, кој имам 28 години кога го пишувам ова, би требало да имам 27 точни години и една погрешна, која не сум ја изживеал. Таа година никогаш и не ќе можам да ја доживеам, затоа што секогаш ќе ми бега за една година; дури и кога ќе умрам, грешната годна ќе ми остане, да ја потрошам во смртта. Таквата теза е лоша и погрешна: таа не учи дека сите сме безгрешни додека сме живи, а гревовите можеме да ги направиме во смртта. Меѓутоа, јас знам дека сум грешен и сега, а познавам и многу луѓе кои се живи и ја делат мојата судбина.

Така, излегува дека работите со сметањето на времето и бројниот систем се многу покомплицирани. Можно е, така, бројниот систем да биде - целосно неточен. Всушност, не недостига еден број, туку во системот од десет броеви (од нула до девет) има осум непотребни!

---

*Вистинско чудо, во таа смисла е фреската од предворјето, која доаѓа пред фреската број нула. Таа, најверојатно во- општо и не му припаѓа на времето, па оттука, можеби е дел од некоја идна, отсутна колекција.

Тоа се: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. Ѓаволски броеви се тоа и немаат никакво значење. Еве зошто.

Нулата е највистинитиот број. Таа изразува нешто што не постои; таа го изразува отсуството, а како што добро знаеме од разделбите, кога ги губиме најблиските - отсуството е повистинито од присуството. Веќе рековме дека таква е и првата фреска од оваа колекција: таа го означува отсуството на оние што ќе дојдат по неа. Таа е - ништо.

Од ништото пак, настанува нешто. Нештото е целина. Целината е едно и неделиво. Бог е целина. Светот е целина. Човекот е целина. Тие се целини што влегуваат една во друга, како мало тенцере во средно, а средно во големо. Тие се присуство на Едното и неделивото.

Тука започнува парадоксот на броевите. И, кога од Едно ќе се помине на две, не станува збор за Две, ами за поделба на Едно. Не постои, со други зборови, два, оти тоа би требало да бидат две Една. А нема ништо надвор од Едното освен нулата. Така, со сите натамошни броеви после еден, светот не се размножува, туку се уситнува, се поделува. Два е помало од еден, тоа се два насилно скршени делови од Едното. Бог направи од ништо нешто; од нула создаде еден; ѓаволот пак, сака да брои, да раситнува, да распарчува: од едно да направи две, од две - четири.

Затоа, да ги заборавиме бројките на нечестивиот! Да веруваме во ништо и во нешто, да броиме од нула до еден! Да ја запреме тиранијата на броевите, заблудата за лажните и точните години!

²Историја на огнот

(Прометеи со кибрит; чад сокриен во чад; чудниот морнар Фосфорос, Кирил)

Денешниот човек, за жал, сосем го изгубил Прометејското чувство. Донаторството на огнот денес е обична техничка операција: најчесто, Молителот на огнот се обраќа до Донаторот со израз со кој се бара да се запали - цигара. Донаторот пак, редовно е снабден со инструмент (еден вид наједноставна машина) за производство на оган. И фразите со кои се стапува во Ритуалот на подарување оган се сосем обесветени: „Може ли да запалам?“, гласи најупотребуваната верзија, во која отсуствува објектот на исказот, па не се знае што се сака да се запали; тука, во голема мерка станува збор и за еден невиден херостратизам, зашто „да се запали“ нешто значи, најчесто да се уништи нешто. „Имате ли кибрит?“, се слуша од Молителот на огнот во една друга верзија, при што на прв план се става инструментот за производство на пламен, а не пламенот. Сосем ретко ќе се случи некој да праша: „Имаш ли оган?“, сочувувајќи ја Величината на Ритуалот.

Меѓутоа, она што за нас е поинтересно, а се наоѓа во тесна врска со проблемот на употребата и злоупотребата на огнот, е фактот дека овде фреската покажува знаци на хемиско оштетување. Имено, некој несвесен посетител, разгледувајќи ја колекцијата, со кибрит начадил една споредна композиција

што претставува дигресија на опишаната сцена со џебните молњи, докажувајќи со таквата своја постапка дека со оган може и да се - замрачува! Тој, едноставно, злоупотребувајќи го огнот, затемнил нешто што било видливо, а што не му се допаѓало.

Но, сите што го познаваат огнот, знаат дека работите со него стојат многу покомплицирано отколку што мислат неговите злоупотребувачи. Така се случило и овде: укинувачот на непожелната дигресија, иако сакал да го уништи, сепак го сочувал она за што говорело забранетото место! Таквиот исход заслужува посебно внимание.

Денес, врз основа на изведените реконструкции на ова место од фреската, со голема сигурност може да се тврди дека зачаденото место било приказна за чадот! Чудната идеја на уништувачот - да се сокрие чадот со чад - наведува на неколку претпоставки околу тоа - од какви побуди е извршена цензурата на непожелната приказна. Прво, сосем е јасно дека тоа го сторил некаков - цензор. Второ, можно е цензорот случајно да дошол на идеја при- казната за чадот да ја покрие со чад. Но, трета можност е тој тоа да го сторил од грижа на совест, што обично ја чувствуваат чесните цензори кои се принудени да извршат цензура, иако со неа не се согласуваат. Ако цензорот тоа го сторил од грижа на совест кон идните поколенија, сакајќи сепак да им остави шанса на оние што доаѓаат да ја дознаат уништената епизода, тогаш може да се каже дека тој тоа го сторил смислено, односно дека се послужил со една позната стратегија на криењето.

Тоа лукавство на оној кој треба да сокрие нешто, а сепак сака скриеното еднаш да биде откриено, се состои во тоа што секогаш се крие исто во исто, едно родно во однородно. Таков е случајот и овде, затоа што станува збор за техника на сокривање при која, како што се рече, она што се крие се покрива со истото што треба да биде покриено и скриено. Покривката и скриеното стануваат исти.

Ваквиот начин на криење е двоен успех: од една страна, власта се уверува дека цензорот сосем го уништил непожелното место, дека криењето е апсолутно, дека видливоста е нула; од друга страна, цензорот е задоволен, оти сепак оставил шанса за дешифрирање на затемнетото место за оние кои доаѓаат. Притоа, целосната одговорност ќе ја понесат идните реставратори, оти дешифрирањето зависи исклучиво од нивната мудрост! Таа мудрост треба да ги подучи дека, во овој случај, затемнувањето со чад може да биде и тотално расветлување, целосна видливост на скриените нешта.

Но, за што говорело зачаденото место?

Од она што може да се реконструира, произлегува дека некогаш порано, најверојатно во 1559 година, отец Кирил, под друго име (Фосфорос), седел на инквизициско столче и бил измачуван поради тоа што испуштал чад од устата. Сѝ уште, иако местото е оштетено, може да се видат крукчињата чад што лебдат во воздухот на инквизициската визба каде бил сослушан Гркот Фосфорос. Најверојатно, станува збор за морнар што слегол од еден од бродовите на Колумбо и ста-

пнал на португалска земја како фанатичен приврзеник на чудната билка никотиана табакум, денес позната како тутун, и кој набргу почнал да изведува јавни точки на кои ја покажувал својата магична моќ да голта оган, а да испушта чад! Се разбира, многу бргу се проширила веста за морнарот што од душата испуштал пеколен чад и пепел и што бил поврзан со подземниот свет и ѓаволот.

Дури и да не е точно дека во некој претходен живот отец Кирил бил на бродот на некојси Колумбо, сепак, индикативно е зошто фрескосликарот, во позадината на сцената на која Кирил му ја предава молњата на народот, ослободувајќи ја од каменот, решил да ја наслика сцената со инквизициското мачење и тркалцата чад што излегуваат од ѓаволската уста на Фосфорос. Дали, можеби, тој сакал да ја истакне сличноста на ситуациите во кои се наоѓаат отец Кирил и грчкиот морнар Фосфорос - по однос на народот, кој најпрвин со воодушевување ја прифаќа идејата за производство, располагање и игра со огнот (каква што е голтањето оган а испуштањето чад), а потем со анатема и гнев се придружува кон контролорите, цензорите и дозирачите на оган (во првата сцена - Бог, во втората - инквизицијата)? Како и да е, и во двете претставени сцени се исчитува опомената дека поседувањето, располагањето и играта со Апсолутниот оган, кај цензорите на огнот - ќе се толкува како забрането за едно смртно суштество, како продавање душа на ѓаволот.

Човештвото повеќепати не успеало да ги препознае своите Светлоносци. Чудниот Грк Фосфорос, да речеме (за тоа сведочат многу записи од медицината), по умирањето се престорил во оган што светел и во најтемните ноќи над гробот, повивајќи се во светол, сино-зелен лак, како виножито над главата на покојникот. Некои тврдат дека ако човек еднаш голтне оган, како што тоа било случај со Фосфорос, тој вечно ќе го носи во себе, а по смртта ќе го предаде во наследство на вселената, во општата размена на температурите во космосот, според универзалната појава потоплото да го загрева постуденото и постуденото да го лади потоплото. Меѓутоа, пораката што Светлоносците се обидуваат да ни ја пренесат не е ни оддалеку толку едноставна како што вели законот за стоплување на студеното и ладењето на жешкото! Пораката гласи: Огнот е еден! Тој е поделен од Бога, даден е во сите нас; кога умираме, тој се враќа во вселената кај Бога во Големата и Една куќа на огнот! Одвреме навреме, Бог ги испраќа Светлоносците за да не потсетат дека ние само привремено располагаме со огнот, дека тој ни е даден, и дека немаме право да го уситнуваме, произведуваме и технифицираме. Ние имаме право да го сочуваме, да не згасне и да им го подаруваме на ближните. Наместо тоа, луѓето на отец Кирил сакаат да поседуваат секој свој оган, да го имаат за себе, да можат да го произведат кога сакаат и на кое и да е место.

Може да се каже дека Светлоносецот досега се јавил во многу лица, во повеќе еманации.

Првпат дошол како Прометеј (фрескосликарите на оваа колекција, очигледно, не знаеле за него, та затоа и не го насликале). Втропат се јавил како Фосфорос (оттогаш, огнот веројатно се поврзува на еден поинтензивен начин со подземниот свет) и третпат како Кирил. Ниеднаш неговата мисија не успеала. Луѓето и натаму го технифицираат, инструментализираат и приватизираат заедничкиот оган; тие шетаат по земниот свет како лажни Прометеи со резервен оган во цебовите, со прости машини што секаде и во секое време ја воскреснуваат здробената душа на Светлоносецот!

³Расказноста на сенките

„Човекот е сон на сенката“, вели на едно место Пиндар. Според тоа, привилегијата на сонот ја имаат сенките. Ако е така, тогаш не е јасно кој ја раскажува оваа секвенца од поевста за Кирил? Кој е фрескосликарот на тој фрагмент?

Јасно е дека во подземниот свет, освен Кирил и сенките - нема други. Кирил не може да ја раскажува оваа секвенца, оти раскажувањето тогаш би било во прво лице; останува претпоставката дека раскажувачот е - сенка. Претпоставката добива во тежина особено со онаа реченица: „Минувајќи низ осенчените простори на мртвите, тој чувствуваше чудно спокојство што му го празнеше битието.“ Таа особена информативна богатост на раскажувачот, кој знае дури и што се случува во битието на еден човек, укажува дека неговата

гледна точна е гледна точна на сенка што го сонува истиот тој човек.

Оттаму, со висок степен на сигурност може да се тврди дека оваа секвенца ја раскажува сенката на отец Кирил. Со други зборови, сенката на отец Кирил го насликала овој фрагмент од композицијата на фреската. Сосем друго прашање е како да се брани ваквото тврдење: наивните веднаш ќе Ви постават прашање - а како тогаш сенката држела перо или четка в рака?

⁴ Вреќа полна со празнина

На ова место од текстот на фреската не е сосем јасно, што всушност Исијан сака да му каже на Кирила. Едно толкување, најблиску до духот на раскажаното е дека Исијан овде навистина дава рецептура за строење сенки, но една друга интерпретација, која се повикува на научни сознанија, опоменува дека станува збор за идеална дефиниција на комета! Во енциклопедијата Ларус, во одделот *Астрономија*, читаме една од најпопуларните дефиниции на кометата дадени во науката за небесните тела: „Густините им се вонредно мали: 'вреќа исполнета со ништо', говореше Персивал Лауел. Навистина, опашките на кометите се толку ретки, што во 1000 кубни километри има помалку супстанца отколку во еден напрсток воздух.“ (стр. 441)

Останува, меѓутоа, неразјаснето, како сенката на Исијан можела да ја знае таа денес општоприфатена дефиниција на кометата?

⁵ Зошто Исијан го подарува сандакот?

Зошто Исијан вака постапува, односно - зошто му го дава сандакот со сенките на Кирила - исто така, не е јасно. Најверојатно, тој сандак за него веќе нема никакво значење, оти светот во кој сега тој живее е сочинет од сенки, та неговата уметност на строење сенки сега ја добила силата на реалноста и веќе нема смисла на уметност. Животот (односно - смртта) и уметноста се изедначиле.

Би било подеднакво можно Исијан да се кае што ја открил рецептурата, плашејќи се дека и други луѓе ќе ја дознаат тајната на сочинувањето сенки, па надземниот свет ќе стане ист со подземниот - свет на сенки. Спротивставеното мислење на ова е: Исијан воопшто и не кажува никаква рецептура, ами само го мами Кирила, оти навистина неговата рецептура повеќе сокрива отколку што открива и полна е колку една нула: таа е семантички процеп, бездна во која пропаѓа текстот. Таа закана со нула, со ништо, според оваа интерпретација, претставува увод во егзекуцијата на отец Кирил. Така, излегува дека Исијан намерно го повикува Кирила да се сврти; од митското и од секојдневните искуства на оние кои слегуваат во светот на мртвите, знаеме дека свртувањето се плаќа со вечно останување во подземјето. Тоа би значело дека можно е после она Исијаново „Чекај!“, отец Кирил веќе да е мртов, сенка. Ако е така, тогаш раскажувањето треба да заврши на ова место, оти сенката на отец Кирил нема веќе кого да сонува и за кого да раскажува.

(„Човекот е сон на сенката“, вели Пиндар, Види: „Расказноста на сенките“).

Како дополнителен аргумент, ова толкување ја зема и следнава, двосмислена фраза: „На ти го сандаков!“, што ја изговара Исијан. Станува збор за двосмисленост: мисли ли Исијан тука на сандак за мртовец, или на својот сандак со сенки? И зошто така индикативно го нагласува чинот на давањето, како да предава смрт во рацете на Кирила? Понатаму, зошто силно инсистира отец Кирил да не го отвора капакот, оти сенките ќе се разбегале, та „Никој мртов (!) не ќе може да ги собере назад“? Вообичаената колоквијална фраза е „Никој жив“, а не „Никој мртов“. Јасно е, имено, дека Исијан си поигрува со зборовите и покажува дека сенките имаат неподнослива одбивност кон живите. Ако е некој мртов, тогаш тој, автоматски е и - никој, та фразата „никој мртов“ нема апсолутно никакво значење! И таа е семантички процеп во кој пропаѓа текстот, односно - една од многуте бездни кои ја голтаат смислата на текстот што го изговара Исијан.

Сì што говори Исијан се поништува едно со друго, се израмнува во нула. Сì што тој ќе стори - не е сторено. И, ако тој намерно го повикува отец Кирила да се сврти, ако веќе знае дека отец Кирил по свртувањето е мртов, зошто, сепак, му го дава сандакот на оној кој веќе не може да го употреби тоа што му е дадено од оној што говори а ништо не кажува, што делува, а ништо не предизвикува?

6 Птици или Персеиди?

„Метеорските роеви често се мошне обилни и имаат изглед на гигантски огномет. Некои од нив се повторуваат секоја година во приближно определено време, кога Земјата со своето движење ја пресечува зоната што И одговара на траекторијата на кометата од која овие настанале (на пример, ројот Персеиди, кој се забележува околу 10 август).“ *Ларус, II*, стр. 443. Мошне веројатно е дека фрескосликарот го насликал споменатиот рој, давајќи им на вжештените камења од метеорските роеви - форма на птици! Сето тоа говори дека можеби станува збор за истиот фрескосликар што ја живописал и фреската „Опитот на Наум Манивилов“, и дека престорувањето на каменот во птица била негова омилена стилска постапка, омилен трик на неговата вешта рака!

7 Јадење на означителите

Таа постапка на отец Кирил, од семиотичко- реторичка гледна точка, може да се нарече - јадење на означителот на синегдохата. Синегдохата е стилска фигура кај која за означител се зема дел од целината што треба да сезначи. Така, со синегдохата „едро“ се означува целината - „брод“. Во нашиов случај, отец Кирил ја сфаќа небесната плоча како синегдоха на небесниот престол, како дел од царството небесно. Сакајќи да го уништи царството, недостапната целина, тој е

осуден да го уништува делот од таа целина што му е достапен. Станува збор за мошне честа и кај сите луѓе распространета семиотичка глад, која се задоволува на тој начин што се јаде дел, оти целината е недостапна. Кај љубовниците честа е фразата „Ќе те изедам!“, но се разбира, таа никогаш го нема дословното значење „Ќе те изедам цел“; напротив таа фраза предизвикува една практична активност на гризнување или бакнување на дел од целината. Меѓутоа, многумина тврдат дека задоволувањето со делот наместо со целото, со означителот на синегдохата - е извор на фрустрации. Станува збор за еден од најбесрамните договори што човештвото ги склучило самото со себе, во тишина и премолченост - конвенцијата на задоволството, при што луѓето се договорени делот премолчено да го сметаат за целина. Така, моќта на човекот е смалена, стремежот по целото му е уништен; тој, упорно, како робот верува дека, имајќи го делот, ја има и целината, што ни оддалеку не е точно, ниту проверливо.

За да стигне до Едното, до Целината, човек најпрвин мора да ги изеде означителите! Да тргнеме во поход кон целината, да ги сомелеме означителите, да го проголтаме писмото, да ги изедеме стилите, да ја уништиме тиранијата на посредниците меѓу нас и светот!

**⁸ Кој е тој што тргнува на пат со три
очи, на средината од патот има две
очи, а стигнува на целта со едно око?**

Веројатно, овде Едноокиот мисли на спалувањето на сандакот од фреската „Сенките на Исијан“, кога првпат се среќава со чудниот предмет; меѓутоа, за тоа нема доволно докази во неговата реплика, така што таа може да се толкува и на поинаков начин: дека тој, имено, го познава сандакот и од порано, пред собитијата во фреската „Сенките на Исијан“, можеби и од некој претходен живот.

Сите ние, најчесто, барем еднаш во животот сме се нашле во таква ситуација во каква се наоѓа сега Едноокиот. Тоа се мигови кога низ еден брз блесок ни се присторувача дека некогаш порано сме биле на истото место, со истите луѓе, сме ги изговориле сосем истите зборови, сме ги сториле истите нешта. Така, за миг, како да се вселува во сегашноста уште еден, паралелен свет од минатото, преторувачки го мигот во најкратката вечност што може да се доживее, а не може да се објасни. Тоа пак, значи дека непознатите нешта се заробуваат во такви кратки мигови на нашата супермеморија, та ни се чини дека некои од тие непознати нешта ни се помалку, а некои повеќе познати. Ако е така, тоа значи дека постојат повеќе познати и помалку познати непознати нешта. Прашањето на кое не може да се одговори е: како и кој ни ја избришал меморијата за нашите претходни постоења, во кои сме се сретнале со многу нешта со кои се среќаваме и сега, иако ни се чини дека првпат ги гледаме?

Така е, така е. Овде Едноокиот не може да се сети дека, всушност, не е никој друг, туку најбрзиот гласник од фреската „Одаја за душата“, истиот оној кој на Аристотела од истата фреска, една летна ноќ ќе му предаде порака што гласи: „Донеси душа за мојата лакомост“. Едноокиот, природно, не може да се сети ниту дека, кога Аристотел ќе ги собере стакленцата од распрнатата душа на Александар во ковчежето, ќе побара да му се доведе најбрзиот гласник во царството.

Тука треба да се расчисти и со една заблуда, која може да ја одведе реставрацијата на погрешна трага. Тогаш, имено, Едноокиот имал три очи, така што, ако го именуваме како Едноокиот, правиме неправда кон имињата на нештата, кои треба да им одговараат на оние кои ги носат и да ја отсликуваат нивната вистинска природа. Така, иако навидум изгледа како трик, кога пред Аристотела доаѓа Триокиот, всушност, пред него стои Едноокиот. Така, полека учиме дека и различните нешта се исти, како на прв поглед изгледа спротивно.

Во моментот кога Едноокиот застанува пред Аристотел, филозофот забележува дека гласникот има три различни очи. „Зошто ти се очите различни?“, прашува Аристотел. „За да бидам најбрз гласник во сите времиња кои постојат“, вели овој; „Брз сум како око; со едното око брзам во иднината, со другото во минатото, а третото ми дава брзина во сегашноста. Така, во сите времиња стигнувам прв; а и ако стигнам последен во иднината, прв сум во сегашноста; ако стигнам последен во сегашноста, сум стигнал прв во минатото“.

вели чудниот гласник. Аристотел тогаш му го дава сандакот во кој се положени остатоците од кршливата душа Александрова и му вели да го однесе во иднина, кај Исијан во Врбен, и да му го предаде, внимавајќи да не се случи иднината да стигне пред него на целта. „Само Исијан може да ја состави скршената душа на Царот“, вели, и опоменува: „Да не си се осмелил да го отвориш капакот! Никако да не си се осмелил, оти ако се изгуби само едно парченце од душата на Царот, Исијан од Врбен не ќе може да ја состави! Слушаш?!“

Едноокиот, односно Триокиот, а тоа е едно исто (во заблуда е отец Кирил кога во фреската „Сенките на Исијан“ на едно место извикува: „Гледај добро! Три очи подобро гледаат од две!“), го зема сандакот и тргнува на најбрзиот пат што треба да го изоди во својот живот, оти треба што побргу да се врати поправената душа на Царот назад, во минатите времиња. „Те чекам да се вратиш!“ слуша зад себе гласникот и тргнува со најголемата можна брзина, кон иднината која треба да ја стигне.

Но, патиштата кон иднината, како што им е позната на оние кои веќе патувале таму, се полни со искушенијата и неизвесност. Освен тоа, гласникот никогаш немал прилика да види како изгледа човечката душа, а уште помалку - душата на еден цар. Сега, додека патува, сфаќа дека е еден од почестените луѓе на светот, затоа што под мишка носи скапоцен товар: сандак во кој се ставени остатоци од една душа.

И, како што обично се случува, тој решава да застане и да го отвори скапоцениот сандак, и покрај забраната од Аристотел. Застанува, го отвора товарот и не може да се изначуди на сознанието дека човечките души ти биле направени од стакло, и дека можеле да се здробат во ситна сол. И, токму во моментот кога решава бргу да го затвори сандакот и да побрза кон иднината, слетува гавран-грабливец, привлечен од сјајот на стакленцата под пладневното сонце и грабнува едно парченце од скршената душа на Царот.

Триокиот (или Едноокиот, сеедно) безуспешно ја брка грабливата птица, но не успева да ја стигне, иако е најбрзиот гласник во сите времиња: минатото, сегашноста и иднината. Сфаќа дека нема брзина со која се стигнува лакомоста, а разбира и дека украденото парче од душата на Царот е токму парчето што ја дава неумерноста и желбата за сјај. Најпосле, решава да го продолжи патот и се заколнува дека никогаш никој нема да му каже за случката со птицата. Едноставно, решава да продолжи како ништо да не се случило.

Меѓутоа, пред да замине, бидува заробен од страшна војска; додека да трепне, го изведуваат, со уште илјада војници пред некакви целати што им ги вадат очите на заробените. Нема време Триокиот ниту да пресмета колку очи ќе му останат по вадењето, а целатот веќе го грабнува и му го избива окото што гледа во сегашноста. „Имаш среќа“, му вели и додава: „Стоти си; на секој стоти му оставам по едно око, да ги води другите дома.“ И потем погледнува во Двоокиот (ете уште еден доказ дека и различните нешта сепак се исти),

не можејќи никако да сфати како може, кога од две ќе се одземе еден да остане - два. Меѓутоа, целатот е зафатен со работа и нема време за математика, а Двоокиот го грабнува сандакот под мишка, и иако веќе не гледа ништо од сегашноста, добро помни дека сандакот мора да стигне кај Исијан од Врбен, за да се залепи повторно душата на Царот.

Најпосле, Двоокиот доаѓа во Македонија, во Врбен и влегува во куќата на чудниот Исијан кој знаел како се лепат скршените човечки души. Веднаш забележува дека тоа е тажна некоја земја, со многу гаврани што гракаат по голите, суви дрвја. Погледнува Двоокиот по крошните, барајќи го гавранот-грабливец што украде дел од душата на царот поради неговото невнимание, но, не може да го најде. Во земјата на гавраните, во куќата на чудотворецот Исијан, Двоокиот затекнува човек што плаче. „Зошто плачеш?“, го прашува Двоокиот. „Тоа е нормално за овие краишта и за овој народ“, вели човекот. „Овде сите плачат, затоа што немаме сеќавање за минатото; на ништо не можеме да се сетиме, та никој не знае што било вчера, завчера. Штом легнеме да спиеме, забораваме сѐ што се случило, и добро и зло. Затоа и преку ноќ им проштеваме на нашите непријатели а ги забораваме и добродетелствата на нашите пријатели; едноставно, не можеме да знаеме, штом преспиеме - кој е кој.“ И потем човекот повторно плаче.

„Каде е Исијан?“ прашува Двоокиот. „Треба да му го предадам сандакот во кој е затворена скршената душа на мојот -

Цар, за да ја залепи“, вели. Меѓутоа, човекот гледа во него збунето. „Каков цар?“ прашува. „Кој Цар?“ „Александар“, вели гласникот, а човекот одговара: „Ти реков дека не можеме да се сетиме на ништо; никој не се сеќава на некојси Александар.“ „А Исијан, каде е Исијан?“ прашува Двоокиот. „Не е тука.“ вели човекот. „Уште не е роден тој што може да ја залепи скршената душа на Царот. Си дошол многу рано.“

Гласникот, конечно, разбира дека стигнал, како и секогаш, порано. Задоволен, решава да легне и да се одмори од долгото патување, да спие додека се роди Исијан. Но, само што заспива, чувствува дека луѓето го врзуваат. „Зошто ти се различни очите?“, му велат. Тој им објаснува дека со едното око гледа во иднината, а со другото во минатото. Тие, без збор, му го вадат окото што гледа во минатото и од следниот миг натаму Едноокиот веќе никогаш не ќе може да се сети дека бил најбрзиот гласник во царството на Александар и дека тука дошол да ја предаде пратката со скршената душа на царот во рацете на чудотворецот Исијан. Сандакот во кој се наоѓа пораката на вековите, упатена до Исијан, останува заборавен од луѓето на тажната земја, под креветот во кој веќе следната година се раѓа чудно дете со прозрачни очи; во првиот ден од животот тоа го отвора сандакот, ја гледа необичната содржина, и со вештите прсти од стакленцата ги извлекува темнината и мракот. Само тој знае дека во чудните срчи што ја сочинуваат човечката душа тие две нешта живееле во рамно-тежа, и дека сега тој ги разделува за да стане господар на нивната игра .

Во исто време Аристотел попусто чека во минатото да се врати сандакот со залепената душа на Царот. Тој веќе претпоставува дека Едноокиот засекогаш рстанува заробен во некое идно време, но исто така, речиси чувствува дека на Исијан му недостига едно парченце за да ја состави повторно душата на Царот, и дека сѝ што може да стори - е да ги прикажува, пред народот на идните столетија - темнината и светлината што живееле во неа.

⁹Каде исчезнува сандакот?

За да се разбере оваа дилема, мора нужно да се прочита претходната реставрација („Кој е тој што тргнува на пат со три очи, на средината од патот има две очи, а стигнува на целата со едно око?“). Оној што ќе ја прочита, ќе сфати дека сандакот самиот се враќа кај оној што го чека, во минатото време. Тој паѓа пред нозете на Аристотел, а кога овој го отвора, очекувајќи внатре да ја најде залепената душа на Царот, оттаму излегува Едното око на Вистината.

Тоа, едноставно молчи. Станува збор за немо око, оти врската меѓу вековите е прекината, а душата на Царот е престорена во сенки со кои управува Исијан. Така, иако со него допатувало и Едното око на Вистината, може да се каже дека сандакот се враќа - празен.

ЗВУЧЕН ГРЕВ

¹Гласот што го нема за да се состави
најубавиот збор

Четириесет години траела борбата на монах Кирил со звучниот грев. Исто толку години тој се будел со свон во ушите, во смртни маки и пот. Толку години трагал по зборовите што ќе си ги љубат не само телата, туку и душите. Конечно, една вечер, додека пукале громови над Лешочкиот манастир, меѓу две секавици, како звук побрз од светлина, успеал да запише:

*Овде лежи
Кирилово
тело*

*У манастир
и у Лешок село*

*Да бог за
доброе
дело*

Како што може да се забележи, тој многу и не напредувал по однос на почетокот од својот грев, по однос на онаа рима што ја слушнал од Далмант во самицата, тело-дело. Тоа може да одведе кон заклучок дека или тој не напредувал во она за што отец Далмант вели дека се открива во степени, или пак дека природата на звучниот грев е таква, што не може да се стане совршен грешник.

Сепак изгледа дека втората претпоставка е повистинита. Тоа може да се докаже на еден посреден начин, со елементи кои се насликани на самата фреска. На едно место, отец Далмант интерпретира една рана и мошне популарна теза за зборовите. Тоа е аналогитата што се прави меѓу човекот и зборот, та така, за зборот се вели дека има тело и душа; телото на зборот се гласовите, а пак неговата душа - значењето. Вчудовидувачки точно, отец Далмант натаму говори за телото на зборот, кое се состои од коски (тврдите гласови) и месо (меките гласови), како и човековото тело. Речиси е невозможно тој грешник да ја држел в рака расправата „Глосариум германикум“ на Јохан Георг Вахтер, од 1748 година, во која се изложени таквите убедувања. Меѓутоа, сосем е можно, а тоа фреската само го навестува, тој да имал контакт со некој кој ја познавал таа расправа. Во случајов, станува збор за контактот што Далмант го имал со некојси англиски лорд.

Авторот на оваа раставрација моли потполна резерва кај оние кои ќе се согласат да ги прочитаат редовите што следуваат.

Тие, можеби и немаат никаква врска со вистината, но, покажуваат дека не е возможно да се сочини совршен збор, затоа што не е возможно ниту да се биде совршен човек. Како што веќе се рече, човекот и зборот имаат аналогна градба.

Што барал тој англиски лорд по светот, особено по јужните, за него егзотични предели? Науката денес со сигурност може да потврди дека станувало збор за лордот Џорџ Гордон Бајрон, еден од најголемите звучни грешници во историјата на тој грев. Што барал, ако не - нешто што му недостига?

Изгледа дека и тој многу рано сфатил дека не може да се сочини совршен, најубав збор, затоа што, кога Господ го правел светот - сокрил еден глас. На сите зборови што ние денес ги изговараме - им недостига тој глас што го дава совршенството. Ние денес не можеме да го најдеме, ниту да го произведеме, затоа што никогаш не сме го слушнале ниту имале. Едноставно, тој глас му припаѓа на Отсуството, како и сѝ друго во оваа книга.

Постои предание (кое, како и секое предание, не може да се потврди научно) дека лордот патувал по светот за да сретне човек кој го знае исчезнатиот глас. Се зборува и дека во Македонија еден човек имал ќерка што знаела да го изговори гласот што им недостига на сите зборови, но таткото ја чувал затворена во подземјето, за да не ги соблазнува луѓето со совршената убавина на божјиот звук. Изгледа дека лордот сепак успеал да се сретне со неа и дека тој го слушнал гласот што ни недостига, а што ги прави сите јазици на светот исти -

совршени. Но, откако излегол од визбата на Македонецот, тој забележал дека самиот не може да го изговори гласот. Го слушал во ушите тој божји глас, го слушал неговото свонење, неговото биене како камбана, но никогаш не успеал да го произведе, уште помалку да го запише.

Од тој ден, најверојатно, тој ја отворил својата книга на гревот, истата онаа што отец Далмант ќе ја најде во џебот од неговата кошула, кога лордот ќе испушти душа на негови раце. Таа тетратка требала да биде обид да се состави нешто што барем ќе личи на совршениот глас. Се разбира, целиот напор на лордот завршил без резултат; глупаво е и денес да се верува дека со споеви на постоечките гласови ќе се добие гласот што недостига, а дека со спојување на познатите зборови ќе се добие најубавиот збор на светот.

Како и да е, светот во којшто живееме е несовршен. На тој свет му недостига еден број (види: „Бројот што недостига“), еден глас; на телото на човекот му недостига и една коска (Види: „Грешката на Авероес“). Којзнае што уште ни недостига. Меѓутоа, не треба да се очајува: додека е тука отсуството, додека ја имаме тишината, белината на хартијата - книгите на нашите грехови се отворени за нови потфати. Можеби еднаш нашиот грев ќе ја стекне убедливоста на доблеста.

ПОСЛЕДНИОТ МАКЕДОНСКИ РЕКТОР

¹Збеснатиот кревет

Кога на ова место отец Лаврентиј исчезнува од фреската, настанува интересна ситуација, дури и за најискусните реставратори на фрески. По сè изгледа, се отвора процеп во фреската од цели 10 века, па речиси е невозможно да се изврши реконструкција на настаните низ кои минал Лаврентиј.

Изгледа дека пораката на празното место од фреската се состои само во тоа - да се сфати големината на времето, неговата немерливост, неговата недопирливост. Отец Лаврентиј отпатувал во времето: едноставно, никој не може со сигурност да знае каде бил, оти познато е дека времето не се гледа со око, не се слуша со уво, не се допира со прст, ниту пак има мирис и вкус.

Многу често, при интерпретацијата на ова Доста затемнето место од фреската, може да се слушнат најразлични толкувања на реченицата што отец Лаврентиј ја изговара пред засекогаш да го напушти манастирот, легнат врз збеснатиот кревет.

Таа реченица гласи: „Еве го, еве го пак, доаѓа по мене!“ Прашањето што, природно, се поставува е: кој е тој што доаѓа по Лаврентиј? Најлогично објаснение е дека станува збор за ветрот што претходно ги оддувал словата од книгите за богослужба. Меѓутоа, има и толкувања дека овде Лаврентиј мисли на гласникот од фреската „Одаја за душата“, а за кој подетално расправа реставрацијата „Кој е тој што тргнува на пат со три очи, на средината од патот има две очи, а стигнува на целта со едно око?“. Така, мошне е веројатно дека во тој миг брзиот гласник прелетува над манастирот на Лаврентиј, патувајќи низ вековите, минувајќи низ столетието чиј жител во тој миг е и нашиот несреќен светец.

Една друга интерпретација вели дека креветот насликан на фреската всушност и не е кревет ами прикриена форма на времеплов! Сосем е веројатно дека отец Лаврентиј, од оној ден кога го доживеал разочарувањето поради исчезнатото житие, тајно се зафатил со работа врз својот проект - машина што ќе патува низ времето и што ќе му овозможи да го пронајде житието. Оваа претпоставка добива на тежина, ако се има предвид дека и отец Ангелариј, некаде во дното на фреската, работи врз свој проект - машина што брзо умножува сочиненија. Веројатно, станувало збор за типографија. Така, и двајцата сонуваат нешто што не постои, се престоруваат во изумители, а како што е добро познато, измислувањето на светот му се припишува на Бога. Со тоа, тие веќе стануваат еден вид дисиденти од светиот код на црквата.

Третата претпоставка, која особено ја поддржуваат децата, е дека креветот на Лаврентиј, всушност, бил - птица. Според таа верзија, нашите кревети се птици; ноќе, кога ќе заспиеме, тие полетуваат и нѝ водат во непознати времиња и краишта. Се разбира, ние тоа не можеме да го видиме, од проста причина што сите спиеме со - затворени очи.

Ако е така, тогаш отец Ангелариј се разбудил токму во мигот кога не смеел да го стори тоа, оти ја видел тајната на креветите. Едноставно, сѝ што доживува тој од моментот кога отец Лаврентиј одлетува со својот кревет, до враќањето на празната постела - треба да биде преспиено време во фреската. Затоа, во право се оние кои тие собитија на Ангелариј ги сметаат за недопуштени, односно - за сон.

Има доста елементи за да се верува во оваа хипотеза. Ако Лаврентиј успеал на птицата наречена кревет да ѝ даде брзина невидлива за човековото око, тогаш за нејзиното увежбување тој морал да го користи просторот над Езерото. Погледнете го: тој простор и денес изгледа погоден за бескрајности.

²Два лека за кои нема болести

(Распаѓањето на зборовите; Неповторливоста на буквите)

Фреската на ова место кратко известува за некаква чудна болест на отец Ангелариј.

Не станува збор за оштетување, туку за затеменето, згуснато место со малку елементи за разбирање. Тој е насликан во две ситуации: во првата, тој пречкртува некои општоприфатени зборови и ги заменува со други, нови, повистинити. Во вториот случај, тој е претставен над масата за препишување, замислен. Тука тој се обидува да се сети како изгледа машината што брзо умножува сочиненија, а што ја сонил претходно.

Од денешна гледна точка, двете болести на отец Ангелариј - не постојат. Ниеден меѓународен медицински попис на познати заболувања не ги регистрира како постоечки. Најверојатно, станува збор за - искоренети болести на чоштвото.

Првата болест се состои во еден налудничав став кон имињата на нештата; од имињата се бара вистинито да ги застапуваат предметите. Притоа, во својата доцна фаза, болеста се манифестира на тој начин, што заболениот се обидува да ги уништи зборовите; верувајќи дека во нивниот распад се крие нивната вистинитост; така, остро око на набљудувачот на фреската ќе забележи дека, во позадината, на работ од книгата над која стои, отец Ангелариј го разложил зборот „попарен“ на два збора: „поп“ и „арен“, и откако така ја проверил неговата вистинитост, решил да го остави во употреба.

Втората болест се манифестира во две фази: во првата заболениот силно сака да го модернизира светот, а во втората доживува жестоко каење поради успешниот исход. Така, дури и ако отец Ангелариј успеал да се сети како изгледа машината

што брзо умножува сочиненија (машина за пишување или типографија), тој набргу ќе доживее разочарување, затоа што секоја буква, при секое испишување, по ништо не се разликува од претходната. Јасно е дека тоа би било тешко разочарување за храбриот пронаоѓач, затоа што во неговите преписи секое испишано „А“ се разликува од секое друго испишано „А“. Посебноста, неповторливоста на буквите е изгубена, поништени сѝ разликите и се личи на сѝ. Така, буквите, кои, како и луѓето, треба да бидат неповторливи, стануваат букви-роботи. Се разбира дека при ваков однос на нештата, подобро е што отец Ангелариј не може да се сети на сонетиот изум.

За неискусните читатели и за оние што се сомневаат, ќе понудиме овде доказ за тоа дека буквите испишани со машини не се разликуваат; така човештвото дефинитивно ја губи шансата да има онолку „А“ колку што има пишувачи. Еве го тој доказ:

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA
BBBBBBBBBBBBBBBBBBBBBBBBBB
VVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVV

Готово е: нема исклучоци; има само правила. Шансата паричката да падне на работ, на третата страна - е укината.

Човештвото обично се жали дека има болести за кои не постојат лекови. Во овој случај, треба да се пожали дека има и лек за болести кои му недостигаат, кои му се неопходни!

СМРТТА НА ЕВТИХИЈ

¹Харпија и Хартија

(Семиотика на истото и семиотика на различното)

Кога лицето трговец излегува, точно на ова место, напуштајќи ја фреската, со него се одронува цел еден покрупен фрагмент, што инаку И припаѓа на истата композиција. Голема среќа било тоа што одронетиот фрагмент бил затворена епизода и дигресија која не остава последици за композицијата на целата фреска за смртта на Евтихиј. Сепак, ќе ги соопштиме главните точки на одронетото, а потем реставрирано место.

Откако го напушта градот со полно кесе пари, трговецот оди на југ. Првата ноќ ги коле своите помошници на спиење, им ги празни џебовите и утрината посакува, силно посакува да се искапе. Пред неговите нозе се бранува, најверојатно, Јонското море.

Одеднаш, од вода излегува прекрасна жена со крилја. „Како се викаш?“ ја прашува трговецот. „Харпија“, вели таа. „Хартија?“, прашува тој. „Да, Хартија“, вели таа по кусо размислување. „Ќе ми бидеш жена“, вели трговецот. „Јас тргувам со хартија.“

На ова место од непостоечкиот фрагмент била претставена чудесна семиолошка ситуација. Очигледно, вештиот фрескосликар искористил една комуникациска грешка (Жената вели „Харпија“, а трговецот слуша „Хартија“!) за заплет на собитијата. Кога трговецот, како што е вообичаено во секоја отежната комуникација, ќе побара потврда (проверка) на точноста, жената одеднаш ќе се предомисли и ќе се согласи со новото име што **И** се придава. Зошто го прави тоа, ќе се види од натамошниот тек на настаните.

Потем, трговецот живее една година во невидена среќа со бистрооката Хартија (да ја викаме така, засега). Меѓутоа, неговите пријатели од островот на кој се населува, а кои бргу ги стекнува поради неброеното богатство од продажбата на иконите на Евтихиј, му поткажуваат дека Хартија не му е верна. Еден ден, враќајќи се од пазар, на една крстосница, трговецот налетува на едно слепо старче и за малку го прегазува. „Што правиш на сред пат?!“, вика трговецот, готов да го извлече камшикот. „Гледам кој пат кого ќе го голтне“, одговара старчето. „Како гледаш, кога си слеп?“ прашува богатиот. Со малку повеќе желба“, вели слепиот. „Каков е мојот пат?“, прашува оној што гледа. „Не ти чини“, вели оној

што не гледа. „Убиј ја Хартија дури не си станал повеќе од еден“, вели.

Потем старчето замолчува и си заминува. Трговецот утредента се служи со ситно лукавство, оти ја разбрал пораката на слепиот: се сокрива во градината, откако претходно на жената И кажува дека ќе замине на далечен пат и дека цел ден нема да се врати. Конечно, гледа: цел ден дворот се полни со луѓе; сите имаат иста лика и става како и тој, та во сѝ совршено потсетуваат на него; влегуваат, еден по еден во одајата на жената и водат љубов со неа. Тој ги слуша нејзините воздишки, врелото збивтање и излудува. Се стрчнува кон вратата и во тој миг, како некој да поставил огледала, неговиот лик, размножен во стотици копии, се свртува кон него; целиот двор гледа во него, ги крева тупаниците, протестира: „Чекај ред, како сите што чекаме! Гледаш дека сите сме исти!“ Најпосле, некако успева да се пробие, втрчува во одајата на прељубницата и еве, веќе го оттргнува својот двојник од настрвеното, здивено тело на жената. Отвора уста и вика: „Прељубнице! ЈАС сум јас! ЈАС сум јас; тој не е јас!“ Таа пак, вели: „Говориш познати нешта. Се разбира дека ти си ти; не може ти да биде тој.“

Овде станувало збор за класична тавтологија насликана на фреската. Таа пак, како што се гледа, предизвикала вербална забуна од трагикомичен тип. Трговецот сака да го докаже својот идентитет, и тоа го прави применувајќи семиотика на истото („јас сум јас“). Девојката пак, бара тој да употреби семиотика на различноста, за да може да стекне

барем едно својство повеќе од своите дво кое конечно би се одделил од нив.

Се претпоставува дека веднаш потоа трговецот отрчал кај слепецот, на крстосница „ Каде згрешив, о, старче?“, прашал. „Што да сторам сега?“ Стариот одговорил: „Сега ништо не можеш да сториш, оти не си еден. Ти не си ти, ти си тие“. И потоа, го повел до едно дрво со чудни плодови и му рекол: „Дрвото на сознанието е ова. Касни еден плод и ќе прогледаш, о, слепецу!“

Очигледно, по каснувањето од плодот, на трговецот му се отвориле очите. Семиотичкото дрво на различното го спасило од натамошните маки за докажување на идентитетот. Трговецот гласно рекол: „Прогледав, о, старче! Таа е Харпија; не е Хартија, тоа не е исто!“ Слепиот пак мошне мудро му одговорил: „Грешките во слушањето често се намерни. Јас немам таков проблем, оти сум слеп, а слепците подобро слушаат отколку што гледаат!“

Тука завршува одронетиот дел од фреската за Евтихиј. Меѓутоа, тука не завршуваат и прашањара околу реставрацијата на фрагментот. Прво, мошне е веројатно слепецот да е Едноокиот од фреската „Небесните престоли“; мошне е веројатно тој да е слеп затоа што прогледал, по оној пораз од Бога насликан на таа фреска. Забележувајќи дека Господ го нагрдил отпадникот, а него - верникот го заборавил, тој си го вади и она едно око и почнува да ги гледа нештата однатре, од душата. Второ: има елементи да се верува дека и овде станува збор за истиот трговец како и во фреската „Грешката на Авероес“.

Нема никакво значење што таму трговецот доаѓа од Запад, а во „Смртта на Евтихиј“ од Исток, оти познато е дека страните на светот се менуваат во огледало. Трето: каква врска има името Харпија со името Хартија, и дали сличноста на имињата открива сличност или различност на нештата што тие ги означуваат?

Прашањата се безбројни. Меѓутоа, не треба да се исклучи ни можноста дека постои грешка во реконструкцијата на одронетиот фрагмент. Познато е дека најтешко се говори за отсуството. Така, може да се случи реконструкцијата на она што не постои, говорот за отсуството, уште повеќе да го оддалечи, да го замрачи тоа што сака да го наслика. Во тој случај треба да се изврши реконструкција на реконструкцијата.

Така расте и се разгранува семиотичното дрво, дрвото на сознанието. Така се оддалечуваме и ние од светот, од она што го има и од она што го нема. Додека и нас, еден ден, не нѝ прегрне отсуството.

НУЛЕВАЈА РЕСТАВРАЦИЈА

°Конзервација на космосот

Мора да се признае: нема, досега, ниту една фреска Која го насликала Космосот цел. Од таа гледна точка, ова е реставрација на непостоечка фреска: фреската на светот, на нашето Едно.

Всушност, оваа кратка белешка и не е ништо друго, освен едно потсетување до оние кои доаѓаат, кои не се родени, една опомена до сите кои живеат во Отсуството, а веќе денес или утре можат да го сторат оној циновски скок што е потребен за да се прескокне тенката, слаба граница меѓу Непостоењето и Постојењето. Таа опомена и не е ништо Друго, туку еден

СПИСОК НА НЕШТАТА ШТО ТРЕБА ДА СЕ ЗАЧУВААТ АКО ПРОПАДНЕ СВЕТОТ

1. *Сандак* во кој се става содржината на бегството

2. *Огледало* (да се провери, пред тргнување, дали е живо)
3. *Сенка* (најдобро е да се земе сопствената)
4. *Хартија* (да се провери, пред тргнување, да не станува збор за Харпија)
5. *Камен*
6. *Птица* (иако птицата може да се добие од камен ако овој се постави пред огледало, за секој случај, да се понесе макар една)
7. *Стакло* (подоцна од него може да се извечат темнината и светлината и да се прават сенки)
8. *Пердув* (ако се носи птица, не мора)
9. *Бои* (сите можни, или една од која ќе се добијат другите)
10. *Збор* (таков од кој ќе можат да се изведат сите гласови)
11. *Тишина* (за да може во неа да се изговара зборот)
12. *Винска мушичка* (за да се прави вино)

Како што може да се види, оваа книга не е нужна, и не мора да се зачува. Ако се зачуваат наведените нешта во списокот, од нив повторно, како од јајце, ќе може да се развие нов, поубав и посовршен свет. Свет што ќе го овековечат Новите Фрески, во Идната доба на отсутните фрескосликари.